

ΚΥΠΡΙΑΚΑΙ ΣΠΟΥΔΑΙ

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΚΥΠΡΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΒΡΑΒΕΥΘΕΝ ΥΠΟ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΕΣΤ΄

2002

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΕΙΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΝ Κ. ΙΩΑΝΝΙΔΗΝ

ΧΑΡΙΤΩΝΟΣ ΜΟΝΑΧΟΥ ΣΤΑΥΡΟΒΟΥΝΙΩΤΟΥ

ΟΙ ΕΝ ΚΥΠΡΩ, ΟΣΙΟΙ ΚΑΙ ΘΕΟΦΟΡΟΙ ΑΣΚΗΤΑΙ ΗΛΙΟΦΩΤΟΣ,
ΑΥΞΟΥΘΕΝΙΟΣ, ΕΠΑΦΡΟΔΙΤΟΣ ΚΑΙ ΕΥΘΕΝΙΟΣ: Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ
ΑΣΜΑΤΙΚΗ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΚΑΙ Ο ΑΠΩΛΕΣΘΕΙΣ(;) ΒΙΟΣ ΑΥΤΩΝ

ΛΕΥΚΩΣΙΑ ΚΥΠΡΟΥ

2004

ΧΑΡΙΤΩΝ ΜΟΝΑΧΟΣ ΣΤΑΥΡΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ

ΟΙ ΕΝ ΚΥΠΡΩ ΟΣΙΟΙ ΚΑΙ ΘΕΟΦΟΡΟΙ ΑΣΚΗΤΑΙ
ΗΛΙΟΦΩΤΟΣ, ΑΥΞΟΥΘΕΝΙΟΣ, ΕΠΑΦΡΟΔΙΤΟΣ ΚΑΙ ΕΥΘΕΝΙΟΣ:
Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΔΣΜΑΤΙΚΗ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΚΑΙ
Ο ΑΠΟΛΕΣΘΕΙΣ(:) ΒΙΟΣ ΑΥΤΩΝ*

*Τῷ σεβαστῷ μοι Πατρὶ καὶ Γέροντι φιλαγῶ
Ἀρχιμανδρίτῃ Ἀθανασίῳ Σταυροβουνιώτῃ υἱκῶς*

Ὁ περὶ τὴν κυπριακὴν Ἀγιολογίαν¹ ἀσχολούμενος ἀναποφεύκτως θὰ ἔλθῃ ἀντιμέτωπος πρὸς σωρείαν προβλημάτων. Αἱ πολλαπλαῖ ἱστορικαὶ περιπέτειαι τῆς Κύπρου· αἱ ἐπὶ τρεῖς συναπτοὺς αἰῶνας δεινὰ ἀραβικὰ κατ' αὐτῆς ἐπιδρομαὶ (648/649–965)· ἡ φραγκοκρατία καὶ ἡ μετ' αὐτὴν τουρκοκρατία, ὀδηγήσασαι ἐπανειλημμένως τὸν τοπικὸν πληθυσμὸν εἰς ἐλάττωσιν, ἐξαθλίωσιν καὶ μορφωτικὴν ὑποβάθμισιν· αἱ κατὰ καιροὺς ἐκ παραλλήλου καταστροφαὶ καὶ συστηματικαὶ λεηλασίαι τοῦ πολιτισμικοῦ πλούτου αὐτῆς· ἡ καὶ ἔνεκα τῶν ὡς ἄνω σὺν τῷ χρόνῳ λήθη τῶν Ἀγίων καὶ τῶν χώρων τιμῆς αὐτῶν· ἡ καὶ ἐξ ἡμετέρας ἀδιαφορίας καὶ ἀμελείας σταδιακὴ καταστροφή, ἐνίοτε καὶ παντελής

* Εὐχαριστοῦμεν τοὺς ἐκ τῶν μελῶν τῆς Ἐκδοτικῆς Ἐπιτροπῆς τῶν *Κυπριακῶν Σπουδῶν* (ἐφεξῆς ΚΣ) διὰ τὴν πρόσκλησιν ὅπως μετὰσχωμεν εἰς τὸν παρόντα τόμον. Ἰδιαίτερα εὐχαριστία ὀφείλονται εἰς τὸν ἀγαπητὸν καὶ ἐλλογμώτατον κ. Μενέλαον Χριστοδούλου, γλωσσολόγον (Κέντρον Θησαυροῦ Ἑλληνικῆς Γλώσσης τῆς Ἱ.Μ. Κύκκου), διὰ τὰς πολυτίμους ὑποδείξεις ἐπὶ τῆς παρουσίης ἐργασίας, ὡς καὶ τὴν τελικὴν διόρθωσιν τῶν τυπογραφικῶν αὐτῆς δοκιμῶν. Εὐχαριστία ὀφείλονται ὡσαύτως εἰς τὸν φίλατον κ. Χριστόδουλον Χατζηχριστοδούλου, ἀρχαιολόγον (Πολιτιστικὸν Ἰδρυμα Τραπέζης Κύπρου), διὰ τὴν παραχώρησιν τῶν ἐνταῦθα δημοσιευομένων φωτογραφιῶν.

1. Ἀσφαλῶς ἡ ἀναλυτικὴ παράθεσις τῆς σχετικῆς πρὸς τὸ θέμα τοῦτο βιβλιογραφίας ἐκφεύγει τοῦ σκοποῦ τοῦ παρόντος. Ἀπλῶς ἐπισημαίνομεν ὅτι πάντα τὰ κλασσικὰ ἐπὶ τοῦ θέματος γενικὰ ἔργα, ὅπου καὶ σχετικὴ περαιτέρω παλαιότερα βιβλιογραφία (σημειοῦμεν ἐνταῦθα τὰ Delehaye H., *“Saints de Chypre”*, *Analecta Bollandiana* [=AB], XXVI [1907], σσ. 161–301· Χάκκεττ, Ἰωάννης, *Ἱστορία τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου*, κατὰ μετάφρασιν καὶ συμπλήρωσιν Χαρολάου Ἱ. Παπαϊωάννου, Τόμ. Β', Πειραιεύς, 1927, ἰδίᾳ σσ. 165–292 [Κεφ. Η', «Οἱ Ἅγιοι τῆς Κύπρου»], καὶ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος Γ', *Κύπρος ἡ ἁγία Νῆσος*, Ἀθῆναι, 1968¹ καὶ Λευκωσία, 1997² [βελτιωμένη ἐκδοσις μετὰ προσθήκης 56 Πινάκων]) καὶ οἱ σχετικοὶ κατάλογοι τῶν ἐν Κύπρῳ Ἀγίων, χρῆζουσιν ἐκτεταμένον διορθώσεων, ἀναθεωρήσεων καὶ προσθηκῶν. Εἰς τὸ ὑπὸ ἔκδοσιν ἔργον τῆς καθ' ἡμᾶς Μονῆς Σταυροβουνίου *«Αγιολόγιον τῆς κατὰ Κύπρον ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας»* ἔχει γίνεαι μία, τὸ κατὰ δύναμιν, ἀποκατάστασις τοῦ κυπριακοῦ Ἀγιολογίου μετὰ πολλῶν νεωτέρων στοιχείων, ὅπου καὶ ἐκτεταμένη βιβλιογραφία, γενικὴ καὶ εἰδική, ἐπὶ τοῦ θέματος. Ἐκ τοῦ ἔργου τούτου προέρχονται καὶ τὰ βασικὰ σημεῖα τῆς παρουσίης πραγματείας.

ἐξαφάνισις τῶν ἱερῶν αὐτῶν σκηνωμάτων (ναῶν, μονῶν, ἀσκητηρίων)· ἡ πνευματικὴ τῶν Κυπρίων συρρίκνωσις· ἢ ἐκ διαφορῶν λόγων ἀλλοίωσις τῆς περὶ τὸν βίον τῶν ἐν Κύπρῳ Ἁγίων ἀρχικῆς παραδόσεως· αὐτὸ τὸ «*λάθε βιώσας*» τῶν Ἁγίων, μάλιστα τῶν ἀσκητῶν· ἢ κατὰ κανόνα λακωνικότης, ἐνίοτε δὲ καὶ τελεία σιγὴ τῶν ἀγιολογικῶν κλπ. πηγῶν περὶ τῶν ἐνταῦθα Ἁγίων... Ἴδου οἱ σπουδαιότεροι λόγοι, ἔνεκα τῶν ὁποίων ὁ εἰδικὸς μελετητὴς προσκρούει εἰς πληθῶραν δυσκολιῶν καὶ ἐρωτημάτων, ἀναφορικῶς πρὸς τὴν πλειονότητα τῶν Ἁγίων τῆς μεγαλονήσου: Πότε ἤκμασαν; Ποία ἡ καταγωγὴ καὶ ὁ βίος τῶν; Ποῦ οἱ ναοὶ καὶ τὰ ἱερά των λείψανα; Διατί σημαίνοντες καὶ θαυματουργοὶ Ἅγιοι τῆς βυζαντινῆς Κύπρου περιέπεσαν βραδύτερον εἰς λήθην, ἢ καὶ παρέμειναν ἀπλῶς γνωστὰ τὰ ὀνόματά των; Ἐρωτήματα πυκνά, συνήθως δυσεπίλυτα, πολλακίς ἀναπάντητα.

Καὶ ποῖον τὸ ὄφελος, ἴσως ἐρωτήση κάποιος, διὰ τὸν σύγχρονον πιστόν, τὸν σημερινὸν ἄνθρωπον, τῆς τοιαύτης ἐρεῦνης; Ἡ Ἁγιολογία, κατ' ἀρχὴν, δὲν ἀποτελεῖ αὐτοσκοπὸν! Βεβαίως αἱ διάφοροι παράμετροι καθὼς καὶ τὰ συμπεράσματα αὐτῆς ἐνδιαφέρουσι τὰ μέγιστα τὰς ἐπιστήμας τῆς ἱστορίας, τῆς ἀρχαιολογίας, τῆς φιλολογίας, τῆς κοινωνιολογίας κλπ. Κυρίως ὅμως καὶ κατεξοχὴν ἡ Ἁγιολογία, ὡς θεραπαινὶς τῆς ἱεραῆς ἐπιστήμης τῆς Θεολογίας, ἀποτελεῖ ὄργανον εἰς χεῖρας τῆς Ἐκκλησίας πρὸς σωτηρίαν τῶν πιστῶν. Οὐχὶ βεβαίως ἢ μετὰ ψυχρᾶς λογικῆς καὶ «*ἀνεικονικῆς*» θεωρήσεως προσέγγισις τῶν πηγῶν καὶ τῶν χώρων καὶ μορφῶν τιμῆς τῶν Ἁγίων θεωρεῖται ὑγιῆς λειτουργία αὐτῆς, ἀλλ' ἢ μετὰ ἐνχριστωμένης καρδίας, ἐν ὀρθοδόξῳ πίστει, προσευχῇ καὶ φιλαγίῳ διαθέσει μελέτη τῶν ὡς ἄνω ἐπιφέρει καρποὺς ψυχικῆς ὠφελείας. Ἡ ὑπὸ τοιαύτας προϋποθέσεις καὶ κατόπιν τῆς σχετικῆς ἐρεῦνης διαλεύκανσις τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας περὶ τὰ πρόσωπα τῶν Ἁγίων ἢ ἡ ἀποκατάστασις τῶν *Βίων* αὐτῶν, ἢ τέλος, καὶ ἡ ἀποκάλυψις νέων – ἀγνώστων τὸ πρὶν – Ἁγίων, μέσων διὰ τῶν ὁποίων τυγχάνουσι «*λογικῆς τιμῆς*» ὑπὸ τῶν πιστῶν (κατὰ τὴν «*λογικὴν λατρείαν*» τοῦ Θεοῦ²), παρέχει εἰς τοὺς πιστοὺς πολλαπλᾶς τὰς ἐπικαρπίας: Ἀναζωπυροῖ τὴν πρὸς τοὺς Ἁγίους εὐλάβειαν· ἐκτρέφει τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν των δι' ὑγιοῦς τροφῆς – διὰ τῶν *Βίων* αὐτῶν – τοποθετεῖ αὐτοὺς ὡς ἀπλανεῖς ὁδοδείκτας πρὸς ὁδοὺς σωτηρίας· παρωθεῖ πρὸς ἐκζήτησιν τοῦ θείου ἐλέους διὰ πρεσβειῶν αὐτῶν· ἀξιοῖ αὐτοὺς τῆς ποικίλης χάριτος αὐτῶν. Ἀσφαλῶς δὲν εἶναι οἱ Ἅγιοι, οἱ ὁποῖοι χρῆζουσι τῆς ἡμετέρας τιμῆς, ἀλλ' ἡμεῖς τῆς εὐλογίας ἐκείνων, καθότι ἀνεξάντλητος καὶ «*ἀτελεύτητος ὑπάρχει τῶν Ἁγίων ἡ χάρις, ἣν παρὰ Χριστοῦ ἐκομίσαντο*»,³ φρουροῦσα, θεραπεύουσα, φωτίζουσα καὶ ἀγιάζουσα πάντοτε τοὺς μετὰ πόθου καὶ πίστεως προστρέχοντας εἰς τὰ σεπτὰ προσκυνήματα των καὶ ἐπικαλουμένους ἐν πίστει τὴν ἀρωγὴν καὶ ἀντίληψίν των. Μάλιστα εἰς τὴν ἐποχὴν μας, καθ' ἣν ὄλονεν ἐκλείπουσι τὰ ζῶντα πρότυπα τῆς ἀρετῆς καὶ

2. Πρβλ. Ῥωμ. 12,1.

3. Δοξαστικὸν Ἐσπερινοῦ (Κεκραγαρίων) τῶν Ἁγίων Ἐναργύρων Κοσμά καὶ Δαμιανοῦ (α' Ἰουλίου).

ἀγιότητα, ἢ ἀνάδειξις τῶν Ἁγίων μας συμβάλλει τὰ μέγιστα εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ ὀρθοδόξου ἠθους. Ἰδιαιτέρως δὲ διὰ τοὺς Κυπρίους προέχει ἡ προβολὴ τῶν τοπικῶν Ἁγίων, τοὺς ὁποίους οὗτοι ἀνέκαθεν ἠσθάνοντο κατ' ἐξοχὴν οἰκείους καὶ ἰδιαζόντως ἐσέβοντο.

Ἐν τῶν σπουδαιότερων καὶ συγχρόνως ἀκανθωδεστέρων κεφαλαίων τῆς τοπικῆς Ἀγιολογίας εἶναι τὸ ἀφορῶν εἰς τοὺς ὡς τριακοσίους θεωρουμένους Ὀσίους, τοὺς ἔξωθεν (ἐκ Συρίας, Παλαιστίνης καὶ ἀλλαχόθεν) εἰς Κύπρον ἐλθόντας καὶ ἀσκητικῶς ἐν αὐτῇ τελειωθέντας.⁴ Μεγάλῃς τιμῆς ἀπέλαυον οὗτοι καὶ μέχρι σήμερον (τοῦλάχιστον οἱ γνωστότεροι ἐξ αὐτῶν) ἀπολαμβάνουσι παρὰ τοῖς πιστοῖς Κυπρίοις. Ὅπωςδὴποτε τὸ κεφάλαιον τοῦτο εἶναι λίαν ἐκτεταμένον, ἀλλ', ἔστω καὶ συνοπτικῶς, θὰ ἀναφερθῶμεν εἰς αὐτό, καθόσον συσχετίζεται ἀμέσως πρὸς τὸ κύριον θέμα μας.

Βασικὴν γραπτὴν παλαιότεραν πηγὴν περὶ τῶν Ὀσίων τούτων ἀπετέλουν μέχρι προσφάτως οἱ μεσαιωνικοὶ τοπικοὶ χρονογράφοι Λεόντιος Μαχαιρᾶς (15ος αἰὼν),⁵ ὁ ἀνώνυμος συγγραφεὺς τοῦ κώδικος *London BL Add. 34554* (=Κώδιξ Λονδίνου, τοῦ 16ου αἰῶνος),⁶ ὡς καὶ οἱ λατινικῆς καταγωγῆς καὶ τὸν Μαχαιρᾶν ἐν προκειμένῳ ἀντιγράφοντες Κύπριοι λόγιοι τοῦ 16ου αἰῶνος Florio Bustron⁷ καὶ Στέφανος Lusignan.⁸ Τὴν γνησιωτέραν ὁμως σχετικὴν παράδοσιν

4. Τὰς σχετικὰς γνωστὰς μέχρι προσφάτως πηγὰς ὡς καὶ τὴν προβληματικὴν περὶ τῶν (ὡς τριακοσίων θεωρουμένων) Ὀσίων τούτων, καθὼς καὶ πλουσίαν ἐπὶ τοῦ θέματος βιβλιογραφίαν (εἰ καὶ πολλὰ συμπεράσματα καὶ τοποθετήσεις τοῦ ἀγαπητοῦ ἐρευνητοῦ δὲν εὐρίσκουσιν ἡμᾶς συμφώνους) βλ. ἐν Costas P. Cyrriis, "The 'Three Hundred Alaman Saints' of Cyprus: Problems of Origin and Identity", *The Sweet Land of Cyprus [=Papers Given at the Twenty-Fifth Jubilee Spring Symposium of Byzantine Studies, Birmingham, March 1991]*, edited by A.A.M. Bryer and G.S. Georghalides, Nicosia, 1993, σσ. 203–235.

5. Dawkins, R.M. (ἐκδ.), *Leontios Makhairas, Recital concerning the Sweet Land of Cyprus entitled 'Chronicle'*, Vol. I–II, Oxford, 1932 (ἐφεξῆς: Μαχαιρᾶς, *Χρονικόν*). Κριτικὴν ἀνάλυσιν καὶ προβληματικὴν περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Μαχαιρᾶ, ὡς καὶ τῶν κατωτέρω Fl. Bustron καὶ Et. Lusignan προσφάτως βλ. ἐν Gilles Griveaud, «Ο πνευματικὸς βίος καὶ ἡ γραμματολογία κατὰ τὴν περίοδο τῆς φραγκοκρατίας», *Ἱστορία τῆς Κύπρου*, ἐκδιδομένη ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν Θεοδώρου Παπαδοπούλου, Ἰδρυμα Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Γραφεῖον Κυπριακῆς Ἱστορίας, Τόμ. Ε', Μέρος Β', Λευκωσία, 1996, σσ. 1066–1204.

6. Παπαδόπουλλος, Θεόδωρος, *Ἐκ τῆς ἀρχαιοτάτης ἱστορίας τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων. Ἡ ἐπίσκεψις τῆς ἀγίας Ἑλένης εἰς Παλαιστίνην καὶ Κύπρον*. Εἰς, Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων, Παναγρικὸς Τόμος τῆς χιλιοστῆς πεντακοσιοστῆς ἐπετείου τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων 451–1951, Τόμ. Β', Ἱεροσόλυμα, 1955, σσ. 67–96 (τὸ αὐτό, ὡς ἀνάτυπον, ἐν Ἱεροσολύμοις, 1952, σσ. 1–30) (δημοσίευσις μετὰ εἰσαγωγῆς ἐκ τοῦ Κώδ. *London BL Additional 34554*, τοῦ περὶ Κύπρου καὶ τῶν Ἁγίων αὐτῆς τμήματος [φφ. 170r–186v] ἐφεξῆς: *Κώδ. Λονδίνου*).

7. Bustron, Florio, *Historia overo Commentarii de Cipro*, (ἐκδ.) René de Mas Latrie, *Mélanges Historiques* (Choix de Documents), Tom. V, Paris, 1886 (ἀνατ. Κυπριολογικῆ Βιβλιοθήκη, ἐκδιδομένη ἐπιμελεῖα Θεοδώρου Παπαδοπούλου, 8, Λευκωσία, 1998) (ἐφεξῆς: Fl. Bustron, *Historia*).

8. Lusignano, Stefano, *Chorografia et breve Historia Universale*, Bologna, 1573 (ἐφεξῆς: Lusignan, *Chorografia*) Lusignano, Stephano, *Raccolta di cinque discorsi intitolati corone per comprender*

διασφύζουσιν οἱ δύο πρῶτοι, χρησιμοποιήσαντες εἰς τὸ ἔργον των κοινήν πηγὴν, ἐξιχνουμένην εἰς τὴν βυζαντινὴν (διὰ τὴν Κύπρον) ἐποχὴν.⁹ Συμφώνως λοιπὸν πρὸς τούτους¹⁰ (ἐκ τῶν ὁποίων ἀρύνονται καὶ οἱ ἕτεροι, ἀλλοιωσάντες ὁμως, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, τὴν ἀρχικὴν παράδοσιν) οὗτοι οἱ Ἅγιοι, τοὺς ὁποίους ἀριθμοῦσιν εἰς τριακοσίους, ἦλθον ὁμοῦ πάντες εἰς Κύπρον ἐκ Παλαιστίνης, ὅταν αὕτη κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἀράβων (7ος αἰών), καὶ διεσκορπίσθησαν εἰς διάφορα τῆς νήσου μέρη, ὅπου καὶ ἀσκητικῶς ἐτελειώθησαν. Συνοψίζοντες τὰ, κατὰ τὰς ἐγκυροτέρας ἀπόψεις,¹¹ βασικά σημεῖα τῆς ἱστορικῆς-κριτικῆς ἀναλύσεως τῶν ὡς ἄνω ἀπλοϊκῶς καὶ ἀορίστως ὑπὸ τῶν δύο πρῶτων χρονογράφων λεγομένων περὶ τῶν ἔξωθεν ἐλθόντων Ὀσίων, ὡς ἀγνωστών τὰς λεπτομερείας τῶν πολλῶν πρὸ αὐτῶν ἑκατονταετηρίδων σχετικῶν γεγονότων, δυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν τὰ ἐξῆς βέβαια περὶ τῶν Ἁγίων τούτων στοιχεῖα: (α) Ἄπαντες ἦσαν γνησίως Ῥωμιοὶ μοναχοὶ (Ὁρθόδοξοι δηλαδὴ τὴν πίστιν πατέρες, προερχόμενοι ἐκ διαφόρων περιοχῶν τῆς ἐνιαίας ὤωμαϊκῆς – βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας). (β) Δὲν ἦλθον ἅπαντες ὁμοῦ εἰς Κύπρον, ἀλλὰ κατὰ διαφόρους χρόνους (πάντως πρῶτους ἢ μέσους βυζαντινοὺς) καὶ ὑπὸ ποικίλας περιστάσεις. Οἱ ὡς ἄνω χρονογράφοι ἀπλῶς καταφάσκουσι τὴν διαχρονικὴν κίνησιν μοναστῶν πρὸς τὴν Κύπρον καὶ ἐξ αὐτῆς ἀλλαχοῦ, ἔνεκα τῆς γειτνιασεως αὐτῆς πρὸς τὰ μεγάλα μοναστικά λίκνα καὶ κέντρα τῆς Ἀνατολῆς (Αἴγυπτον, Παλαιστίνην, Συρίαν, Σινᾶ, Μικρὰν Ἀσίαν), τόσον πρὸ, ὅσον καὶ κατὰ τὴν περίοδον προελάσεως τῶν Περσῶν καὶ Ἀράβων εἰς τὰς χώρας καὶ περιοχὰς ταύτας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν εἰκονομαχικὴν περίοδον, ἐξ αἰτίας μάλιστα τῆς Ὁρθοδοξίας τῆς νήσου καὶ τῆς ἧς προσέφερον ἡσυχίας, ἀποτελεσάσης οὕτω περίφημον ἀνὰ τοὺς αἰῶνας μοναστικὸν καταφύγιον. Εἷς πολὺ σημαντικὸς περαιτέρω παράγων, ὅστις συνήθως λησιμονεῖται, εἶναι καὶ ἡ ἀκμὴ τοῦ μοναχισμοῦ ἐν τῇ νήσῳ ἀπὸ τοῦ 4ου ἕως 11ου αἰῶνος, τόσον τοῦ κοινοβιακοῦ,¹² ὅσον καὶ τοῦ ἀναχωρητικοῦ, τοῦ δευ-

in se cose appartenenti à gran rè et à principi..., Padova, 1577 (ἔφεξις: Lusignan, Corona)· Lusignan, Etienne de, *Description de toute l'isle de Cypre, et des Roys, Princes, et Seigneurs...*, Paris, 1580 (ἔφεξις: Lusignan, Description).

9. Βλ. σχετικῶς ἐν Dawkins, R.M., "On a Hagiographical source used by Leontios Makhairas", *Κυπριακὰ Χρονικά*, 11 (1935), σσ. 10–23. Εἶναι πολὺ πιθανὸν τὸ τοιοῦτον κείμενον (δηλ. τὸ κυπριακὸν Ἀγιολόγιον) νὰ εἶχε συνταχθῆ ὑπὸ τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν Κομνηνῶν, καθ' ἣν ἐποχὴν εἶχε συνταχθῆ καὶ τὸ *Συνοδικὸν τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου* (ἐκδοθὲν ἐν Jean Guillard, "Le Synodicon de l'Orthodoxie", *Travaux et Memoires*, 2 [1967], σσ. 111–112, 273–277).

10. Μαχαιρᾶς, *Χρονικόν*, Vol. I, §§31–32, καὶ ἐν μέρει §§34–36· *Κῶδ. Λοιδίνου*, φφ. 185–186ν.

11. Βλ. λ.χ. ἐν Delehayé, H., ὄπ.ἀν. (σημ. 1), σσ. 249–257· Χάτζετ Ἰωάννης, ὄπ. ἀν. (σημ. 1), σσ. 273–277, καὶ «Οἱ ἅγιοι τῆς μητροπολιτικῆς περιφέρειας Μόρφου», Τόμος Ἱερά Μητρόπολις Μόρφου. 2000 χρόνια Τέχνης καὶ Ἀγιότητος, Λευκωσία, 2000, σ. 226, ἐπισημ. 41.

12. Ἄς ἐνθυμηθῶμεν ἐνταῦθα τὸν μοναχικὸν ἡγέτην καὶ ἀρχιεπίσκοπον Κύπρου, Μέγαν Ἐπιφάνιον (367–403), ὅστις, ἐκτὸς τῆς ὀργανώσεως τῆς ἰδίας μητροπολιτικῆς κατοικίας εἰς Μονὴν ἀνδρῶν εὐλαβῶν, εἶχεν ὡσαύτως ἰδρύσει ἱκανὸν ἀριθμὸν Μοναστηρίων ἀνδρῶν, «*τοὺς ὁποίους ἡ ἀγάπη τοῦ ἱεροῦ Ἐπιφανίου ἐκεῖ ἐκ πάσης τῆς γῆς*» εἰς τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ περιφέρειαν εἶχε συναθροίσει, ἅτινα καὶ ἐπὶ δεκαήμερον ἐπεσκέφθη (κατὰ τὸ 385), εὐεργετήσασα ταῦτα, ἡ ἐπιφανῆς

τέρου ἔχοντος κορυφαῖον πρόδρομον τὸν Μέγαν Ἰλαρίωνα,¹³ οὗτινος ἡ ἐνταῦθα ἔλευσις καὶ ἀσκητικὴ ἐν σπηλαίῳ διαβίωσις ὑπῆρξε πρότυπον διὰ πολλοὺς μεταγενεστέρους ἀσκητάς. (γ) Ὁ ἀκριβὴς συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν Ὁσίων τούτων δὲν εἶναι γνωστὸς μετ' ἀκριβείας, ἀν καὶ ἡ ὑπὸ τῶν χρονογράφων καταγεγραμμένη παράδοσις ἀνάγει αὐτοὺς εἰς τὸν συμβολικὸν μέγαν πλῆθος ἱερὸν ἀριθμὸν τῶν τριακοσίων.¹⁴ Καὶ ὁ μὲν Μαχαιρᾶς ἀριθμεῖ 40 Ὁσίους, ὁ (δυστυχῶς κολοβὸς εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο) *Κῶδιξ Λονδίνου* ἀναφέρει 34, ὁ δὲ Fl. Bustron 37.

Ἐν σημαντικώτατον ἐν προκειμένῳ «ἐργαλεῖον», τοῦ ὁποῦ τοῦ ὑλικὸν εἶναι διαθέσιμον, ἀλλ' εἰσέτι ἐλλείπει ἡ πλήρης καὶ σφαιρικὴ ἐπεξεργασία αὐτοῦ πρὸς διαφώτισιν ἐκ τῶν πραγμάτων τῆς σχετικῆς ἐρεῦνης, θὰ ἦτο ἡ συνολικὴ διερεύνησις, ἀνασκαφὴ καὶ μελέτη τῶν γνωστῶν ἀσκητηρίων μετὰ τῶν συνδεδεμένων αὐτοῖς ναῶν τῶν Ὁσίων τούτων, ὡς καὶ ὁ ἐντοπισμὸς καὶ συγκριτικὴ ἀξιολόγησις ἐτέρων λανθανόντων ἀσκητηρίων – χώρων προσκυνηματικῶν τῶν ἐν λόγῳ Ὁσίων.¹⁵ Τοῦτο θὰ ἀπετέλει καὶ ἀσφαλῆ βάσιν πρὸς χρονολόγησιν τῆς περιόδου ἀκμῆς τῶν ἢ τοῦλάχιστον τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἐξεδηλώθη ἡ πρὸς αὐτοὺς τιμὴ.

Δυστυχῶς ἡ ἀπλοϊκὴ ἀνωτέρω βυζαντινὴ περὶ τῶν Ὁσίων παράδοσις ἐπέπρωτο νὰ ὑποστῇ δεινὴν νοθεῖαν καὶ ἀλλοίωσιν,¹⁶ τὸ πιθανώτερον ἐκ λόγων θρησκευτικῶν, ὑπὸ τῶν ὡς ἄνω Λατίνων γόνων τῆς Κύπρου Fl. Bustron καὶ Στεφάνου Lusignan.¹⁷ Πρῶτος ὁ Bustron,¹⁸ ὅπως αὐθαιρέτως καὶ ἀνιστορητῶς, ἐθε-

μαθήτρια τοῦ Ὁσίου Ἰερωνύμου (347–419· ἡ μνήμη αὐτοῦ τῇ ιε' Ἰουνίου) Παῦλα ἡ Ῥωμαία (347–404· ἡ μνήμη αὐτῆς τῇ κς' Ἰανουαρίου) (Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Ἐπιφανίου [οὗ ἡ μνήμη τῇ ιβ' Μαΐου] μετὰ σχετικῆς πλουσίας βιβλιογραφίας ἐδημοσιεύθη ἐν *Κύπρια Μηναῖα* [ἐκδ. Ἱεράς Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου, 1994 κ.ἐξ.], Ζ' [Μῆν Μάιος], Λευκωσία, 2000, σσ. 78–94).

13. Ἐν Κύπρῳ ἦλθε περὶ τὸ 364, ἐκοιμήθη δὲ ἐνταῦθα τῷ 371. Τὸ ἀσκητήριον αὐτοῦ σφύεται εἰσέτι παρὰ τὸ χωρίον Ἐπισκοπῆς τῆς Πάφου. Ἡ μνήμη αὐτοῦ τελεῖται τῇ κα' Ὀκτωβρίου (προχείριος περὶ αὐτοῦ βλ. ἐν *Θρησκευτικῇ καὶ Ἱστορικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ* [=ΘΗΕ], 6, σσ. 863–866).

14. Πλουσία ἡ χρῆσις τοῦ ἱεροῦ ἀριθμοῦ τριακόσια ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ (βλ. τὰς πολυαρίθμους ἀναφορὰς εἰς σχετικὸν λῆμμα ἐν Hatch Edwin and Redpath Henry, *A Concordance to the Septuagint*, Vol. II, Oxford, 1897 [ἀνατ. ἐκδ. Ὁφελίμου Βιβλίου, Ἀθήναι, 1977], σ. 1372). Ἐνδεικτικῶς ἀναφέρονται τοὺς 300 ἀνδρας τοῦ Γεδεὼν (*Κριταὶ* 7,6), ὡς καὶ τοὺς παραπλησίως ἰσαρίθμους οἰκογενεῖς τοῦ Ἀβραάμ, 318 (*Γένεσις* 14, 14).

15. Εἰς τὸ ὑπὸ ἐκδοσιν ἔργον τῆς καθ' ἡμᾶς Μονῆς «*Ἀγιολόγιον τῆς κατὰ Κύπρον Ἐκκλησίας*» ἐντοπιζονται καὶ ἐπισημαίνονται τοιαῦτα ἀσκητήρια, ἀνήγοντα πιθανώτατα εἰς ἔξωθεν ἐλθόντας Ὁσίους. Σημειωθῆτω ὅτι ἀρκετὰ τῶν γνωστῶν ἐν Κύπρῳ ἀσκητηρίων περιγράφονται, ἀλλὰ ἐκτενεστέρως καὶ ἄλλα συντόμως, μετὰ τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας καὶ πινάκων, ἐν Παπαγεωργίου, Ἀθανάσιος, «*Λαξευτὰ ἀσκητήρια καὶ Μοναστήρια τῆς Κύπρου*», *Ἐπετηρὶς Κέντρου Μελετῶν Ἱεράς Μονῆς Κύκκου*, 4, Λευκωσία, 1999, σσ. 33–70 (κεῖμενον) καὶ 71–96 (χάρτης Κύπρου καὶ Πίν. 1–40).

16. Περὶ τοῦ θέματος τούτου βλ. προσφάτως ἐν Costas P. Cyrpris, ὄπ. ἀν., σσ. 205–212.

17. Περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου γενικῶς τοῦ Στεφάνου Λουζιανίου, ὅπου καὶ βιβλιογραφία, βλ. σχετικὸν λῆμμα ἐν Κιτρομηλίδης, Πασχάλης, *Κυπριακὴ Λογισμένη, 1571–1878. Προσωπογραφικὴ θεώρηση*, Κέντρο Ἐπιστημονικῶν Ἑρευνῶν [=Πηγὲς καὶ Μελέτες τῆς Κυπριακῆς Ἱστορίας, XLIII], Λευκωσία, 2002, σσ. 190–194.

18. Fl. Bustron, *Historia*, σ. 33.

ώρησε τούς Ὅσιους τούτους «ἐξ Ἀλαμανίας (=Γερμανίας), Γαλλίας καὶ πολλῶν ἄλλων μερῶν καταγομένους», οὐχὶ ἀπλῶς διὰ νὰ προσδώσῃ εἰς αὐτούς, κατὰ τὴν ἐπιεικεστέραν ἄποψιν, εὐγενῆ καταγωγὴν, ἀλλὰ μᾶλλον, ἀφορομώμενος ἴσως καὶ ἐκ τῆς ἀπλῆς τοῦ Μαχαιρᾶ (*Χρονικόν*, §33) ἀναφορᾶς περὶ τοῦ Δυτικοῦ περιηγητοῦ τοῦ 13ου αἰῶνος καὶ λατίνου Ἁγίου Ἰωάννου de Montfort, ὡς καὶ κατόπιν ὁ Lusignan, «δράττεται τῆς εὐκαιρίας, ἵνα, ἐξομοιῶν πάντας τούς Ἁγίους ἐκείνους πρὸς τὸν τελευταῖον, οἰκοποιηθῆ τούτους λατινικῶ τῷ τρόπῳ, ἵνα καυχηθῆ ὅτι οἱ Κύπριοι ἔσεβον, παρὰ τὴν συνήθειάν των, τοσοῦτους Λατίνους Ἁγίους, χάρις εἰς τὸν ἀμεμπτον βίον των».¹⁹ Τὸν ἀτυχῆ, βλάσφημον καὶ ἀνιστόρητον τοῦτον χαρακτηρισμὸν τῶν Ὁσίων τούτων προσεπεκτείνεις ὁ Lusignan ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ,²⁰ ἀναφέρει ὅτι οὗτοι ὑπῆρξαν «*Τριακόσιοι Εὐγενεῖς καὶ Βαρῶνοι, τόσον Γάλλοι, Φλαμανδοί, ὅσον καὶ Ἀλαμᾶνοι* (=Γερμανοὶ εἶναι οὗτος ὁ τελευταῖος χαρακτηρισμὸς, ὅστις ἐπρόκειτο ἀτυχῶς νὰ ἐπικρατήσῃ ἐντεῦθεν), *σύντροφοι τούτου τοῦ Ἰωάννου de Montfort*», οἵτινες, βλέποντες ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ ἀπελευθερώσωσι τούς Ἁγίους Τόπους, ἐπανέκαμψαν εἰς Κύπρον, ἔνθα διεσκορπίσθησαν, ζήσαντες βίον ἀσκητικόν!!! Οὕτως, οὐχὶ μόνον ἡ Ὁρθόδοξος χριστιανικὴ ιδιότης καὶ καταγωγὴ τῶν Ὁσίων διεστρεβλώθη, ἀλλὰ προσέτι καὶ ὁ χρόνος ἐλεύσεώς των εἰς Κύπρον, μετατεθεῖς εἰς τοὺς 12ον–13ον αἰῶνας, κατὰ τὴν ἐποχὴν δηλαδὴ τῶν Σταυροφοριῶν.

Τὴν πεπλανημένην ταύτην καὶ ἀφορήτως τούς Ὅσιους ἀδικοῦσαν θεωρίαν τῶν ἀνωτέρω Λατίνων χρονογράφων ἀτυχῶς διηώνισαν, ἀκριτῶς καὶ ἀβασανίστως τούτους, ὡς συνήθως, ἀντιγράφοντες, καὶ οἱ Κύπριοι μεταγενέστεροι λόγιοι Νεόφυτος Ῥοδινός (περ. 1576/7–1659)²¹ καὶ Ἀρχιμανδρίτης Κυπριανός (περ. 1735/1745–1802/1805)²² εἰς σχετικὰ ἱστορικὰ ἔργα των.

Ἄλλ' ἢ ἱστορία τῆς θλιβερᾶς ταύτης παραποιήσεως ἔχει καὶ συνέχειαν: Οἱ κληρικοὶ καὶ μοναχοὶ συνθέτῃ Ἀκολουθιῶν καὶ Συναξαριῶν τῶν Ὁσίων τούτων κατὰ τὸν 18ον καὶ τὸ ἀΐμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος, ἔνεκεν καὶ τῆς ἐπικρατούσης περὶ αὐτῶν ἀγνοίας, υἰοθέτησαν τὴν περὶ ἐξ Ἀλαμανίας' θεωρίαν τῶν προγενεστέρων, καθότι δι' αὐτῆς ἐκαλύπτοντο τὰ ἱστορικὰ καὶ βιογραφικὰ κενὰ τῶν Βίων αὐτῶν καὶ ἐνέταξαν ταύτην εἰς τὰ ἔργα των, τὰ ἐν χειρογράφοις σφζόμενα, ἀλλὰ καὶ τὰ τύποις ἐκδοθέντα. Ἐκ τούτων δέ, ἀλλὰ καὶ τῶν προη-

19. Χάκκεττ Ἰωάννου, ὄπ. ἀν., σ. 276, ὑποσημ. 276.

20. Lusignan, *Chorographia*, σ. 27^{r-v}, *Corona*, σσ. 56^v–57^r, καὶ *Description*, σ. 63^{r-v}.

21. Ῥοδινός, Νεόφυτος, *Περὶ ἠρώων, στρατηγῶν, φιλοσόφων, Ἁγίων καὶ ἄλλων ὀνομαστῶν ἀνθρώπων, ὅπου εὐγγήκασι ἀπὸ τὸ Νηοὶ τῆς Κύπρου*, §125, ἐν Βαλέτας, Γεώργιος, *Νεόφυτος Ῥοδινός*, Ἀθήνα, 1979, σ. 190. Περαιτέρω, περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ βλ. ἐν Κιτρομηλίδης Πασχάλης, ὄπ. ἀν., σσ. 228–232, ἔνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

22. Κυπριανός, Ἀρχιμανδρίτης, *Ἱστορία χρονολογικὴ τῆς Νήσου Κύπρου*, Ἐνετίησιν, 1788 (ἀνατ. Θ. Παπαδοπούλλου, Κυπριολογικὴ Βιβλιοθήκη, 1, Λευκωσία, 1971), σ. 352. Περὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ, προχείρως βλ. ἐν Κιτρομηλίδης Πασχάλης, ὄπ. ἀν., σσ. 174–177, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

γουμένως ἐκτεθέντων, ἀφορμὴν λαβὼν ὁ μεσαιωνοδίφης Κωνσταντῖνος Σάθας (1842–1914) ἐδημιούργησεν ὄλην φανταστικὴν θεωρίαν περὶ τῶν διήθεν Ἀλαμανῶν Ἀγίων τῆς Κύπρου.²³ Εἰς αὐτὸν βεβαίως ἐδόθησαν αἱ κατάλληλοι ἀπαντήσεις.²⁴ Δυστυχῶς μετὰ ταῦτα ἐδημιουργήθη μία ἀχρείαστος φιλολογία, μετὰ τῆς ὁποίας βεβαίως δὲν θὰ ἀσχοληθῶμεν ἐνταῦθα, πρὸς αἰτιολόγησιν τοῦ ὄρου Ἀλαμᾶνος, ἀναφορικῶς πρὸς τοὺς ἐν λόγῳ Ὅσιους. Εἶναι καιρὸς νὰ παύσῃ τελείως ἡ χρῆσις τοῦ ἀτυχεστάτου καὶ βλασφήμου τούτου ὄρου καὶ τῆς σχετικῆς ἱστορικῶς ἀνυποστάτου θεωρίας, γέννημα αἰθαιρέτου οὔσης τῶν Λατίνων χρονογράφου τοῦ 16ου αἰῶνος.²⁵

Μίαν σημαίνουσαν ὁμάδα ἐκ τῶν ἀνωτέρω (300) Ὅσιων ἀποτελοῦσιν ἀναμφίβολως οἱ περὶ τὸν Ἅγιον Ἡλιοφῶτον, οἱ συνοπτικῶς ἐν Κύπρῳ ἀποκαλούμενοι ὡς «Ἅγιοι Ἡλιοφῶτοι».²⁶

Τὸ προσκύνημα τῶν Ἀγίων Ἡλιοφώτων εὐρίζεται ἐπὶ ὄρου, ὀνομαζομένου (ὡς καὶ ἡ τοποθεσία) Κορώνη, μετὰ τῶν χωρίων Κάτω Μονῆς καὶ Μιτσεροῦ (βλ. Πίν. 1), εἰς τὴν εὐρυτέραν περιοχὴν Ἀχεράν (ὀνομασθεῖσαν οὕτω ἐκ τοῦ παρακειμένου ὁμωνύμου βυζαντινοῦ οἰκισμοῦ), μετατραπείσαν βραδύτερον εἰς μεσαιωνικὸν φέουδον καὶ κατόπιν εἰς σοιφλίκι.²⁷ Πέριξ τοῦ προσκυνήματος ἀνεπτύχθη (κατὰ τοὺς 17ον–19ον αἰῶνας) μικρὸς οἰκισμὸς κτηνοτρόφων (τουρκοκυπριακὸς πρὸ τοῦ 1974, καθὸ ἐξιslaμισθεῖς), ὀνομασθεῖς ἐκ τῶν Ἀγίων Ἅγιοι Ἡλιοφῶτοι.²⁸ Ὁ οἰκισμὸς οὗτος σήμερον ἐγκατελείφθη. Ἀρχικῶς εἰς τὸν χώρον τοῦτον ὑπῆρχον δύο σπήλαια, ἔνθα ἦσαν οἱ τάφοι τῶν Ἀγίων,

23. C.N. Sathas, “Vies des Saints Allemands de Chypre”, *Archives de l’Orient Latin*, II (1884), σσ. 405–426.

24. Delehayé, H., ὅπ. ἀν., σσ. 249–251 καὶ Χάκκεττ, Ἰωάννου, ὅπ. ἀν.

25. Ἀξιοσημείωτον τυγχάνει ὅτι ὁ ἰταλικῆς καταγωγῆς καὶ πίστεως Κύπριος τοῦ 16ου αἰῶνος Diomede Strambaldi (περὶ αὐτοῦ βλ. ἐν Gilles Grivaud, ὅπ. ἀν., σσ. 1146–1147), πιστὸς κατὰ κανόνα μεταφραστὴς τοῦ *Χρονικοῦ* τοῦ Λεοντίου Μαχαῖρᾶ (Strambaldi, Diomede Ciprioto, *Chronicha del Regno di Cypro*, [ἐκδ.] De Mas Latrie, René, *Chroniques d’Amadi et de Strambaldi*, II, *Chronique de Strambaldi*, Paris, 1893), οὐδὲν περὶ τῆς ἀλαμανικῆς ἰδιότητος τῶν Ὅσιων τῆς Κύπρου ἀναφέρει.

26. Συνοπτικὴν περὶ τῶν Ἀγίων τούτων παλαιότεραν βιβλιογραφίαν βλ. ἐν Σχίζας, Θεοχάρης, «Μία πρωτότυπος ἀκροστιχὶς τοῦ Κανόνος τῆς Ἀκολουθίας τῶν Ἀγίων Ἡλιοφώτων», *Πρακτικά τοῦ Γ’ Διεθνoῦς Κυπριολογικοῦ Συνεδρίου*, Τόμ. Β’ (Μεσαιωνικὸ Τμήμα), σσ. 303–307. Περαιτέρω βλ. ἐν Cyrris Costas, ὅπ. ἀν., σσ. 214–216 καὶ 220–221. Αἱ ἐκεῖ ποικίλαι ὑποθέσεις ἀσφαλῶς ἀνατρέπονται βάσει τῶν ἐνταῦθα νέων δεδομένων.

27. Βλ. σχετικῶς ἐν Grivaud, Gilles, *Villages désertés à Chypre (fin XIIe–fin XIXe siècle)*, Ἰδρυμα Ἀρχαιολογικοῦ Μαχαῖριου Γ’, Γραφεῖον Κυπριακῆς Ἱστορίας [=Μελέται καὶ Ὑπομνήματα, III], Λευκωσία, 1998, σσ. 185, 365, 462 καὶ 564 [χάρτης No. 26].

28. Βλ. ὅπ. ἀν., σσ. 187 καὶ 564 (χάρτης No. 26), ὡς καὶ σχετικὸν λήμμα ἐν *Μεγάλῃ Κυπριακῇ Ἐγκυκλοπαίδεια* (=ΜΚΕ), ἐκδ. Φιλόκυπρος, τόμ. 1, Λευκωσία, 1984, σ. 86. Ἐκεῖ ἀναφέρεται καὶ ἡ ὑπαρξὶς Μονῆς (ἀγνώστου) εἰς τὴν περιοχὴν Ἀχεράς, νῦν κατεδαφισθείσης. Τὰ σχετικά τῶν χωρίων καὶ περιοχῶν τοπωνύμια βλ. καὶ ἐν Christodoulou, Menelaos and Konstantinides, Konstantinos, *A complete Gazetteer of Cyprus*, Vol. I, Nicosia, 1987, σσ. 206 (Ἀχεράς), 497 (Κάτω Μονή), 1312 (Ἅγιοι Ἡλιοφῶτοι), 1541 (Κορώνη–Μιτσερόν).

ἀλλὰ τὸ ἐν κατεσκάφη δυστυχῶς κατὰ τὸ πρόσφατον παρελθὸν (τοὺς τάφους ἐν τῷ σφζομένῳ σπηλαίῳ βλ. εἰς Πίν. 6–7). Ὁ ἀρχικός πρωτοβυζαντινὸς ναὸς αὐτῶν (βλ. κατωτέρω) δὲν σφζεται. Ὁ σημερινὸς ναὸς (Πίν. 2–3) εἶναι κτίσμα τῆς τουρκοκρατίας (πιθανῶς οἰκοδομηθεὶς ἅμα τῇ δημιουργίᾳ τοῦ πέριξ οἰκισμοῦ), καμαροσκέπαστος, διετήρησε δὲ προφανῶς τὴν τυπολογίαν τοῦ προηγουμένου (ἐρειπωθέντος ἀσφαλῶς) ναοῦ, καθόσον ὁ εἰς τοῖχος αὐτοῦ (ὁ βορειοδυτικὸς) ἔχει ἄνοιγμα, δι' οὗ ἐπικοινωνεῖ μετὰ τοῦ ὡς ἄνω σφζομένου σπηλαίου (Πίν. 5). Τὸ ἐν λόγῳ σπήλαιον ἦτο ἱστορημένον διὰ τοιχογραφιῶν, σήμερον ὁμως σφζονται μόνον ὑπολείμματα τοῦ ὑποστρώματος αὐτῶν (σοβάδες). Εἰς τὸν ναὸν τοῦτον εὐρίσκεται καὶ μέρος τῶν ἱερῶν λειψάνων τῶν Ἁγίων Ἡλιοφώτων.²⁹ Προστεθῆτω ὅτι εἰς τὸ σπήλαιον εὐρίσκεται ἐπιτύμβιος κιονίσκος (cippus) ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς. Ἐὰν οὗτος δὲν μετεφέρθη ἀλλαχόθεν, πιθανὸν τὰ ἀσκητικὰ σπήλαια τῶν Ὀσίων νὰ προῦπῆρχον ὡς ῥωμαϊκοὶ τάφοι. Σημειωτέον προσέτι ὅτι, ἔνεκα τῶν μέχρι σήμερον ἐνεργουμένων θαυμάτων τῶν Ἁγίων τούτων, πολλοὶ πιστοὶ συντρέχουσιν εἰς τὸ ἱερὸν προσκύνημά των, μάλιστα κατὰ τὴν 13ην Ἰουλίου, καθ' ἣν τελεῖται ἡ πάντιμος μνήμη αὐτῶν.

Δυστυχῶς καὶ τούτων τὸν βίον καὶ τὰς προσφάτους (κατὰ τὸν 10' αἰῶνα συνθεθείσας) Ἀκολουθίας περιέλαβεν ὁ ἀνωτέρω ὀθνεῖος συμφυρμὸς, εἰς τοσοῦτον δὲ βαθμόν, ὥστε, ἐκτὸς τῆς κατὰ κόρον ἀποδοδομένης ἐκεῖ εἰς αὐτοὺς ἄλαμνικῆς' ἰδιότητος, νὰ θεωρῶνται ἀκμάσαντες ἀπὸ τοῦ ἔτους περ. 300 μ.Χ. (μὲ τιμωρὸν τὸν... μόνιμον διώκτην(!) τῶν Κυπρίων Ἁγίων, διοικητὴν τῆς Κύπρου Σαβίνου,³⁰ γνωστὸν ἐκ τῶν *Μαρτυρίων* τοῦ Ἁγίου Ἱερομάρτυρος Θεοδότου, ἐπισκόπου Κυρηνείας³¹), μέχρι τῆς ἐποχῆς τῶν Σταυροφοριῶν, καθ' ἣν ἦλθον καὶ ἠσκήτευσαν ἐν Κύπρῳ, διὰ νὰ εὐρωσι μαρτυρικὸν ἐν τέλει τέλος ὑπὸ τοῦ ἀνωτέρω Σαβίνου!

Βάσει ὁμως τῶν ἐνταῦθα παρουσιαζομένων νέων στοιχείων, οὐχὶ μόνον ὀπίπτεται ἄπλετον ἤδη φῶς περὶ τὰ πρόσωπα καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν Ἁγίων τούτων καὶ διασαφηνίζεται κατὰ πολὺ ὁ βίος αὐτῶν, ἀλλὰ ὑποβοηθεῖται γενικώτερον καὶ ἡ διαλεύκανσις τῶν δυσχερειῶν περὶ τὸ κεφάλαιον τῶν ἔξωθεν ἐλθόντων Ὀσίων, τὸ ὁποῖον ἐπανατοποθετεῖται ἐπὶ νέας βάσεως πρὸς μελέτην, ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ταυτότητα, ἀλλὰ καὶ τὴν πρωιμότητα ἀκμῆς, τοῦλάχιστον ὠρισμένων ἐξ αὐτῶν.

29. Τὰ σφζόμενα λείψανα τῶν Ἁγίων Ἡλιοφώτων ἔχουσι διασπαρῆ εἰς διαφόρους τῆς νήσου ναοὺς καὶ Μονὰς. Εἰς Μαλοῦνταν σφζεται καὶ ἡ ἱερὰ κάρα τοῦ Ἁγίου Ἡλιοφώτου.

30. Περὶ τοῦ Antistius Sabinus, διοικητοῦ τῆς Κύπρου κατὰ τὰ ἔτη 293–305, βλ. προχειρῶς ἐν A.H.M. Jones, J.R. Martindale, J. Morris, *The Prosopography of the Later Roman Empire*, I, Cambridge, 1971, σ. 792.

31. Βλ. σχετικῶς ἐν Fr. Halkin, *Bibliotheca Hagiographica Graeca*, Tom. I–III (=Subsidia hagiographica 8), Bruxelles, 1957³ [=BHG³], Nos. 2434–2436, ὡς καὶ εἰς τὰ κατ' ἐπιτομήν τοιαῦτα ἐν τῷ *Μηνολογίῳ Βασιλείου* (BHG³ 2437 = PG 117, στ. 265–268) καὶ ἐν τῷ *Συναξαρίῳ Κωνσταντινουπόλεως* (H. Delehayé [ἐκδ.], *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*. Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris, Bruxelles, 1902 [=SynCon], στ. 404 [10' Ἰανουαρίου] καὶ στ. 502 [β' Μαρτίου]).

Πρὶν ὁμῶς προχωρήσωμεν εἰς τὰ μέχρι σήμερον γνωστὰ περὶ τῶν Ἁγίων τούτων, ὡς καὶ τὰ νέα, ἐκ τῆς ἐνταῦθα ἐκδιδομένης αὐτῶν Ἀκολουθίας, προκύπτοντα στοιχεῖα, θὰ ἀναφερθῶμεν εἰς τὴν Ἀκολουθίαν ταύτην καὶ τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν ἔκδοσιν αὐτῆς.

Η ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΗΛΙΟΦΩΤΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΥΝ ΑΥΤῶ

Κατ' ἀρχὴν, τὴν Ἀκολουθίαν ἐπεσημάναμεν εἰς πρόσφατον περισπούδαστον ἔργον τῆς βυζαντινολόγου Ἐ. Παπαηλιοπούλου – Φωτοπούλου,³² ὅπου βεβαίως ἀναφέρονται μόνοι οἱ ἀνέκδοτοι Κανόνες τῶν Ἁγίων. Ἡ Ἀκολουθία αὕτη διασφύζεται εἰς ἓνα μόνον γνωστὸν κώδικα, τὸν *Συναϊτικὸν Ἑλληνικὸν 627* (ἐφεξῆς: *Sin. Gr. 627*³³). Τὸν κώδικα ἐμελετήσαμεν ἐκ μικροταινίας (microfilm).³⁴ Ὁ περγαμινὸς οὗτος κώδιξ εἶναι ἐν πληρῆς Μηναῖον (λειτουργικὸν βιβλίον) τοῦ Ἰουλίου μηνός, γεγραμμένος κατὰ τὸν 11ον αἰῶνα ὑπὸ διαφόρων χειρῶν εἰς μικρογράμματον γραφὴν. Ἔχει διαστάσεις 255×182 χλ., ἀποτελεῖται δὲ ἐξ 122 φύλλων (ἐφεξῆς φ./φφ.), εἶναι πλήρης, σφύζεται δὲ καὶ ἡ ἐκ ξυλίνων πινακίδων καὶ βύρσης (δέρματος) βυζαντινῆ αὐτοῦ στάχωσης. Τὰ πρωτογράμματα εἶναι λιτότατα, χαρακτηριστικὰ τῆς ἐποχῆς, ἐλλείπουσι δὲ διακοσμήσεις, ἐκτὸς τῶν

32. Ἐ. Παπαηλιοπούλου – Φωτοπούλου, *Ταμείον Ἀνεκδότων Βυζαντινῶν Ἀσματικῶν Κανόνων*, I. *Κανόνες Μηναίων*, Ἀθήναι, 1996, σσ. 244–245. Σημειωθῆτω ὁμῶς ἐνταῦθα ὅτι ἡ παρ' αὐτῆ ἐπιγραφή τῆς ἐν λόγῳ Ἀκολουθίας, «*Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ (Ἰουλίου γ')* Μνήμη τῶν ἐκ Φοινίκης ἐν Κύπρῳ μαρτυρησάντων ἁγίων ἀσκητῶν Ἡλιοφώτου, Αὐξουθενίου, Ἐπαφροδίτου, Εὐθενίου καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς», τυγχάνει λίαν ἐσφαλμένη καὶ παραπλανητικὴ (τὴν ἀκριβῆ ἐπιγραφήν τοῦ χγφ. βλ. κατωτέρω). Οὐδαμοῦ τῆς Ἀκολουθίας ὑπάρχει τις μνεῖα, οὐδὲ νύξις, περὶ μαρτυρικοῦ τέλους τῶν Ἁγίων (περὶ αὐτοῦ βλ. κατωτέρω, εἰς τὰ περὶ τοῦ *Βίου* τῶν Ἁγίων). Προφανῶς ἡ κα Παπαηλιοπούλου ἀκολουθεῖ τὴν εἰς ἣν αὐτόθι παραπέμπει ὀψιγενῆ πεπλανημένην τοπικὴν παράδοσιν, ὅτι οἱ Ἅγιοι Ἡλιόφωτοι ὑπῆρξαν Ὀσιομάτυρες. Ἄλλ' ἐκ τῆς Ἀκολουθίας τῶν τεκμαίρεται ὅτι ἦσαν ἀσκηταὶ καὶ μόνον, κοιμηθέντες ἐν εἰρήνῃ. Τῇ αὐτῇ τοπικῇ παραδόσει στοιχοῦσα ἡ κα Παπαηλιοπούλου, προσέθηκε καὶ τὸ «*καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς*», ἀλλ', ὡς ἐκ τῆς Ἀκολουθίας τῶν συνάγεται, οὗτοι ἦσαν μόνον τέσσαρες τὸν ἀριθμὸν (καὶ περὶ τούτου βλ. ἐκτενέστερον κατωτέρω).

33. Παλαιότερας ἀπλᾶς καὶ λιαν ἐπιγραμματικὰς περιγραφὰς τοῦ κώδικος βλ. ἐν Gardthausen, V., *Catalogus Codicum Graecorum Sinaiticorum*, Oxonii, 1886, σ. 145, καὶ ἐν Clark, Kenneth W., *Checklist of Manuscripts in St. Catherine's Monastery, Mount Sinai, microfilmed for the Library of Congress, 1950*, Library of Congress, 1952, σ. 9. Πρόσφατος ἐπιστημονικὴ περιγραφή αὐτοῦ δὲν ὑπάρχει, καθ' ὅσον γνωρίζομεν.

34. Εὐχαριστοῦμεν καὶ ἐνταῦθα θερμῶς, τόσον τὸν Καθηγητὴν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου ἀγαπητὸν κ. Σπυρίδωνα Κοντογιάννην, ὑπεύθυνον τοῦ αὐτόθι Κέντρου Συναϊτικῶν Μελετῶν, ὅσον καὶ τοὺς ἀγαπητοὺς Παλαιογράφους κ. Ἀγαμέμνονα Τσελίκα, Προϊστάμενον τοῦ Ἱστορικοῦ καὶ Παλαιογραφικοῦ Ἀρχείου τοῦ Μορφωτικοῦ Ἰδρύματος τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς Ἑλλάδος, καὶ τὸν ἀκάματον ἐκεῖ συνεργάτην αὐτοῦ κ. Ἀθανάσιον Ζάχον, διὰ τὴν βοήθειαν πρὸς ἀντιγραφήν τῆς ἐν λόγῳ μικροταινίας.

άπλουστάτων επιτίτλων εις την αρχήν εκάστης Ἀκολουθίας. Ἡ προέλευσις αὐτοῦ δὲν εἶναι μετὰ βεβαιότητος γνωστή, χωρὶς νὰ ἀποκλείηται αὐτῆς καὶ ἡ Κύπρος.³⁵ Ἐκτὸς τῆς ἐνταῦθα ἐκδιδομένης τὸ πρῶτον Ἀκολουθίας, ὁ ἐν λόγῳ κώδιξ περιέχει, κατὰ τὸ ἀνωτέρω ἔργον τῆς Παπαηλιοπούλου, καὶ ἀρκετὰς ἐτέρας ἀνεκδότους εἰσέτι Ἀκολουθίας. Ἡ ἐνδιαφέρουσα ἡμᾶς Ἀκολουθία περιλαμβάνεται εἰς τὰ φφ. 40^r-48^r (δείγματα γραφῆς αὐτῆς βλ. εἰς Πίν. 10-11), καταγράφεται δὲ κατὰ τὴν συνήθη λειτουργικὴν διάρθρωσιν τῶν προΐμων Μηναιῶν, καθ' ἣν προτάσσονται τὰ Καθίσματα, ἀκολουθοῦσι τὰ τυχὸν Ἰδιόμελα, εἶτα τὰ στιχηρὰ Προσόμοια τροπάρια καὶ ἐν τέλει ὁ Κανὼν (ἢ οἱ Κανόνες) τῆς Ἑορτῆς ἢ τοῦ Ἁγίου (τῶν Ἁγίων).³⁶

Τὸ λίαν ἐνδιαφέρον ἐν προκειμένῳ εἶναι ὅτι, ἀντὶ τῶν συνήθων Καθισμάτων, προετάχθη τῆς τῶν Ἁγίων Ἡλιοφώτου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ Ἀκολουθίας εἰς Ὑμνος (ἢ *Κοντάκιον*, ὡς ἐπεκράτησε βραδύτερον νὰ ἀποκαλῆται), γεγονός ἐνδεικτικὸν ἴσως τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν αὕτη συντετέθη, ἢ τοῦλάχιστον καθ' ἣν κατεγράφη ἐν τῇ παρουσίᾳ διαρθρώσει. Ἀκολουθοῦσι πέντε ἐνόητες Προσομοίῳν, καὶ τέλος δύο Κανόνες πρὸς τοὺς ἡμετέρους Ἁγίους. Μία πληρεστάτη δηλ. Ἀκολουθία (ἐὰν ἐξαίρεσωμεν τὴν ἔλλειψιν Ἰδιομέλων), ἢ ἐκτενεστέρα τοῦ ἐν λόγῳ κώδ. *Sin. Gr. 627*! Τόσον ὅμως ὁ Ὑμνος, ὅσον καὶ οἱ δύο Κανόνες μᾶς παραδίδονται ἀνώνυμοι. Πόσοι οἱ ποιηταὶ τῆς Ἀκολουθίας; Εἶναι δύσκολον νὰ ἀποφανθῶμεν. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι συντετέθη ὑπὸ τριῶν ποιητῶν, ἐνὸς τοῦ Ὑμνου, καὶ δύο τῶν Κανόνων (τὰ στιχηρὰ Προσόμοια, ὡς σύνηθες, ἐποίηθησαν ὑπὸ τῶν ἀωνύμων ποιητῶν τῶν Κανόνων). Καὶ ποῖος ὁ τόπος τῆς συνθέσεως ταύτης, ἢ, ποία ἢ τῶν ποιητῶν καταγωγῆ; Φαινομενικῶς εἶναι δυσχερῆς ἢ ἀπάντησις! Δὲν γνωρίζομεν κατὰ πόσον ἡ ἑορτὴ τῶν Ἁγίων Ἡλιοφώτων ὑπερέβη τὸν τοπικὸν χαρακτήρα καὶ προσέλαβε διορθόδοξον τοιοῦτον, πρᾶγμα μᾶλλον ἀβέβαιον. Πάντως ἡ ἐν λόγῳ Ἀκολουθία τῶν ἔχει ὡς ἐπίκεντρον τὴν Κύπρον καὶ τὸ ἐν αὐτῇ προσκύνημα τῶν θαυματουργῶν Ἁγίων τούτων, καὶ τὸ πανηγυρικὸν ὕφος αὐτῆς δεικνύει ἀναμφιβόλως ὅτι ἐγράφη, διὰ νὰ ψάλληται εἰς τὸ προσκύνημα τῶν Ἁγίων, εἶναι δὲ εὐλογον νὰ ἐγράφη ἐν Κύπρῳ. Εἰς τοῦτο συνηγοροῦσι καὶ ἄλλα ἐσωτερικὰ συμπαρομαρτοῦντα στοιχεῖα καί, ὡς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν, πιθανώτατα, τόσον ὁ Ὑμνος, ὅσον καὶ οἱ Κανόνες μετὰ τῶν σχετικῶν Προσομοίῳν, συνετέθησαν ὑπὸ Κυπρίων ἢ/καὶ ἐν Κύπρῳ ἢ, τὸ ὀλιγώτερον, ἐξ ἀνδρῶν (μοναχῶν ἢ κληρικῶν) προσκυνητῶν τῶν λειψάνων τῶν Ἁγίων καὶ λίαν εὐλαβουμένων αὐτούς. Βασικὴν δὲ κοινὴν πηγὴν πάντων τῶν ὕμνων ἀπετέλεσεν ἀναμφισβητήτως ὁ ἀπολεσθεὶς ἴσως σήμερον ἀρχαῖος *Βίος* τῶν Ἁγίων Ἡλιοφώτων.

Ἐνταῦθα νὰ σημειώσωμεν ὅτι, ὡς κατωτέρω ἐπεξηγοῦμεν, βάσει τῶν νέων

35. Ἐν Σινᾷ εὐρίσκονται, ὡς γνωστόν, ἀρκετὰ κυπριακῆς προελεύσεως χειρόγραφα, ἔνεκα τῆς διαχρονικῆς κινήσεως Κυπρίων μοναχῶν πρὸς αὐτὸ (βλ. Constantinides, C. and Browning, R., *Dated Greek Manuscripts from Cyprus to the year 1570*, Nicosia, 1993, σ. 34).

36. Ἡ αὐτὴ τάξις τηρεῖται, ἐξ ὅσων γνωρίζομεν, εἰς τὰ Μηναιᾶ ἀπὸ τοῦ 9ου αἰῶνος (βλ. λ.χ. τὸν κώδ. *Sin. Gr. 607* (*Τροπολόγιον* [=Μηναιῶν] Μαρτίου καὶ Ἀπριλίου, τοῦ 9ου αἰῶνος), μέχρι καὶ τοῦ 11ου/12ου περιπίου αἰῶνος.

δεδομένων, τῶν προερχομένων ἐκ τῆς ἐν τῷ παρόντι ἐκδιδομένης Ἀκολουθίας, ἣτις καὶ ἀρύεται ἀμέσως ἐκ τοῦ *Βίου* τῶν Ἁγίων Ἡλιοφώτου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, οὗτοι ἠκμασαν κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα, περὶ τὸ τέλος προφανῶς τοῦ ὁποίου ἐκοιμήθησαν ὁσιακῶς ἐν Κύπρῳ. Ὁ ἐν λόγῳ *Βίος* ὑπολογίζομεν ὅτι ἐγράφη ἐν Κύπρῳ περὶ τὰ τέλη τοῦ βου τὸ ἐνωρίτερον ἢ καὶ κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα, ἐποχὴν καθ' ἣν μεγάλως ἠκμαζεν ἐν Κύπρῳ ἡ Ἀγιογραφία (=συγγραφή *Βίων Ἁγίων*). Τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ χρονολογικὸν *terminus post quem* διὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ Ὑμνου καί, ἀσφαλῶς, καὶ τῆς λοιπῆς Ἀκολουθίας τῶν ἡμετέρων τούτων Ἁγίων.

Ἐν συνεχείᾳ θὰ ἐξετάσωμεν κεχωρισμένως τὸν Ὑμνον ἐκ τῆς λοιπῆς Ἀκολουθίας, διὰ τὴν ἰδιαιτερότητα καὶ τὸ ἐνδιαφέρον, τὰ ὅποια ἐνέχει.

α'. Ὁ Ὑμνος:

Ἡ ποίησις τῶν Ὑμνων ἢ *Κοντακίων*³⁷ ἀνήκει, ὡς γνωστόν, εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς πρώτης μεγάλης ἀνθήσεως τῆς βυζαντινῆς Ὑμνογραφίας. Εἰς τὴν ζωὴν τοῦ περιφήμου τούτου ποιητικοῦ εἴδους διακρίνομεν τρεῖς μεγάλας περιόδους: (α) τὴν περίοδον ἀκμῆς (6ος–7ος αἰ.). (β) τὴν περίοδον παρακμῆς (8ος–11ος αἰ.). (γ) τὴν περίοδον ἐπιβιώσεως (10ος–14ος αἰ.).

Κατ' ἀρχὴν, νὰ ἀναφέρωμεν διὰ τοὺς μὴ μεμνημένους εἰς τὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως ὅτι ἡ βυζαντινὴ ὕμνογραφικὴ ποίησις εἶναι εἰς τὴν συντριπτικὴν πλειοψηφίαν αὐτῆς ῥυθμοτονικὴ, δηλ. τὸ ποιητικὸν ἢ ῥυθμικὸν μέτρον καθορίζουσιν αἱ τονιζόμεναι καὶ ἄτονοι συλλαβαί. Ἐκτὸς δηλ. ὠρισμένων μεμονωμένων ἐξαιρέσεων (ὡς τῶν ἀνακρεοντείων στίχων τοῦ Σωφρονίου Ἱεροσολύμων [β' ἡμισυ βου αἰ.–638], ἢ τῶν ἱαμβικῶν Κανόνων Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ [περ. 680–749]), τὸ μέτρον τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων δὲν ἀκολουθεῖ πλέον τοὺς κανόνας τῆς ἀρχαίας προσφῆδας, ἐνθα τοῦτο καθορίζετο ὑπὸ τῶν μακρῶν καὶ βραχέων συλλαβῶν, ἀλλὰ νῦν καθορίζεται ὑπὸ τῶν γραμματικῶν τόνων τῶν λέξεων (ἐφεξῆς αἱ βραχεῖαι καὶ μακραι συλλαβαὶ θὰ ὑποδεικνύωνται ἐν τῷ παρόντι διὰ τῶν συμβόλων U καὶ —, ἀντιστοίχως).

Τὸ ποιητικὸν εἶδος τοῦ Ὑμνου ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ προοίμιου (τὸ ὅποιον ἐνίοτε καλεῖται καὶ κουκούλιον ἢ κουβούκλειον ἢ ἀκόμη καὶ κοντάκιον ἢ κονδάκιον), καὶ τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὸ κύριον μέρος τοῦ Ὑμνου, καὶ τῶν ἐν συνεχείᾳ Οἴκων. Τόσον τὸ προοίμιον, ὅσον καὶ οἱ Οἴκοι, εἴτε ἀκολουθοῦσι πρωτότυπον μετρικὸν σχῆμα (ὅποτε εἶναι ἰδιόμελα), εἴτε ἀκολουθοῦσι τὸν ποιητικὸν ῥυθμὸν ἄλλου ἰδιομέλου (ὅποτε εἶναι προσόμοια). Τὰ λοιπὰ χαρα-

37. Περὶ τῆς τῶν Ὑμνων ἢ *Κοντακίων* ποιήσεως γενικῶς βλ. ἐν Μητσάκης, Κ., *Βυζαντινὴ Ὑμνογραφία*. Τόμ. Α'. *Ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκη ἕως τὴν Εἰκονομαχίαν*, Ἀθήνα, 1986, ἰδίᾳ σσ. 169 κ.ἐξ., ὅπου ἡ σχετικὴ προβληματικὴ καὶ πλουσιωτάτη προγενεστέρα βιβλιογραφία. Εἰς τὸ εὐσύνοπτον καὶ ἐγκυρον τοῦτο ἔργον, διὰ λόγους πρακτικῶς, θὰ παραπέμπωμεν ἐφεξῆς κατὰ κανόνα, ἀναφορικῶς πρὸς τὸ *Κοντάκιον*.

κτηριστικά γνωρίσματα του Ὑμνου εἶναι τὸ ἐφύμνιον (ἢ ἀκροτελεύτιον ἢ ἀνακλώμενον κλπ.) καὶ ἡ ἀκροστιχίς (ἢ ἐκ τῶν ἀρχικῶν δηλ. γραμμάτων τῶν στίχων ἢ τῶν Οἴκων σχηματιζομένη σύντομος φράσις [ὀνομαστική ἀκροστιχίς] ἢ τὸ ἀλφάβητον [ἀλφαβητική ἀκροστιχίς]).

Ἐρχόμενοι εἰς τὸ ἡμέτερον ποίημα, τοῦτο διασφύζει πάντα τὰ ἀνωτέρω κλασσικὰ γνωρίσματα τοῦ Ὑμνου ἢ *Κοντακίου*. Καὶ τὸ μὲν προοίμιον αὐτοῦ (ἐνταῦθα κατονομάζεται *Κονδάκιον*) εἶναι εἰς ἦχον πλ. δ', προσόμοιον δὲ πρὸς τὸ ἰδιόμελον, 'Πρὸς ἀφθορασίαν ἐκ φθορᾶς', τὸ ὁποῖον λανθάνει εἰσέτι εἰς τοὺς ἐκδοθέντας μέχρι προσφάτως Ὑμνους.³⁸ Ἐφύμνιον αὐτοῦ εἶναι τὸ ψαλμικὸν Ἀλληλοῦια (= Αἰνεῖτε τὸν Κύριον), ὅπερ εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ εἰς τοὺς ἐν συνεχείᾳ τέσσαρας Οἴκους. Οἱ Οἴκοι οὗτοι εἶναι προσόμοιοι πρὸς τὸ, Ἀὐτὸς μόνος [ὑπάρχεις ἀθάνατος],³⁹ ἀκροστιχίζουσι δὲ τὴν λέξιν ΕΠΟΣ. Ὁ ἐν λόγῳ πρωτότυπος εἰρμός, Ἀὐτὸς μόνος ὑπάρχεις ἀθάνατος' εἶναι ποίημα τοῦ ὑμνογράφου Ἀναστασίου.⁴⁰

Τὸ περιεχόμενον τοῦ ἡμετέρου Ὑμνου εἶναι καθαρῶς ἀγιολογικὸν – ἐγκωμιστικόν. Πηγὴν αὐτοῦ ἀποτελεῖ ἀναμφιβόλως ὁ λανθάνων ἢ καὶ ἀπολεσθεὶς σήμερον *Βίος* τῶν Ἀγίων Ἡλιοφώτου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, περὶ τοῦ ὁποῖου θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Ὡς χῶρον συνθέσεως τοῦ Ὑμνου εἰσηγούμεθα μετ' ἐπιφυλάξεως τὴν Κύπρον, ποιητὴν δὲ Κύπριον, λόγιον μοναχὸν ἢ κληρικόν, ἰδιαίτερος πάντως εὐλαβούμενον τοὺς Ὁσίους. Ταῦτα τεκμαιρούμεθα, οὐχὶ μόνον ἐκ τῆς διὰ τοῦ Ὑμνου διαφαινομένης ἀγάπης τοῦ ποιητοῦ καὶ δοξολογικῆς πρὸς τοὺς Ἀγίους Ἡλιοφώτους διαθέσεως, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀμεσότητος τῆς ἀποδιδομένης πρὸς αὐτοὺς τιμῆς, γεγονότα ὑποδεικνύοντα ὅτι ὁ ποιητὴς ἐγνώριζε καλῶς τὰ περὶ τῶν Ἀγίων, οὐχὶ ἀπλῶς ἐκ τοῦ *Βίου* τούτων, ἀλλὰ καὶ ἐκ προσωπικῆς προσκυνήσεως τῶν λειψάνων αὐτῶν καὶ ἀντιλήψεως τῆς χάριτος αὐτῶν. Διότι ἀκριβῶς τὸ «καὶ προσπύσσομαι τούτων τὰ λείψανα, ὑψιφώνως κραυγάζων τὴν θεῖαν ᾠδὴν» (βλ. κατωτ. Ἀκολουθίαν, στ. 29–30), δὲν ἀποτελεῖ ἀπλήν ὀητορικὴν ἔξαρσιν, ἀλλ' ἐκ προσωπικῆς τῶν πραγμάτων γνώσεως ἀναφώνησιν.

38. Τοῦτο προέκρινεν ἐκ σχετικῆς ἐρεῦνης εἰς τὸ κλασσικὸν ἔργον τῆς μακαριστῆς Η. Follieri, *Initia Hymnorum Ecclesiae Graecae*. I–V/1–2, Città del Vaticano, 1961–1966 [=Studi e Testi 211–215 bis] (ἐφεξῆς= Follieri, *Initia*).

39. Βλ. ἐν Follieri, *Initia*, I, σ. 207.

40. Περὶ τοῦ Ἀναστασίου, κατ' ἄλλους προγενεστέρου, κατ' ἄλλους δὲ μεταγενεστέρου τοῦ Ῥωμανοῦ, βλ. ἐν Μητοάκης, ὀπ. ἀν., σσ. 511–514. Ὁ εἰρμός οὗτος εἶναι ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον, τὰ μὲν *Κοντακία* τῆς Πάτμου ἀποδίδουσι διὰ τοῦ «Οἱ ἐν πάσῃ τῇ γῆ», ἐνῶ τὰ ἰταλικά τοιαῦτα προτιμοῦσι τὸ «Αὐτὸς μόνος» (Ὑμνος τοῦ Ἀναστασίου «εἰς τοὺς κεκοιμημένους»). Ὁ εἰρμός οὗτος κατέστη λίαν δημοφιλὴς κατὰ τοὺς νεωτέρους σχετικῶς χρόνους, καθὼς εὐρίσκονται περὶ τὰ 40 *Κοντάκια* προσόμοια πρὸς τὸ «Οἱ ἐν πάσῃ τῇ γῆ», 4 τῶν ὁποίων εἶναι ποιήματα τοῦ Ῥωμανοῦ. Ἡ ἀναφορὰ αὕτη εἰς δύο εἰρμούς, ἔχοντας τὸ αὐτὸ μελικὸν σχῆμα, ἐξηγεῖται διὰ τοῦ ὅτι ὁ Ἀναστάσιος, τὸ πιθανώτερον μεταγενέστερος τοῦ Ῥωμανοῦ, ἐχρησιμοποίησε τὸν ἀνωτέρω εἰρμὸν αὐτοῦ («Οἱ ἐν πάσῃ τῇ γῆ»), ὅστις τελικῶς, λόγῳ δημοφιλίας, κατέστη ὁ αὐτὸς εἰρμός δι' ἄλλα τροπάρια (ὡς σὺνέβη βεβαίως καὶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις).

Ἡ χρονολόγησις αὐτοῦ εἶναι δυσκολωτάτη. Κατ' ἀρχὴν ἀγνοοῦμεν κατὰ πόσον ὁ ἑνταῦθα Ὑμνος εἶναι πλήρης, ἢ ἀποτελεῖ τμήμα ἀρχικοῦ ἐκτενεστέρου ποιήματος. Περαιτέρω, εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ *Κοντάκιον* ἤδη ἀπὸ τοῦ 7ου αἰῶνος ἤρχισε νὰ ἀποβάλλῃ τὸν χαρακτήρα μιᾶς ποιητικῆς ὁμιλίας καὶ νὰ μεταβάλληται βαθμηδὸν εἰς ἕν ἔμμετρον ἀγιολογικὸν ἐγκώμιον.⁴¹ Ἐὰν θεωρήσωμεν ὅτι τὸ ἐν κώδικι *Sin. Gr. 627* παραδιδόμενον *Κοντάκιον* εἶναι πλήρες, τότε δύναται εὐλογοφανῶς νὰ χρονολογηθῇ εἰς τὴν περίοδον παρακμῆς τοῦ *Κοντακίου*, ὅπου ταν δὲν γράφονται πλέον ἐκτεταμένοι Ὑμνοι, εἰς ὠρισμένας δὲ περιπτώσεις ἀποτελοῦνται οὗτοι μόνον ἐκ τοῦ προοιμίου καὶ 3 ἢ 4 ἀκροστιχιζόντων Οἴκων,⁴² διὰ νὰ ἐκπέσωσι τελικῶς εἰς μεσφύδιον Κάθισμα, ὡς εἰς τὴν περίπτωσίν μας. Κατ' αὐτὴν μάλιστα τὴν ἐποχὴν ἀποτελοῦσιν ἀπλῶς καὶ μόνον ἀγιολογικὸν ἐγκώμιον πρὸς τὸν ἑορταζόμενον Ἅγιον. Τόσον ἐκ τοῦ περιεχομένου τοῦ ἡμετέρου *Κοντακίου*, ὅσον καὶ ἐκ τῆς πλοκῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς γλώσσης αὐτοῦ, φαίνεται νὰ παρουσιάξῃ συγγένειαν πρὸς τὸν πρῶτον ἀνώνυμον Κανόνα, καὶ δὲν γνωρίζομεν ἐὰν τοῦτο εἶναι τυχαῖον ἢ τελικῶς ἀμφοτέρω τὰ ἔργα ταῦτα ἔχωσι κοινὸν τὸν ποιητὴν. Ἡ ἔλλειψις θεοτοκιῶν ἐκ τοῦ α' Κανόνος, ὡς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν, χρονολογεῖ τοῦτον εἰς τὴν πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 9ου αἰῶνος περίοδον, ὅποτε, ἐὰν ἢ ἀνωτέρω ὑπόθεσίς μας ἀληθεύῃ, πιθανὸν καὶ τὸ *Κοντάκιον* νὰ συντεθῇ μεταξὺ 8ου καὶ 9ου αἰῶνος. Τοῦτο βεβαίως παραμένει μία ὑπόθεσις.

Ἀλλὰ ἄς ἔλθωμεν καὶ εἰς τὴν μετρικὴν τοῦ ἐν λόγῳ Ὑμνου. Αὕτη δὲν παρουσιάζει ἰδιαιτέρας δυσκολίας. Κατ' ἀρχὴν νὰ ἀναφέρωμεν γενικῶς ὅτι, συμφώνως πρὸς τὴν ἐγκυροτέραν σύγχρονον ἄποψιν,⁴³ ἡ ὁμοτονία καὶ ἡ ἰσοσυλλαβία ἀπετέλουν πράγματι τὴν βάσιν τῆς τῶν *Κοντακίων* μετρικῆς. Ἐπρεπε δηλαδὴ οἱ Οἴκοι τοῦ Ὑμνου (ἢ καὶ τὰ τροπάρια τῶν Κανόνων), οἵτινες θὰ ψαλῶσι πρὸς τὸ μέλος εἰρμοῦ τινος, νὰ ἔχωσι τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν συλλαβῶν πρὸς αὐτόν, ὡς καὶ τὸν τόνον εἰς τὴν αὐτὴν πάντοτε θέσιν. Τυχὸν μετρικὸν ἐλάττωμα τοῦ στίχου (ἔλλειψις ἢ προσθήκη μιᾶς συλλαβῆς) ἐθεραπεύετο κατὰ τὴν μουσικὴν ἐκτέλεσιν διὰ τῆς γνωστῆς *τονῆς*. Βεβαίως ἡ μουσικὴ ἀνέκαθεν ἐκέκτητο τὴν ἰκανότητα νὰ διορθῶνῃ διὰ τῆς ἰσοχρονίας τὰς τοιαύτας μετρικὰς ἀτελείας τῶν προσομοίων ὕμνων.⁴⁴ Περαιτέρω, τὸ φαινόμενον νὰ παρουσιάξῃ ὁ πρῶτος Οἶκος τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν ποιητικῶν κώλων, τοὺς αὐτοὺς στίχους, τὰς αὐτὰς περιόδους, ὀνομάζεται *ἐξωτερικὴ ἀντιστοιχία*, ἐνῶ ἡ *ἐσωτερικὴ ἀντιστοιχία* ἀναφέρεται εἰς τὰς σχέσεις τῶν ποιητικῶν κώλων μεταξὺ των εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἐκάστου Οἴκου.

Εἰς τὸ ὑπ' ὄψιν *Κοντάκιον*, τὸ προοίμιον ψάλλεται εἰς ἦχον πλ. δ', εἶναι δὲ προσόμοιον πρὸς τὸν εἰρμόν, *Ἐπρὸς ἀφθαρσίαν ἐκ φθορᾶς*, τὸν ὁποῖον ὁμῶς

41. Μητσάκης, ὅπ. ἀν., σ. 528.

42. Ὅπ. ἀν., σ. 526, καὶ ὑποσημ. 1.

43. Ὅπ. ἀν., σσ. 222 καὶ 297.

44. Ὅπ. ἀν., σσ. 289–290 κ. ἐξ.

δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐντοπίσωμεν, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπομεν. Οὕτω δὲν ὑπάρχει δυνατότης μετρικῆς ἀντιπαραβολῆς τοῦ προοιμίου πρὸς τὸν εἰρμὸν αὐτοῦ, προτείνομεν δὲ τὸ ἑξῆς μετρικὸν δι' αὐτὸ σχῆμα:

UUU- UUU- / UU-UU
 UUU- UUU- / UU-U UU-
 UU-UU / UU- UU- UU- UU
 UUU- UU-U / |UU-UU|

Βλέπομεν ὅτι τὸ μετρικὸν κῶλον UUU - ἐπανέρχεται συχνῶς ἐντὸς τοῦ προοιμίου.

Ἐναφορικῶς πρὸς τοὺς Οἴκους, οὗτοι ἀκολουθοῦσι σχεδὸν πιστῶς τὸ μετρικὸν σχῆμα τοῦ πρωτοτύπου αὐτῶν εἰρμού ('*Αὐτὸς ὁ μόνος [ὑπάρχεις ἀθάνατος]*'), ὑπάρχει δηλαδὴ ἡ *ἐξωτερικὴ ἀντιστοιχία*. Ὡς ἐξαιρέσεις παρουσιάζονται αἱ ἑξῆς μετρικαὶ ἀνακολουθίαι: Τὸ πρῶτον κῶλον τοῦ τετάρτου στίχου πάντων τῶν Οἴκων περιέχει μίαν ἐπιπλέον συλλαβήν· τὸ πρῶτον κῶλον τοῦ τρίτου στίχου τοῦ α' Οἴκου παρουσιάζει ὡσαύτως μίαν συλλαβήν ἐπιπλέον, καὶ τὸ δεύτερον κῶλον τοῦ τρίτου στίχου τοῦ δ' Οἴκου παρουσιάζεται κατὰ μίαν συλλαβήν βραχύτερον.

Τὸ μετρικὸν σχῆμα τῶν Οἴκων ἔχει ὡς ἑξῆς:

UU- UU- UU-UU / UU- UU- UU- UU
 UU- UU- UU-UU / UU- UU- UU- UU
 UUU-UU UU-UU / UU-U UU-UU UU-U
 UU- UU- UU- UU
 UU- UU- UU-U / |UU-UU|

Ἐκτὸς τῶν ὡς ἄνω ἐξαιρέσεων, τὰ τέσσαρα πρῶτα κῶλα ἐμφανίζουσιν ἑνδεκασύλλαβον, τὸ πέμπτον δεκασύλλαβον, τὸ ἕκτον δώδεκα συλλαβᾶς, τὸ ἑβδομον ἑνδεκα, τὸ ὄγδοον δέκα. Τὸ ἐνδιαφέρον ἐν προκειμένῳ εἶναι ὅτι τὰ τέσσαρα πρῶτα κῶλα ἐκάστου Οἴκου παρέχουσιν ἑνδεκασύλλαβον τονικὸν ἀνάπαιστον. Ὁ τονικὸς οὗτος ἀνάπαιστος παρατηρεῖται διαγραμματικῶς καὶ εἰς τὰ λοιπὰ κῶλα, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ τῆς αὐτῆς συνεπειᾶς.⁴⁵ Ἀσφαλῶς δὲν πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν εἰς τοὺς Ῥωμανὸν καὶ Ἀναστάσιον, ποιητὰς τῶν ἀνωτέρω εἰρμῶν, γνῶσιν τῶν νεοελληνικῶν μέτρων. Καὶ ἕτερα ἐξάλλου γνωρίσματα «*τῆς νεοελληνικῆς μετρικῆς ἐμφανίζονται εἰς τὸ ἔργον τοῦ Ῥωμανοῦ (ὅπως ὁ δεκαπεντασύλλαβος, ἢ ὁμοιοκαταληξία κλπ.)*. Δὲν πρέπει ὁμως νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ Ῥωμανὸς (σημ. ἡμετ.: ἢ καὶ ὁ Ἀναστάσιος) εἶχε συνειδήσιν τοῦ πράγματος. Ἡ ἐμφάνισις τῶν νε-

45. Βλ. σχετικῶς Παναγιώτης Γ. Νικολόπουλος, "Ἦμνος εἰς Ὁσίους Μοναχοὺς Ἀσκητὰς καὶ Μοναχᾶς, ἐν Τομαδάκης Ν.Β., Ῥωμανοῦ τοῦ Μελφοῦ Ἦμνοι, Γ', Μέρος Β', Ἀθήναι, 1957, σσ. 319-320.

οελληνικῶν μέτρων εἰς τὸ ἔργον του εἶναι παρεπόμενον τοῦ ῥυθμοῦ. Ἀναλόγως τοῦ περιεχομένου τοῦ ποιήματος καθορίζεται καὶ ἡ μετρικὴ του μορφή».46

Ὁ Ὕμνος πρὸς τοὺς ἐν Κύπρῳ ἀσκητὰς Ἡλιοφωτον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ ἐκδίδεται κατωτέρω κατὰ τὸν τρόπον, τὸν ὑπὸ τῶν συγχρόνων κριτικῶν ἐκδόσεων καθωρισμένον, ὡς μάλιστα παρουσιάζονται οἱ τοῦ Ῥωμανοῦ Ὕμνοι ἐν τῇ γαλλικῇ σειρᾷ Πατρολογίας *Sources Chrétiennes*.47

β'. Ἡ λοιπὴ Ἀκολουθία (Προσόμοια καὶ Κανόνες):

Μετὰ τὸν Ὕμνον, καθὼς καὶ ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν, ἀκολουθοῦσιν ἐν τῷ χειρογράφῳ τὰ εἰς τὸν Ἑσπερινὸν καὶ τὸν Ὁρθρον ψαλλόμενα Στιχηρὰ Προσόμοια τῶν Ἁγίων. Ὡς καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ὕμνου εἶδομεν, καὶ ἐνταῦθα τὰ τροπάρια ταῦτα δὲν εἶναι Ἰδιόμελα, ἀλλὰ Προσόμοια, ἀκολουθοῦντα κατὰ τε τὸ μέλος καὶ τὸ ποιητικὸν μέτρον ἕτερα πρωτότυπα τροπάρια. Καὶ ὡς μὲν Κεκραγάρια («εἰς τὸ Κύριε ἐκέκραξα» τοῦ Ἑσπερινοῦ) τίθενται τέσσαρα Προσόμοια εἰς ἧχον β', πρὸς τὸ, «Ποίοις εὐφημιῶν [ῥασμασιν]».48 Εἰς τὰ ἀπόστιχα τοῦ Ἑσπερινοῦ (εἰς τὰ «Τοῦ στίχου») τίθενται ἕξ τροπάρια Προσόμοια εἰς ἧχον δ', πρὸς τὸ, «Ὡς γενναῖον ἐν μάρτυσιν».49 Τὸ παράδοξον ἐνταῦθα εἶναι ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν τροπαρίων, καθότι εἰς τὰ ἀπόστιχα τῶν ἐν καθημερινῇ ἑορτῶν ψάλλονται μόνον τρία τροπάρια, ἐν δὲ τῷ Ἑσπερινῷ τοῦ Σαββάτου (πρὸς Κυριακὴν) τέσσαρα. Ἀκολουθοῦσι κατόπιν ἕξ «Ἄλλα εἰς τοὺς Αἶνους», εἰς ἧχον δ' καὶ πάλιν, Προσόμοια πρὸς τὸ, «Ὁ ἐξ Ὑψίστου».50 Καὶ ἐνταῦθα σημειωτέον ὅτι ὁ ἐπικρατήσας (κατὰ τὴν ὑστεροβυζαντινὴν τοῦλάχιστον περίοδον) ἀριθμὸς τροπαρίων διὰ τοὺς αἶνους εἰς μνήμας Ἁγίων ἐν καθημερινῇ εἶναι μόνον 4, εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις μεγάλων ἑορτῶν 6 καὶ ἐν Κυριακῇ 8. Ἐφεξῆς ἔπονται ἄλλαι δύο ομάδες Προσομοίων, ἢ μία εἰς ἧχον πλ. α', πρὸς τὸ, «Χαίροις ἀσκητικῶν»51 (3 Προσόμοια) καὶ ἡ ἕτερα εἰς ἧχον πλ. δ', πρὸς τὸ, «Ὡ τοῦ παραδόξου θαύματος»52 (καὶ πάλιν 3 Προσόμοια). Ἐκ τοῦ ὕφους, τῆς γλώσ-

46. Αὐτόθι.

47. *Sources Chrétiennes*, Τόμ. 99, 110, 114, 128 καὶ 283. Ἐνταῦθα ἔχουσι ἐκδοθῆ μέχρι στιγμῆς 56 Ὕμνοι τοῦ Ῥωμανοῦ.

48. Βλ. Follieri, *Initia*, III, σ. 337. Τὸ αὐτόμελον τροπάριον συναντῶμεν ὡς τὸ πρῶτον τῶν Κεκραγαρίων τοῦ Μεγάλου Ἑσπερινοῦ τῆς ἑορτῆς τῶν Πρωτοκορυφαίων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου (κθ' Ἰουνίου). Ποιητὴς αὐτοῦ θεωρεῖται ἐκεῖ ὁ ὕμνογράφος Ἀνδρέας Πηρὸς (ἦτοι τυφλὸς ἐσφάμενοι αἱ γραφαὶ Πηρὸς καὶ Πυθῆός· περαιτέρω περὶ αὐτοῦ βλ. ἐν *ΘΗΕ*, τόμ. 2, στ. 699).

49. Βλ. Follieri, *Initia*, V/1, σσ. 158–160. Τὸ αὐτόμελον τροπάριον συναντῶμεν ὡς πρῶτον τῶν Κεκραγαρίων τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου (κγ' Ἀπριλίου).

50. Βλ. Follieri, *Initia*, III, σ. 29. Τὸ αὐτόμελον τροπάριον εὐρίσκομεν ὡς πρῶτον τῶν τροπαρίων τῶν Αἶνων τῆς ὡς ἄνω (σημ. 48) ἑορτῆς τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου (κθ' Ἰουνίου).

51. Βλ. Follieri, *Initia*, V/1, σ. 70. Τὸ αὐτόμελον εὐρίσκεται ὡς πρῶτον τῶν ἀποστίχων τοῦ Ἑσπερινοῦ τοῦ Ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Σάββα τοῦ ἡγιασμένου (ε' Δεκεμβρίου).

52. Βλ. Follieri, *Initia*, V/1, σσ. 235–236 (εὐρίσκεται πολλαχοῦ τῶν Μηναίων καὶ λειτουργικῶν βιβλίων).

σης καὶ τῆς πλοκῆς κρίνοντες, αἱ μὲν τρεῖς πρῶται ὀμάδες Προσομοίων πρέπει νὰ εἶναι ἔργα ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ, προφανῶς τοῦ ποιήσαντος τὸν α' Κανόνα, αἱ δὲ τελευταῖαι δύο ἑτέρου, εὐλόγως τοῦ ποιητοῦ τοῦ β' Κανόνος. Οὕτως ἐξηγεῖται τὸ μέγα τοῦτο πλήθος Προσομοίων εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν Ἀκολουθίαν, συναρμόσαντος προφανῶς τοῦ γραφέως τοῦ κώδ. *Sin. Gr. 627* εἰς ἓνα σῶμα τρία κειρωσιμένα ποιήματα, δηλ. τὸν Ὕμνον καὶ τοὺς δύο Κανόνας μετὰ τῶν ἁρμοδίων αὐτοῖς Προσομοίων. Ἄπαντα τὰ Προσόμοια, ὡς καὶ οἱ σχετικοὶ τῶν Κανόνων, ἀρῶνται ἀμέσως ἐκ τοῦ *Βίου* τῶν Ἁγίων Ἡλιοφώτων, ἀκολουθοῦντα κατὰ τάξιν τὴν χρονολογικὴν σειρὰν τῶν γεγονότων τοῦ *Βίου*. Ἄς τονίσωμεν ἐνταῦθα τὰς ὠραίας παρομοιώσεις καὶ παραλληλισμούς, ἐκ φιλοπαίγμωνος πνευματικῶς διαθέσεως, τοῦ ποιητοῦ τῶν 3 πρώτων ὀμάδων Προσομοίων περὶ τὸν ἰσάριθμον τῶν Ἁγίων ἀριθμὸν τέσσαρα. Σημειοῦμεν τὰς ποιητικωτάτας καὶ συνάμα ἐγκωμιστικὰς φράσεις: «*τὴν τετρακτὺν φάλαγγα τῶν τεσσάρων ἀνέμων τῆς Κύπρου*» (α' τροπ., α' ὀμάδος)· «*τῶν ἀγγελολόπων τετραμόρφων πατέρων*» (β' τροπ., α' ὀμάδος)· «*ἡ τετράδελφος σύμπνοια*» (β' τροπ., β' ὀμ.). Ὁλως ἰδιαίτερος τὸ φαινόμενον τοῦτο παρατηρεῖται εἰς ἅπαντα τὰ τροπάρια τῆς γ' ὀμάδος (πρὸς τό, «*Ὁ ἐξ Ὑψίστου*»), ἔνθα οἱ τέσσαρες Ἅγιοι ἀντιπαραβάλλονται πρὸς τὰ 4 Εὐαγγέλια (α' τροπ.), τὰ 4 πέρατα τῆς γῆς (β' τροπ.), τοὺς 4 ποταμούς-πηγὰς τοῦ παραδείσου (γ' τροπ.), τοὺς 4 πρώτους τῆ τάξει πατριάρχας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας (Ῥώμης, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας· ἐνταῦθα ὁμως προσκαλοῦνται κατόπιν καὶ ὁ Ἱεροσολύμων [=«*Αἰλείας*»] μετὰ τοῦ προέδρου [=ἀρχιεπισκόπου] *Κύπρου* πρὸς συμπανηγυρισμὸν) (δ' τροπ.), τὰ 4 στοιχεῖα τῆς δημιουργίας (γῆ, πῦρ, ὕδωρ καὶ ἀήρ) (ε' τροπ.), καὶ τέλος τὰς 4 ἐποχὰς τοῦ ἐνιαυτοῦ καὶ τὰς 4 γενικὰς ἀρετὰς (ἀνδρεία, φρόνησις, σωφροσύνη καὶ δικαιοσύνη) (ζ' τροπ.). Θαυμασία δὲ εἰς ἕκαστον ἢ ἑμπνευσις, ἢ ῥητορικότης, ἢ πλοκή, ἢ θεολογικότης! Πάντα ταῦτα ὑποκρύπτουσιν ἀναμφιβόλως ἐξέχοντα ποιητὴν.

Πέραν ὁμως τῶν καλλιλογικῶν τούτων ποιητικῶν στοιχείων, ἱστορικά τινα σημεῖα εἰς τὰ ἐν λόγῳ τροπάρια περιεχόμενα ὑποβοηθοῦσιν ἡμᾶς, ἐν συνδιασμῶ καὶ μετὰ ἑτέρων δεδομένων, εἰς μίαν γενικὴν χρονολόγησιν των. Κατ' ἀρχὴν ἡ φράσις «*Ῥῦσαι τῶν δυσχερῶν, Κύριε, τὴν ποθοῦσάν σε νῆσον τῆς Κύπρου*» (δ' τροπ., α' ὀμάδος) ὑπονοεῖ προφανῶς τὰς ἐπὶ ἀραβικῶν ἐπιδρομῶν (648/649–965) δυσχερεῖς τῆς νήσου περιστάσεις. Ὑπαινιγμὸς περὶ αὐτῶν καὶ εἰς τὸ γ' τροπ. τῆς γ' ὀμάδος (ἢ φράσις: «*τοῖς αἰχμαλώτοις τὴν λύτρωσιν*» νομίζομεν ὅτι ἀναφέρεται οὐχὶ ἀπλῶς γενικῶς, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἐκ Κύπρου εἰδικώτερον ὑπὸ τῶν Ἀράβων αἰχμαλώτους⁵³). Σπουδαιότερον ὁμως στοιχεῖον ἀποτελεῖ ἡ ἐν τῷ δ' τροπ. τῆς γ'

53. Συμφώνως πρὸς τὴν γνωστὴν ἤδη ἐπιγραφὴν τῆς βασιλικῆς τῶν Σόλων, συντεθεισάν ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Σόλων Ἰωάννου, κατὰ μὲν τὴν α' ἀραβικὴν ἐπιδρομὴν (649) ὠδηγήθησαν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν 120.000 Κύπριοι, κατὰ δὲ τὴν β' τοιαύτην τοῦ ἐπομένου ἔτους ἕτεραι 50.000, ἂν καὶ οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι σήμερον θεωροῦνται διωγκωμένοι. Οἱ πλείστοι φαίνεται ὅτι ἐπανεπατρίσθησαν, οὐχὶ

όμάδος άναφορά, ώς άνωτέρω είδομεν, και περι τών πέντε παλαιφάτων πατριαρχείων, ήτις, ώς διατυποϋται, προϋποθέτει την μεταξύ των διεκκλησιαστικήν κοινωνίαν. Άρα πιθανώτατα τά τροπάρια έγρόφησαν πρό του επί Φωτίου του Μεγάλου πρώτου σχίσματος μεταξύ Άνατολικής και Δυτικής Έκκλησίας (867).⁵⁴ Τοϋτο άποτελει καθ' ήμας τó χρονολογικόν *terminus ante quem* διά την σύνθεσιν τουλάχιστον του α' Κανόνος μετά των έν λόγω τροπαρίων (ή έλλειψις θεοτοκίων έξ αυτου, ώς κατωτέρω θα άναφέρωμεν, έπιβεβαιοί τουτο).

Άναφορικώς πρός την ταυτότητα των ποιητών των Τροπαρίων τουτων, αλλά και των Κανόνων, ή άμεσότης τής περιγραφής του χώρου άσκήσεως, ταφής και προσκυνήσεως των Άγίων Ηλιοφώτου και των σϋν αυτω, ή κατ' έπανάληψιν άναφορά εις τον άρχιεπίσκοπον Κύπρου, ή διαφανομένη γλυκυθυμία του ποιητου (χαρακτηριστικόν τής κυπριακής ψυχής), ή μνεία των αφθάρτων (τότε) λειψάνων των Άγίων, ή αναδιδομένη ιδιαίτερα άγάπη πρός την «γλυκειαν χώραν» τής Κύπρου, ταπεινώς φρονοϋμεν ότι ταϋτα πάντα ύποκρύπτουσιν, οϋχι άπλώς εύλαβείς των Άγίων προσκυνητάς έν Κύπρω, αλλά συγκλίνουσιν εις άποδοχήν και Κυπρίων ύμνογράφων. Τó θέμα βεβαίως παραμένει άνοικτόν πρός περαιτέρω έρευναν.

Άλλά, άς προχωρήσωμεν και εις τους άσματικούς Κανόνας των Άγίων. Ός γνωστόν, τó ποιητικόν ύμνογραφικόν είδος των Κανόνων⁵⁵ είναι μεταγενέστερον των *Ύμνων* ή *Κοντακίων*. Πότε ακριβώς έμφανίζεται δέν είναι γνωστόν. Πάντως κατά τó β' ήμισυ του 7ου αιώνος ó Κανών έμφανίζεται έχων ήδη διαμεμορφωμένα πάντα τά κύρια χαρακτηριστικά γνωρίσματα αυτου.⁵⁶ Συμφώνως πρός τους πλείστους έρευνητάς, ή μουσικώς εύελικτοτέρα και πλουσιωτέρα μορφή του Κανόνος ανταπεκρίνετο καλύτερον εις την περίοδον κατά και μάλιστα μετά την εικονομαχίαν, καθ' ήν άπητείτο μία ποιήσις δογματική, πρός ύμνολογικήν κατοχύρωσιν των όρθοδόξων δογμάτων. Διά τουτο και σταδιακώς κερδίζει έδαφος ó Κανών εις βάρος του *Κοντακίου*, τó όποιον τελικώς παραγκωνίζεται και εκπίπτει, κεκολοβωμένον πλέον, εις μεσώδιον Κάθισμα, ώς άνωτέρω είδομεν.

όμως πάντες. Άσφαλώς αιχμαλώτους είχαν ή Κύπρος και κατά τās μεταγενεστέρας έπιδρομάς των Άράβων (βλ. ένδεικτικώς Παπαγεωργίου, Άθανάσιος, «Η Έπισκοπή Σόλων», Τόμ. *Ίερά Μητροπόλις Μόρφου. 2000 χρόνια Τέχνης και Αγιότητος*, Λευκωσία, 2000, σσ. 38-40 και 46-47, σση. 16-28α, και Έγγλεζάκης, Βενέδικτος [άρχιμανδρίτης Παϋλος], *Εΐκοσι Μελέται διά την Έκκλησίαν Κύπρου* [4ος έως 20ος αιών], Άθήναι, 1996 [έφεξη: Έγγλεζάκης, *Εΐκοσι Μελέται*], σσ. 121-122, όπου και περαιτέρω βιβλιογραφία).

54. Βλ. σχετικώς έν Στεφανίδης, Βασίλειος Κ., Άρχιμανδρίτης, *Έκκλησιαστική Ίστορία*, Άθήναι, 1978, σσ. 243 κ.έξ.

55. Περι του Κανόνος έν τη Ύμνογραφία γενικώς βλ. έν Egon Wellesz, *A History of Byzantine Music and Hymnography*, Oxford, 1998, σσ. 198-245, και Μπεκατώρος, Γεώργιος Γ., «Κανών (Τάξις Λατρείας)», *ΘΗΕ*, 7, στ. 317-320.

56. Βλ. Μητσάκης, όπ. άν., σσ. 529-530.

Ἐκαστος Κανὼν ἀποτελεῖται ἐκ δύο μέχρι ἐννέα ψδῶν, ἐκάστη δὲ ψδὴ ἐκ δύο ἕως ἕξ τροπαρίων ἢ καὶ περισσοτέρων, συνηθέστερον δὲ ἐκ τριῶν ἢ τεσσάρων, συνθεθειμένων κατὰ τε τὸ μέλος καὶ τὸν ποιητικὸν ῥυθμὸν τοῦ εἰρμοῦ, ὡς ἀντιστοίχως συμβαίνει εἰς τοὺς Οἴκους τῶν Ὑμνων. Ὁ εἰρμὸς τίθεται ἐπικεφαλῆς ἐκάστης ψδῆς, καὶ περιέχει ἐν αὐτῷ τὸ νόημα τῆς ἀντιστοίχου βιβλικῆς ψδῆς.⁵⁷ Πλείστοι ὅσοι Κανόνες ἐποιήθησαν ἐξ ἀρχῆς ἐννεαψῆδοι, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν ἀφηρέθη βραδύτερον (κατὰ τὸν 11ον αἰῶνα καὶ ἐφεξῆς) ἢ β' ψδὴ, διὰ τὸ πένθιμον τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἀντιστοίχου βιβλικῆς ψδῆς. Σημειωτέον ὅτι τὸ τελευταῖον τροπάριον ἐκάστης ψδῆς εἶναι συνήθως θεοτοκίον (δηλ. ἀφιερωμένον εἰς τὴν Θεοτόκον), ἀλλὰ τοῦτο ἐπεκράτησε περὶ τὸ τέλος τοῦ 9ου αἰῶνος, μετὰ δηλαδὴ τὴν εἰκονομαχίαν καὶ τὸν θρίαμβον τῆς Ὁρθοδοξίας, τῆς ὁποίας βασικὸν δόγμα εἶναι ἢ διὰ τῆς Θεοτόκου σάρκωσις τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἔνεκα τῆς ὁποίας (σαρκώσεως) εἶναι δυνατὴ ἡ ἀπεικόνισις τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Κυρίου. Τὸ φαινόμενον τῆς ἀκροστιχίδος, περαιτέρω, ἀλφαβητικῆς ἢ ὀνομαστικῆς, παρατηρεῖται καὶ εἰς ἀρκετοὺς Κανόνας, ἀλλ' οὐχὶ εἰς πάντας.

Ἐκ τῶν δύο Κανόνων τῆς ἐκδιδομένης ἐνταῦθα Ἀκολουθίας, οἵτινες ἀμφότεροι παρεδόθησαν ἀνώνυμοι, ὁ πρῶτος συνετέθη εἰς ἤχον δ', ἔχων ὡς εἰρμόν τῆς α' ψδῆς τὸν γνωστὸν ἐκ τῆς τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου Ἀκολουθίας, «*Ἀνοίξω τὸ στόμα μου*», φέρει δὲ ἀκροστιχίδα, ἀποτελοῦσαν ἱαμβικὸν δωδεκασύλλαβον στίχον, τὴν φράσιν, «*Ἐγκωμιαζέσθωσαν οἱ στεφηφόροι*». Ἡ διὰ τῆς ἀκροστιχίδος τοῦ Κανόνος τούτου δηλουμένη δεξιολογία τοῦ ποιητοῦ αὐτοῦ ἐπεκτείνεται εἰς τὴν ἔναρξιν τοῦ πρώτου τροπαρίου διὰ τῆς αὐτῆς ἀκριβῶς φράσεως, ἀρμοζούσης μετρικῶς καὶ μελικῶς πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ ὡς ἄνω εἰρμοῦ. Ὁ α' Κανὼν περιλαμβάνει ὀκτώ ψδᾶς (δὲν ἐποιήθη β' ψδὴ), ἀπαρτιζομένας ἐκ 3-4 τροπαρίων, τὰ ὁποῖα ἀκολουθοῦσι πιστῶς κατὰ τὸ μέτρον τὸν ἀντίστοιχον αὐτῶν εἰρμόν. Αἱ ψδαί, ὡς προελέχθη, δὲν ἐπισφραγίζονται διὰ θεοτοκίων. Ὁ Κανὼν, ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον, εἶναι ἐγκωμιαστικὸς τῶν Ἁγίων, καὶ μάλιστα, τὸ σπουδαιότερον, ἀφηγηματικὸς τοῦ *Βίου* αὐτῶν. Ὁ ποιητὴς ἔχει ἐνώπιον αὐτοῦ τὸν *Βίον* τοῦτον (πρᾶγμα φωτὸς φαινότερον) καί, βῆμα πρὸς βῆμα, κατὰ χρονολογικὴν τῶν γεγονότων σειρᾶν, ἐξιστορεῖ τὰ κατὰ τοὺς Ἁγίους, ὅσα ἐν ζωῇ ἠγωνίσθησαν (γ'-ζ' ψδαί), καθὼς καὶ τὰ μετὰ θάνατον ποικίλα αὐτῶν καὶ ἐξαίσια θαύματα (η'-θ' ψδαί). Εἰς τὸ α' τροπάριον μάλιστα τῆς θ' ψδῆς τοῦ Κανόνος ὁμολογεῖ ὁ αὐτὸς τὸ γεγονὸς τοῦτο, ἀναφέρων: «*Οἶδαμεν, φησὶν ὁ γράφων, παράλυτον καὶ νεανίσκον...*» Ὑπὸ τὸ γράφων δὲ νοεῖται σαφῶς ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἐν λόγῳ *Βίου*. Καὶ εἰς τοῦτο ἀκριβῶς ἔγκειται ἢ ὅπως ἰδιαιτέρα ἀξία τοῦ α' Κανόνος (ὡς καὶ ἀπάσης τῆς Ἀκολουθίας βεβαίως), ὅτι δι' αὐτοῦ διεσώθησαν τὰ σπουδαιότερα τοῦ λανθάνοντος ἢ ἀπολεσθέντος *Βίου* τῶν

57. Ὡς γνωστὸν, ἔχομεν ἐννέα βιβλικὰς ψδᾶς (ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς δηλονότι προερχομένας), αἱ ὁποῖαι σήμερον περιλαμβάνονται εἰς τὸ τμήμα τοῦ Ὁρθρου τοῦ λειτουργικοῦ βιβλίου *Ὁρολογίου τοῦ Μεγάλου*.

Ἁγίων Ἡλιοφώτων σημεία.⁵⁸ Ὁ α΄ Κανὼν ὑπερτερεῖ σαφῶς τοῦ β΄ τοιούτου κατὰ τε τὴν ἔμπνευσιν, τὴν φράσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ λόγου σύνταξιν.

Ὁ β΄ Κανὼν συντετέθη εἰς ἦχον πλ. δ΄, ἄνευ ἀκροστιχίδος, ἡ δὲ πρώτη αὐτοῦ ᾠδὴ ἀκολουθεῖ τὸν εἰρμόν, «*Ἄσμα ἀναπέμφωμεν, λαοί*», συνήθη εἰς τὸν ἦχον τοῦτον. Περιλαμβάνει ὡσαύτως ὀκτὼ ᾠδὰς, ἀποτελουμένως ἕξ ἕξ τροπαρίων, ἕξαιρέσει τῆς θ΄ ᾠδῆς, ἐχούσης ὀκτώ. Πᾶσαι αἱ ᾠδαὶ ἐπισφραγίζονται διὰ θεοτοκίου. Καὶ εἰς τὸν β΄ Κανόνα, ἂν καὶ ἀμυδρότερον καὶ περιληπτικώτερον, σκιαγραφεῖται ἐπίσης ὁ ὡς ἄνω *Βίος* τῶν Ὁσίων Ἡλιοφώτου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ. Ἄς τονισθῆ πάντως ἡ ἰδιαίτερος ἐκδηλος ψυχικὴ ἐγγύτης τοῦ ποιητοῦ πρὸς τοὺς Ἁγίους ἐν τῷ β΄ Κανόνι καὶ ὁ ἐν γένει λυρικώτερος καὶ μᾶλλον ἐγκωμιαστικὸς αὐτοῦ χαρακτήρ. Γράφει καὶ ὑμνολογεῖ αὐτοὺς ὡς λίαν οἰκείος τοῦ περιβάλλοντος τοῦ προσκυνήματος αὐτῶν, οὐχὶ δὲ ὡς ξένος, ὡς ἀπλοῦς ἐπισκέπτης αὐτοῦ. Σημειωτέον μάλιστα ὅτι εἰς τὸ ε΄ τροπάριον πολλῶν ᾠδῶν προσκαλεῖ τοὺς χοροὺς τοὺς Ἁγίων καὶ δικαίων, ὡς καὶ τῶν ζώντων μοναστῶν πρὸς συμπανηγυρισμὸν ἐπὶ τῇ μνήμῃ τῶν Ἁγίων Ἡλιοφώτων. Ἄξια σημειώσεως τὰ τοιαῦτα τροπάρια τῆς α΄ καὶ γ΄ ᾠδῆς (ἐπανάληψις τοῦ «*ἡμῖν συγχορεύσατε*», μάλιστα τονιστέον «*τῶν ἐνθάδε Πατέρων*»), ἰδιαίτερος δὲ τὸ τῆς ε΄ ᾠδῆς, ἔνθα προσκαλοῦνται εἰς πανηγυρισμὸν «*ἐν τῷ ναῷ τῶν θεοφόρων*» καὶ τῶν «*ὁσίων τὰ πλήθη σὺν τοῖς μονάζουσιν, οἳ ἐν σπηλαιῖς καὶ ἐν <τῷ> ὄρει μετ' ἄλλοις οἰκήμασιν*». Ταῦτα δὲν ἀποτελοῦσιν ἕξαρσιν ἀπλῶς ῥητορικῆν, ἀλλ' εἶναι ἐνδεικτικὰ τῆς τότε μεγάλης ἀκμῆς τοῦ μοναχισμοῦ ἐν Κύπρῳ ὑφ' ὅλας τὰς μορφάς, μάλιστα ἐν τῷ ὄρει ἐκείνῳ (τῆς Κορώνης), ἐπιβεβαιοῦντα τὸν μοναστικὸν χαρακτήρα τῆς εὐρυτέρας ἐκείνης περιοχῆς. Περὶ τοῦ τελευταίου θὰ ἐπανέλθωμεν κατωτέρω.

Νὰ λεχθῆ ἐπίσης ὅτι πάντα τὰ τροπάρια τῶν Κανόνων τούτων, ὡς καὶ τὰ θεοτοκία τοῦ β΄, εἶναι πρωτότυπα, μὴ εὐρισκόμενα εἰς ἕτεραν Ἀκολουθίαν, ὡς ἀποδεικνύει ἡ ἀπουσία των ἐκ τοῦ γνωστοῦ κλασσικοῦ σχετικοῦ ἔργου *Initia Hymnorum Ecclesiae Graecae* τῆς μακαριστῆς Henrica Follieri.

Ο ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΗΛΙΟΦΩΤΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΥΝ ΑΥΤῷ

Ὡς καὶ ἀνωτέρω προελέχθη, ἡ σπουδαιότης τῆς ἐνταῦθα ἐκδιδομένης Ἀκολουθίας τοῦ Ἁγίου Ἡλιοφώτου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἔγκειται κυρίως εἰς τὸ ὅτι διασφίξει τὰ βασικὰ σημεῖα τοῦ παλαιοῦ *Βίου* αὐτῶν. Ὁ *Βίος* οὗτος, ὡς ἤδη ἀνεφέρθη, ἐγράφη ἐν Κύπρῳ, ἄγνωστον ὑπὸ τίνος, ἀλλὰ πιθανώτατα κατὰ τοὺς βον/7ον αἰῶνας, ἐποχὴν καθ' ἣν ἦνθι ἰδιαίτερος ἐν Κύπρῳ ἡ Ἀγιογραφία (ἡ

58. Ἐπιβεβαιοῦται οὕτω καὶ πάλιν ἡ ἰδιαίτερα ἀξία τῶν ὑμνογραφικῶν κειμένων, τὰ ὁποῖα συχνάκις ἔρχονται ἄρρωγὰ εἰς τὴν Ἀγιολογίαν (βλ. σχετικῶς καὶ ἐν H. Follieri, «*Saba Goto e Saba Stratelata*», AB, 80 [1962], σ. 280).

συγγραφή δηλ. *Βίων Ἁγίων*). Τοιοῦτοι ἐπώνυμοι συγγραφεῖς τῆς περιόδου ταύτης ὑπῆρξαν οἱ Ἅγιοι Ἰωάννης ὁ Ἐλεήμων, πατριάρχης Ἀλεξανδρείας (610–619),⁵⁹ Ἀρχάδιος, ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου (625/626–641/642),⁶⁰ Λεόντιος ἐπίσκοπος Νεαπόλεως (Λεμεσοῦ) τῆς Κύπρου (6ος–7ος αἰών),⁶¹ Θεόδωρος Τριμιθοῦντος (6ος–7ος αἰών),⁶² καὶ Θεόδωρος Πάφου (7ος αἰών).⁶³ Ὁ *Βίος* οὗτος, ὅστις, ἐκ τῆς Ἀκολουθίας κρίνονται, ἦτο εἶδος Ἐγκωμίου πρὸς τοὺς Ἁγίους μετὰ διηγήσεως θαυμάτων αὐτῶν, πάντοτε βάσει τῆς ἐν λόγῳ Ἀκολουθίας, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ συνοψισθῆ ὡς ἑξῆς:

Οἱ Ἅγιοι Ἡλιοφωτος, Ἀὔξουθένιος, Ἐπαφρόδιτος καὶ Εὐθέσιος κατήγοντο ἐκ Φοινίκης τῆς Παλαιστίνης, ἤγκμασαν δὲ ἐπὶ βασιλείῳ Θεοδοσίου, εἰς τὸ στράτευμα τοῦ ὁποίου κατετάγησαν, ἐπιτυχόντες μεγάλας νίκας κατὰ τῶν τότε πολεμίων τῆς αὐτοκρατορίας. Κληθέντες ὅθεν παρὰ τοῦ Θεοδοσίου εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔτυχον ἰδιαίτερων παρ' αὐτοῦ τιμῶν, συνδιακτώμενοι εἰς τὰ ἀνάκτορα μετ' αὐτοῦ. Ἐκ θείας προνοίας ἀπήλθέ ποτε εἰς τὴν βασιλεύουσαν ὁ Μέγας Ἐπιφάνιος, ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου, τοῦ ὁποίου ἀκούοντες οἱ Ἅγιοι τὴν διδασκαλίαν περὶ τῆς τῶν προσκαίρων ματαιότητος, κατενύγησαν τὴν ψυχὴν, καὶ ἀπεφάσιον ὅπως μονάσωσι, λαβόντες τὴν σχετικὴν παρὰ τοῦ βασιλέως κέλευσιν (ἄδειαν). Ἀπελθόντες τότε εἰς Ἔφεσον καὶ προσκυνήσαντες τὰ τῶν Ἁγίων Ἐπτὰ Παίδων ἄφθαρτα λείψανα, ἀπέπλευσαν εἰς Κύπρον, ἔνθα ἀπήλθον εἰς περιοχὴν, ἀπέχουσαν περὶ τὰ δέκα μίλια τῆς πόλεως Ταμασοῦ, ὅπου ἐσχόλαζον ἐν νησιεῖα, ἀγρυπνία καὶ προσευχῇ εἰς τὰ ἐκεῖσε δύσβατα ὄρη. Ἐπειδὴ οἱ Ὅσοι ἐταλαιπωροῦντο ἐκ τῆς ἐλλείψεως ποσίμου ὕδατος εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἀνέβλυσαν διὰ προσευχῆς τῶν πηγῶν ὕδατος, τὸ μετέπειτα θαυματουργὸν ἀγίασμα τῶν. Μεγάλως λοιπὸν ἀγωνισάμενοι εἰς τὸν μοναστικὸν βίον, ἐκοιμήθησαν ἐν εἰρήνῃ, καὶ ἐτάφησαν εἰς τὰ ἀσκητικὰ σπήλαια αὐτῶν. Ἐνεκα δὲ τῆς φήμης τῆς

59. Οὗτος συντάξε τὸν *Βίον* τοῦ Ἁγίου Τύχωνος, ἐπισκόπου Ἀμαθοῦντος τῆς Κύπρου (*BHG*³ 1859), ὡς καὶ *Μαρτύριον, θαύματα καὶ Ἐγκώμιον* τοῦ ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Μηνᾶ τοῦ Αἰγυπτίου. Ἀκολουθία μετὰ σχετικῆς βιβλιογραφίας τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἐν *Κύπρια Μηναια, Γ'* (Νοέμβριος). Λευκωσία, 1996, σσ. 103–144. Περαιτέρω εἰς τὸ ὑπὸ ἔκδοσιν Ἀγιολόγιον τῆς καθ' ἡμᾶς Μονῆς.

60. Εἰς τοῦτον ἀποδίδονται *Βίος* τοῦ Ὀσίου Συμεῶνος τοῦ Στυλίου, τοῦ νεωτέρου, ἀκμάσαντος κατὰ τὸν βον αἰῶνα (*BHG*³ καὶ *Novum Auctarium* [= *BHG*ⁿ] 1689), καὶ *Ἐγκώμιον* εἰς τὸν Ἅγιον Μεγαλομάρτυρα Γεώργιον (*BHG*ⁿ 1684). Σχετικὴ περὶ τὸν *Βίον* καὶ τὰ ἔργα τοῦ Ἁγίου Ἀρχαδίου βιβλιογραφία καὶ προβληματικὴ ἐν τῷ ὑπὸ ἔκδοσιν ὡς ἄνω Ἀγιολόγιῳ τῆς κατὰ Κύπρον Ἐκκλησίας.

61. Συνέγραψε τοὺς *Βίους* τῶν Ἁγίων Σπυριδωνος, ἐπισκόπου Τριμιθοῦντος (*BHG*³ 1648a), Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος (*BHG*³ 886–886c) καὶ τῶν Ὀσίων Ἰωάννου καὶ Συμεῶνος τοῦ διὰ Χριστὸν Σαλοῦ (*BHG*³ 1677–1677b). Ἀκολουθία αὐτοῦ μετὰ βιβλιογραφίας ἐν *Κύπρια Μηναια, Η'* (Ἰούνιος). Λευκωσία, 2002, σσ. 159–171.

62. Συνέγραψε *Βίον* ἐγκωμαστικὸν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσσοστόμου (*BHG*³ 872, *BHG*ⁿ 872b).

63. Συνέγραψε *Βίον* μετὰ θαυμάτων τοῦ Ἁγίου Σπυριδωνος, ἐπισκόπου Τριμιθοῦντος (*BHG*³ 1647, 1647b).

ἀγιότητός των καὶ τῶν πολλῶν μετὰ θάνατον θαυμάτων αὐτῶν, τῶν ἐνεργουμένων διὰ τῶν ἱερῶν αὐτῶν λειψάνων, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὡς ἄνω ἀγιάσματός των, ἀνηγέρθη ναὸς παρὰ τὰ ἀσκητήρια αὐτῶν, εἰς ὃν συνέρθεον πανταχόθεν τὰ πλήθη τῶν πιστῶν, κοσμικῶν, κληρικῶν καὶ μοναστῶν πρὸς προσκύνησιν, μάλιστα κατὰ τὴν ἰγ' Ἰουλίου, ἡμέραν τῆς μνήμης αὐτῶν.

Τὰ ἀνωτέρω ὅμως νέα δεδομένα περὶ τοῦ βίου τῶν Ἁγίων Ἡλιοφώτων δημιουργοῦσι ποικίλα προβλήματα, τόσον καθ' ἑαυτά, ὅσον καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἐν ταῖς μεταγενεστέραις πηγαῖς (χρονογράφους, ὀφιατέρας Ἀκολουθίας καὶ εἰκόσιν αὐτῶν κλπ.) γνωστὰς μέχρι πρό τινος ἀναφορὰς. Αἱ δημιουργούμεναι δυσκολίαι ἀφορῶσι βασικῶς: (α) Τὸν προσδιορισμὸν τῆς ἐποχῆς ἀκμῆς αὐτῶν (β) τὸν ἀληθῆ ἀριθμὸν καὶ τὰ ὀνόματα τῶν Ἁγίων καὶ (γ) τὰ περὶ τοῦ τέλους αὐτῶν. Τὰς δυσχερεῖας ταύτας θὰ προσπαθήσωμεν, σὺν Θεῷ, νὰ ἐπιλύσωμεν ἐφεξῆς.

Κατ' ἀρχὴν, τὰ πλούσια χρονολογικὰ δεδομένα τῆς Ἀκολουθίας, ἔμμεσα καὶ ἄμεσα, μεταθέτουσιν ἐν γένει τὸν χρόνον ἀκμῆς τῶν ἡμετέρων Ἁγίων κατὰ τὸν 4ον/5ον αἰῶνα, εἰς πρωιμωτάτην δηλαδὴ ἐποχὴν, καθ' ἣν, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶδομεν, μεγάλως ἠκμαζεν ἐν Κύπρῳ ὁ μοναχισμός. Ἄλλ' εἰς τὰ χρονολογικὰ ταῦτα δεδομένα ὑπάρχει σοβαρὸς ἀναχρονισμός, γεγονός σὺχι ἀσύνηθες εἰς *Βίους Ἁγίων* τῆς βυζαντινῆς περιόδου. Καὶ ἐξηγοῦμεθα:

Ἐὰν τὸν βασιλέα Θεοδοσίον τοῦ *Βίου* θεωρήσωμεν ὡς τὸν Α' τὸν Μέγαν (379–395),⁶⁴ τότε γεννῶνται πολλὰ προβλήματα. Κυρίως τὸ πότε ὁ Ἅγιος Ἐπιφάνιος (367–403) ἐπεσκέφθη ἐπὶ Μεγάλου Θεοδοσίου τὴν Κωνσταντινούπολιν. Βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ θεῖος Ἐπιφάνιος εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπῆλθε περὶ τὸ 402/403, ἐνῶ εἶναι ἀμφίβολον κατὰ πόσον παρέστη ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὴν ἐν ἔτει 381 συγκαροτηθεῖσαν Β' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον.⁶⁵ Εἰς τὸν *Βίον* ὅμως αὐτοῦ (*BHG*³ 596), τὸν ὁποῖον προφανῶς ἐγίνωσκεν ὁ ἀνώνυμος τῶν Ἁγίων Ἡλιοφώτων βιογράφος, γίνεται λόγος περὶ τῆς εἰς τὴν βασιλεύουσαν μεταβάσεως τοῦ Ἐπιφανίου, ἀλλὰ κατόπιν προσκλήσεως τοῦ τότε ἀσθενήσαντος βασιλέως Μεγάλου Θεοδοσίου (*PG* 41, στ. 93–98). Ἐὰν τοῦτο ἀληθεύῃ, θὰ συνέβη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 391–394.⁶⁶ Ἄλλ' ὁ ὕμνογράφος λέγει ὅτι «ἀποστέλλεται θεόθεν» ὁ Ἐπιφάνιος, προφανῶς διὰ νὰ ὑπεραμυνθῇ τοῦ Ἁγίου, διὰ τὰ γεγονότα ἐπὶ τῇ

64. Περὶ τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου Θεοδοσίου Α' τοῦ Μεγάλου καὶ Θεοδοσίου Β' τοῦ Μικροῦ βλ. συντόμως ἐν *ΘΗΕ*, 6, στ. 159–160 καὶ 160–161, ἀντιστοίχως, ἐκτενέστερον δὲ ἐν Χριστοφίλου, Αἰκατερίνη, *Βυζαντινὴ Ἱστορία*, Α' (324–610), ἐκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 1996, σσ. 166–178 καὶ 190–201, ἀντιστοίχως, ὅπου καὶ περαιτέρω βιβλιογραφία.

65. Βλ. σχετικῶς ἐν Μιτσιδης, Ἄνδρέας Γ., «*Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου καὶ ἡ Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος*», *Ἀπόστολος Βαγράβας*, Πεφ. Γ', Τόμ. ΜΒ' (1981), σσ. 339–351, ὅπου καὶ περαιτέρω ἐπὶ τοῦ θέματος βιβλιογραφία.

66. Κατὰ τὸν Ἀχιλλέα Πιτσῖλα (*Βίος καὶ Πολιτεία τοῦ Ἁγίου Ἐπιφανίου...*, Θεσσαλονίκη, [2001], σ. 61) τοῦτο συνέβη κατὰ τὸ ἐτος 394.

ἐν ἔτει 402/403 μεταβάσει αὐτοῦ εἰς τὴν Πόλιν γνωστὰ σκάνδαλα, τὰ ἀφοροῦντα εἰς τὴν τοῦ Χρυσοστόμου ἐξορίαν. Ἀλλὰ τότε ὁ μὲν Θεοδόσιος ὁ Α΄ εἶχεν ἤδη ἀποθάνει, ὁ δὲ Θεοδόσιος Β΄ ὁ Μικρὸς ἦτο βρέφος. Πιστεύομεν ὅτι τὸ καθοριστικὸν εἰς τὸν *Βίον* τῶν Ἡλιοφώτων εἶναι ἡ προσκύνησις τῶν λειψάνων τῶν ἐν Ἐφέσῳ Ἑπτὰ Παίδων. Ὡς γνωστόν, ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις καὶ εὗρεσις αὐτῶν συνέβη κατὰ τὸ ἔτος 446,⁶⁷ ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ (408–450), καὶ τὸ γεγονός τοῦτο εἶχε συγκλονίσει τὴν Ὀρθόδοξον αὐτοκρατορίαν, πολλῶ δὲ μᾶλλον τοὺς εὐσεβεῖς, ὡς ἦσαν οἱ ἡμέτεροι Ἡλιόφωτοι, οἱ ὁποῖοι εἶχον καὶ πολλὰ τὰ κοινὰ πρὸς αὐτούς, καί, ὡς φαίνεται, παρεκινήθησαν καὶ ἐκ τούτου τοῦ γεγονότος νὰ μονάσωσι. Οἱ Ἑπτὰ Παῖδες, ὡς καὶ οἱ ἡμέτεροι Ἡλιόφωτοι, ἦσαν ἐκ τῶν «ἐμφανῶν τοῦ Παλατίου», ὑπῆρξαν στρατιωτικοί, πρῶτοι τῶν στρατιῶν αὐτῶν, εἶχον δὲ διανεῖμι εἰς τοὺς πτωχοὺς τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν πρὸ τῆς κοιμήσεώς των, καὶ τελικῶς ἐκοιμήθησαν ἐν εἰρήνῃ, ταφέντες εἰς τὸ σπήλαιον, εἰς ὃ εἶχον προσφύγει διὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Κυρίου.⁶⁸ Τόσον συνεκλόνησε τοὺς Ὅσιους Ἡλιοφώτους ἡ θεὰ τῶν ἀφθάρτων Ἑπτὰ Παίδων, ὥστε παρεκάλεσαν τὸν Κύριον νὰ χαρίσῃ εἰς αὐτοὺς ὁμοίαν δόξαν ἐν οὐρανοῖς. Διὰ τοῦτο καί, ἀυλιζόμενοι ἐν συνεχείᾳ «ἐν ὄρεσι καὶ σπηλαίοις» τῆς Κύπρου, ἐτάφησαν τελικῶς εἰς τὰ ἀσκητικά των σπήλαια. Ἀδύνατον δὲ ἦτο νὰ ἔζων καὶ ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου, νὰ ἐγένοντο αὐτήκοοι τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἁγίου Ἐπιφανίου καὶ νὰ ἐμόνασαν εἰς προκεχωρημένην γεροντικὴν ἡλικίαν ἐπὶ τοῦ Μικροῦ Θεοδοσίου, μετὰ βεβαίως τὸ 446. Ἐξ ἄλλου, ὡς ἐκ τῆς Ἀκολουθίας διαφαίνεται, οἱ Ἅγιοι, ὅτε ἐμόνασαν, εὐρίσκοντο εἰς νεανικὴν σχετικῶς ἡλικίαν.

Μία ἐτέρα ἐκδοχή, οὐχὶ ὅμως τοσοῦτον πιθανὴ καθ' ἡμᾶς, εἶναι ὅτι τὸ δρομολόγιον τῆς πορείας τῶν Ἁγίων Ἡλιοφώτων ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρὸς Κύπρον κατεγράφη συμφώνως πρὸς τὰ δεδομένα τῆς ἐποχῆς τοῦ βιογράφου των, καὶ ἡ προσκύνησις τῶν Ἁγίων Ἑπτὰ Παίδων ἐν Ἐφέσῳ εἶναι ἐμβόλιμος, γενομένη μάλιστα πρὸς παραλληλισμὸν καὶ προσομοίωσιν τῶν μὲν πρὸς τοὺς δέ, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἀνεφέρθη. Τότε οἱ Ἅγιοι Ἡλιόφωτοι ἤκμασαν κατὰ τὸ β΄ ἡμισυ τοῦ 4ου αἰῶνος, ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Α΄, ἐγένοντο ὄντως αὐτήκοοι τοῦ Μεγάλου Ἐπιφανίου ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ τῇ ἀδείᾳ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου ἦλθον καὶ ἐμόνασαν ἐν Κύπρῳ πρὸ τοῦ 395, ἐκοιμήθησαν δὲ ἐν αὐτῇ κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα. Αἱ βασικαὶ ἀντιρῶσεις πρὸς στήριξιν τῆς θεωρίας ταύτης εἶναι, ὡς καὶ προελέχθη, τὸ ἀβέβαιον τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Μεγάλου Ἐπιφανίου εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸ τοῦ 402/403, κυρίως ὅμως τὸ διατὶ οἱ ἡμέτεροι ἅγιοι, οὐχὶ μόνον δὲν ἐμόνασαν εἰς τὰ ὑπὸ τὸν Ἅγιον Ἐπιφάνιον μοναστικά καθιδρύματα, ἀλλ' οὐδὲ κἂν εἰς συνάντησιν αὐτοῦ μετέβησαν ἐν Κύπρῳ.

Ὁρθότερα νομίζομεν εἶναι ἡ ἐξῆς ἐρμηγεία τῶν δεδομένων τοῦ *Βίου*. Ὁ

67. Βλ. λήμμα «Μαξιμιανὸς» ἐν *ΘΗΕ*, 8, στ. 603.

68. Βλ. τὸ ἀρχαῖον *Μαρτύριον* τῶν Ἁγίων Ἑπτὰ Παίδων ἐν *PG* 115, στ. 428–448 (= *BHG*³ 1594).

άνωνμος βιογράφος τῶν Ἁγίων ἐγνώριζεν ὅτι ἔζησαν ἐπὶ Θεοδοσίου βασιλέως, διὰ δὲ τὸ πλησιόχρονον τῆς βασιλείας τῶν δύο Θεοδοσίων συνέχεον αὐτοὺς εἰς ἓνα, διὰ τὴν εἰσαγάγη καὶ τὸν Ἅγιον Ἐπιφάνιον, ὅπως αἰτιολόγησιν τὴν εἰς Κύπρον ἔλευσιν τῶν Ἁγίων. Οἱ ἡμέτεροι Ἡλιόφωτοι ἐστρατεύθησαν ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ, μικρὸν δὲ μετὰ τὸ 446 καὶ πρὸ τοῦ 450 ἀπετάχθησαν τῇ ἀδείᾳ τοῦ βασιλέως⁶⁹ τὰ τοῦ κόσμου, καί, προσκυνήσαντες τοὺς νεωστὶ τότε ἀναστάντας καὶ πάλιν κοιμηθέντας Ἑπτὰ Παῖδας ἐν Ἐφέσῳ, ἦλθον εἰς Κύπρον, περὶ τῆς ὁποίας ἐγνώριζον ἀσφαλῶς ὅτι ἦτο κατάλληλος πρὸς μοναστικὴν ζωὴν, μάλιστα διὰ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ Μοναχισμοῦ ὑπὸ τοῦ ἐκ Φοινίκης ὡσαύτως καταγομένου συμπατριώτου αὐτῶν Μεγάλου Ἐπιφανίου. Οὕτως νομίζομεν ὅτι συμβιβάζονται ἰστορικῶς τὰ τοῦ *Βίου*.

Ἀναφορικῶς πρὸς τοὺς πολεμίους τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, κατὰ τῶν ὁποίων ἐπέτυχον οἱ ἡμέτεροι Ἅγιοι νίκας, ὡς στρατιῶται, οὗτοι ἀσφαλῶς ἦσαν, εἴτε οἱ Οὐννοι, εἴτε οἱ Πέρσαι, εἴτε οἱ Βάνδαλοι, οἱ ὅποιοι σκληρῶς ἐπολέμουν τὸ Βυζάντιον ἐπὶ τῆς τοῦ Θεοδοσίου Β' βασιλείας.⁷⁰

Ἔτερον σημαντικώτατον θέμα, τὸ ὁποῖον τίθεται ἐκ νέου διὰ τῶν ἐκ τοῦ ἐν λόγῳ *Βίου* στοιχείων, εἶναι τὸ τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν ὀνομάτων τῶν Ἁγίων Ἡλιοφώτων. Ἐπ' αὐτοῦ ἀναφέρομεν σχετικῶς τὰ ἑξῆς:

Οὐδαμοῦ τῆς ὡς ἄνω ἀρχαίας Ἀκολουθίας τῶν Ἁγίων Ἡλιοφώτων, ἦτις, ὡς εἴπομεν, ἀρύεται ἀμέσως ἐκ τοῦ παλαιοῦ, μὴ σφωζομένου δὲ (;) σήμερον, *Βίου* τῶν Ἁγίων, γίνεται μνεῖα τις ἢ, ἔστω, νύξιν περὶ καὶ ἐτέρων Ἁγίων, ἐλθόντων εἰς Κύπρον μετὰ τῶν Ἡλιοφώτου, Αὐξουθενίου, Ἐπαφροδίτου καὶ Εὐθενίου, ἢ καὶ συνασκησάντων αὐτοῖς, ἀλλὰ μόνον εὐφημίζεται συνεχῶς ἢ «*ἱερά τετράς*» αὕτη. Ὅσον δ' ἀφορᾷ πρὸς τὰς μεταγενεστεράς τοῦ *Βίου* καὶ τῆς Ἀκολουθίας ταύτης ἀναφοράς, ὑπὸ τῶν τοπικῶν δηλαδὴ χρονογράφων, στηριζομένων καὶ τούτων εἰς βυζαντινάς πηγὰς καὶ παραδόσεις, φαινομενικῶς ὑπάρχει τις σύγχυσις, ἢ ὁποία ὁμως διασαφηνίζεται βάσει τοῦ παλαιοῦ *Βίου* τῶν Ἁγίων. Καὶ ἐξηγούμεθα. Οἱ πρωιμώτεροι χρονογράφοι παραδίδουσιν εἰς ἡμᾶς τὰ ἑξῆς περὶ τῶν Ἁγίων τούτων ὀνόματα: Ὁ Μαχαιρᾶς (*Χρονικόν*, §32): «*εἰς τὴν Ἀχεράν ὁ ἅγιος Ἡλιόφωτος, <ὁ> ἅγιος Αὐξουθένης, ὁ ἅγιος Παμφοδίτης, ὁ ἅγιος Παμέγιστος καὶ ὁ ἅγιος Παφνούτιος*», προσθέτων ἐν τέλει τὸν πλησιοχώρως ἀσκήσαντα Ὅσιον Κορνοῦτον (ὡσαύτως καὶ ὁ μεταφραστὴς αὐτοῦ D. Strambaldi [*Chronicha*, σ. 13]). Ὁ Κωδ. *London BL Add. 34554*, φ. 186ν: «*Εἰς τὴν Ἀχιράν ὁ ἅγιος Ἡλιόφωτος, ὁ ἅγιος Αὐξουθίνιος καὶ ὁ ἅγιος Ἐπ[αφροδίτος] καὶ ὁ ἅγιος Παφνούτιος*», τὸν δὲ Ὅσιον Κορνοῦτον θέτει ἐν συνεχείᾳ «*πρὸς τὴν*

69. Ἡ εὐλάβεια τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου τοῦ νέου ἢ Μικροῦ πρὸς τοὺς μοναχοὺς καὶ τὸν μοναχισμὸν ἐμφαίνεται καὶ εἰς διήγημα τῶν *Ἀποφθεγμάτων τῶν Γερόντων* (=Γεροντικόν, Θεματικὴ Συλλογὴ) (βλ. σχετικῶς ἐν Jean-Claude Guy, *Les Aporhtegmes des Pères, Sources Chrétiennes*, 474, σ. 340 [No. 85]).

70. Βλ. προχειρῶς ἐν Χριστοφιλοπούλου, Αἰκατερίνη, ὅπ. ἀν., σσ. 197–201.

Λευκωσίαν».⁷¹ Τέλος ὁ Fl. Bustron (*Historia*, σ. 34), «*a Achiera, santi Pliophoto, Afkuthenio, Panmegisto, Paphnutio et Cornuta*». Ἐκ τῶν μεταγενεστέρων μνημονεύει τούτους μόνος ὁ Κυπριανὸς (*Ἱστορία χρονολογική*, σ. 352): «*εἰς ἀχερὰν ἠλιόφωτος, ἐξουθένιος, ἐπαφρόδιτος, παμμέγιστος καὶ παφνούτιος*». Καὶ οἱ μὲν τρεῖς Ἅγιοι (Ἡλιόφωτος, Αὐξουθένιος καὶ Ἐπαφρόδιτος [ὁ Παμφοδίτης τοῦ Μαχαιρᾶ, τὸν ὁποῖον παραλείπει ἐκ παραδρομῆς ὁ Fl. Bustron]) εἶναι οἱ τρεῖς τοῦ *Βίου* Ὅσιοι. Ἀλλὰ βλέπομεν ἐνταῦθα νὰ προστίθενται καὶ ἕτεροι Ὅσιοι, οἱ *Παμμέγιστος* καὶ *Παφνούτιος* (τὸν ὁποῖον ἄπαντες οἱ χρονογράφοι ἀναφέρουσι). Ἡ παράλειψις τοῦ Παμμεγίστου ἐκ τοῦ *Κώδ. Λονδίνου*, τοῦ ἔχοντος ἀρχαιοτέραν πηγὴν, ὠδήγησεν ἡμᾶς εἰς τὴν σκέψιν, μήπως πρόκειται μᾶλλον περὶ ἐπιθέτου ἑνὸς τῶν Ὀσίων (λ.χ. ὁ παμμέγιστος Ἡλιόφωτος, ἢ ὁ παμμέγιστος Παφνούτιος). Ἦδη ἐν τῇ Ἀκολουθίᾳ τὸ ἐπίθετον *μέγιστος* ἀποδίδεται δις πρὸς τὸν Ἅγιον Ἡλιόφωτον (στ. 70 καὶ 195). Εἶναι λοιπὸν πιθανὸν ἐν τῷ *Βίῳ* τῶν Ὀσίων νὰ εὕρισκετο τὸ *παμμέγιστος* ὡς ἐπίθετον ἑνὸς αὐτῶν, βραδύτερον δέ, ἔνεκα ἐσφαλμένης ἀναγνώσεως, νὰ ἐξεληφθῆ ὡς ὄνομα κεχωρισμένου προσώπου.

Σταθμὸν εἰς τὴν τῶν Ἁγίων Ἡλιοφώτων τιμὴν ἀπετέλεσεν ἡ κατὰ τὸ ἔτος 1836 συγγραφή ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ ἀσκητοῦ ἱερέως Χριστοδούλου τοῦ ἐκ Μαλούντης,⁷² Ἀκολουθίας, Συναξαρίου καὶ διηγήσεως θαυμάτων αὐτῶν, γενομένων ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ. Παρὰ τὰς πεπλανημένας, λόγῳ ἀγνοίας, περὶ τῆς ἐξ Ἀλαμανίας καταγωγῆς τῶν Ἁγίων, τοῦ ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Κύπρου Σαβίνου(!) μαρτυρικοῦ τέλους αὐτῶν καὶ τὰς λαϊκὰς ἐκ παραδόσεως ἀντιλήψεις αὐτοῦ περὶ τούτων, στοιχεῖα, ἅτινα ἔκτοτε, ἐλλείψει ἐτέρων γνωστῶν πηγῶν, ἐπεκράτησαν παρὰ τῷ λαῷ, διέσωσεν ἡμῖν ἡ ἐν λόγῳ Ἀκολουθία (ἐκδοθεῖσα ἀρχικῶς ὑπὸ Χαράλαμπος Παπαδοπούλλου ἐν Λευκωσίᾳ κατὰ τὸ 1926, κατὰ δὲ τὸ 1975 ἐν Ἀστρομερίτῃ ὑπὸ Ἀ. Ζάκου, διασκευασθεῖσα) σημαντικὰ περὶ τῶν Ἁγίων στοιχεῖα εἰς τὸ σχετικὸν Συναξάριον. Ἐκτὸς δηλονότι τῶν θαυμάτων αὐτῶν, πληροφορεῖ ἡμᾶς περὶ τῆς νεωστὶ τότε (ὀλίγον πρὸ τοῦ 1836) κλοπῆς τῶν πλείστων ἐκ τῶν λειψάνων αὐτῶν, καὶ ὅτι τὸ ἕτερον τῶν σπηλαίων περιεῖχε τρεῖς τάφους τῶν Ὀσίων.⁷³ Ὡσαύτως, περὶ τῆς προσκυνηματικῆς εἰκόνας αὐτῶν, τὴν ὁποῖαν ὁ ἱερεὺς Χριστόδουλος προέλαβεν εἰς καλὴν κατάστασιν (ἢ ὁποία βραδύτερον ἐφθάρη), καὶ τὴν ὁποῖαν περιγράφει διὰ τοὺς μεταγενεστέρους ζωγράφους. Ἡ εἰκὼν αὕτη πιθανώτατα εἶναι ἡ προσφάτως συντηρηθεῖσα καὶ εἰς

71. Ὁ *Κώδιξ Λονδίνου* εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο εἶναι ἐφαρμόμενος, ἀλλ' ἐξ ἀντιβολῆς πρὸς τοὺς ἐτέρους χρονογράφους διορθοῦται οὕτω: «*Πρὸς τὴν Λευκωσίαν, ὁ [ἅγιος Κουρνούτας]*».

72. Περὶ αὐτοῦ συντόμως βλ. ἐν Ἐγγλεζάκης, *Εἴκοσι Μελέται*, σ. 339.

73. Ἡ σφριζομένη σήμερον ξυλίνη λειψανοθήκη τῆς κάρας τοῦ Ἁγίου Ἡλιοφώτου, ἡ ἐν Μαλούντῃ φυλασσομένη, προφανῶς εἶναι ἡ γενομένη φροντίδι τοῦ πατᾶ Χριστοδούλου τούτου, καθὸ ἀναγομένη ἐκ τῆς τεχνοτροπίας εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτοῦ. Αὕτη, κατὰ τὸ Συναξάριον τῆς προμηθεύσεως Ἀκολουθίας τῶν Ἁγίων, ἦν οὗτος ἐποίησεν, ἀντεκατέστησε τὴν κλαπεῖσαν παλαιότεραν τοιαύτην.

τὸ προσκύνημα αὐτῶν εὐρισκομένη, ἀνήκουσα εἰς τὸν 18ον περίπτου αἰῶνα, ἐπὶ τῆς ὁποίας προφανῶς ἀπεικονίζοντο πέντε Ὅσιοι, ἀλλὰ σήμερον μόνον τῶν τριῶν αἱ μορφαὶ διατηροῦνται, ἀλλ' ἄνευ οὐδεμιᾶς ὀνομαστικῆς, δυστυχῶς, ἐπιγραφῆς, διακρίνονται δὲ καὶ ἴχνη τοῦ τετάρτου (βλ. Πίν. 4). Οἱ Ἅγιοι ἐνταῦθα παρίστανται οὐχὶ ὡς Ὅσιοι, ἀλλ', ὡς δύναται τις νὰ συμπεράνη, ὡς Μάρτυρες, καὶ προφανῶς, ὡς ποιμένες. Ἄξιον ἐνταῦθα σημειώσεως ὅτι ἡ εἰκὼν ἡγιογραφηθῆ ἀναμφιβόλως ἐν τῇ σχετικῶς πλησιοχώρῳ Μονῇ τοῦ Ἁγίου Ἡρακλειδίου, εἶναι δὲ εὐλογον ὅτι ἐκεῖ μᾶλλον πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν τὸ θεωρητικὸν ὑπόβαθρον διὰ τὴν θεώρησιν καὶ τῶν Ἁγίων Ἡλιοφώτων ὡς ποιμένων, Μαρτύρων καὶ ... Ἀλαμάνων(!), ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐστηρίχθη ὁ παπᾶ Χριστόδουλος διὰ τὴν σύνταξιν τῆς Ἀκολουθίας αὐτῶν. Ἐκ τῆς περιγραφῆς μάλιστα τῆς ἐν λόγῳ εἰκόνας ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν ὀνομάτων τῶν Ἁγίων, τὰ ὁποῖα παραδίδει, ἡγιογραφηθήσαν, καὶ ἔκτοτε ἡγιογραφοῦνται, αἱ εἰκόνας αὐτῶν, μὴ διασωθείσης παλαιότερας τοιαύτης. Συμφώνως μάλιστα τῇ αὐτῇ ὀψίμῳ παραδόσει ὁ Ἡλιοφωτος, ὡς πρῶτος τῇ τάξει, ἐθεωρήθη καὶ ἡγιογραφεῖται ἔκτοτε ὡς ἱερεὺς (ἱερομόναχος), πρᾶγμα μὴ ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὸν ἀρχαῖον *Βίον* τῶν Ἁγίων. Τὰ δὲ ὀνόματα τῶν Ἁγίων, τὰ ὁποῖα ἀναφέρει, καὶ τὰ ὁποῖα προφανῶς ἐγνώρισεν ὁ παπᾶ Χριστόδουλος ἐκ τῆς ὡς ἄνω παλαιᾶς εἰκόνας, εἶναι: Ἡλιοφωτος, Ἐπαφρόδιτος, Ἀμμώνιος, Χουλλέλαιος καὶ Εὐσθέσιος. Ἐξ αὐτῶν εὐκόλως ἀναγνωρίζομεν τὰ τῶν τριῶν (τοῦ Εὐθενίου γενομένου Εὐσθενίου). Ἦδη ἔχομεν ἕτερα δύο ὀνόματα: Ἀμμώνιος καὶ Χουλλέλαιος (πιθανώτατα *Θαλλέλαιος*, παραφθαρὲν μεταγενεστέρως [κατὰ τὴν φραγκοκρατίαν ἔχομεν ἐν Κύπρῳ τὰ συριακὰ ὀνόματα Χούλ καὶ Γούλ]). Πάλιν ἐνταῦθα παραλείπεται ὁ Παμμέγιστος.⁷⁴

Τελικῶς λοιπὸν ἔχομεν, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ὑπὸ τοῦ ἀρχαίου *Βίου* ἀναφερομένων ὀνομάτων, καὶ ἑτέρους τέσσαρας Ὅσιους, τοὺς Παμμέγιστον, Παφνούτιον, Ἀμμώνιον καὶ Θαλλέλαιον, οἵτινες προφανῶς, ἐὰν ὄντως ἔχωνται ἱστορικῆς βάσεως αἱ σχετικαὶ περὶ τούτων ἀναφοραὶ, ὑπῆρξαν μεταγενέστεροι Ὅσιοι ἀσκηταί, εἴτε πλησίον τοῦ προσκυνήματος τῶν Ὀσίων Ἡλιοφώτων, εἴτε τῆς εὐρύτερας περιοχῆς Ἀχεράς, ὡς λ.χ. ὁ Ἅγιος Κορνοῦτος, ἐλκυσθέντες ἐκεῖ πρὸς ἄσκησιν ἐκ τῆς Χάριτος τῶν Ἁγίων Ἡλιοφώτου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἡσυχαστικοῦ χαρακτήρος τοῦ χώρου. Ἐξάλλου ἔχομεν ἤδη ἀναφέρει

74. Σημειωθῆτω ἐνταῦθα καὶ ἡ ὑπαρξὺς ἐτέρας Ἀκολουθίας τῶν Ἁγίων Ἡλιοφώτου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, ἔργον μεταγενέστερον τῆς τοῦ παπᾶ Χριστοδοῦλου τοιαύτης, ἀποδιδόμενον δὲ εἰς τὸν Κύπριον Σχολάρχην τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας Κωνσταντινουπόλεως, πρῶην Μεσημβρίας Σαμουήλ τὸν Κύπριον (περὶ αὐτοῦ βλ. ἐν Μιτσιδῆς, Ἀνδρέας Ν., *Οἱ Κύπριοι Σχολάρχαι καὶ διδάσκαλοι τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλῃς τοῦ Γένους Σχολῆς*, Λευκωσία, 1983, σσ. 94–199, ὅπου καὶ πλουσία βιβλιογραφία [αὐτόθι, σσ. 263–351 ἐκδίδονται ἐπιστολαὶ καὶ ἐπιστολιμαῖαι διατριβαὶ αὐτοῦ]). Ἡ Ἀκολουθία αὕτη, σφωζομένη εἰς τρία γνωστὰ χειρόγραφα, δὲν διαφοροποιεῖται τῆς τοῦ ἱερέως Χριστοδοῦλου ὡς πρὸς τὰ ὀνόματα ἢ τὴν ἀλαμανικὴν ιδιότητα τῶν Ἁγίων Ἡλιοφώτων, ἀλλ' ἀρύεται μᾶλλον ἐξ αὐτῆς (βλ. σχετικῶς ἐν Σχίζας, Θεοχάρης Ε., ὅπ. ἀν. [ὑπόσημ. 26]).

περι τῆς ἀκμῆς τοῦ ἡσυχαστικοῦ μοναχισμοῦ εἰς τὸ ὄρος τῆς Κορώνης κατὰ τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν συνετάχθησαν οἱ Κανόνες τῆς ἐνταῦθα ἐκδιδομένης Ἀκολουθίας τῶν Ἁγίων Ἡλιοφώτων. Σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ σήμερον διακρίνονται (ἐφθαρμένα) λαξευτὰ σπήλαια εἰς ἀπορῶγας βράχους τῆς περιοχῆς πλησίον τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἡλιοφώτων. Προστεθῆτω ὅτι ὁ R. Gunnis⁷⁵ ἀναφέρεται εἰς λίαν ἐφθαρμένην παλαιὰν εἰκόνα εἰς τὸ σπήλαιον τῶν ἁγίων, ἣν ἀποδίδει εἰς μόνον τὸν Ἅγιον Ἡλιοφώτον. Ἡ εἰκὼν αὕτη πρέπει νὰ ταυτίζεται πρὸς τὴν ὡς ἄνω προσφάτως συντηρηθεῖσαν καὶ αὐτόθι ἐπίσης εὗρισκομένην, ἣ ὁποία ὁμως ἀπεικονίζει πέντε Ἁγίους.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ τέλος τῶν Ἁγίων Ἡλιοφώτου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, συμφώνως πρὸς τὸν ἀρχαῖον *Βίον* (ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπομεν ἐν ὑποσημ. 32), ἦτο σαφῶς ὁσιακόν. Τὰ περὶ μαρτυρικοῦ αὐτῶν τέλους εἶναι ὀπιγενῆ, παρουσιάζομενα πρῶτον γραπτῶς ἐν τῇ ὡς ἄνω Ἀκολουθίᾳ τοῦ παπᾶ Χριστοδοῦλου τοῦ Μαλουνταίου.

Ἄλλὰ καιρὸς νὰ ἀναφερθῶμεν καὶ εἰς σημεῖα τοῦ *Βίου* καὶ τῆς Ἀκολουθίας, ἅτινα ἐπιβεβαιοῦνται ἐκ τοῦ σημερινοῦ προσκυνήματος τῶν Ἁγίων. Ταῦτα εἶναι ὁ προσδιορισμὸς τοῦ χώρου ἀσκήσεως τῶν Ὁσίων, τὸ ἅγιασμα αὐτῶν, ὡς καὶ τὰ περὶ τῶν θρεμμάτων (ζῶων), ἅτινα ἦσαν ἀφιερωμένα εἰς τὸν ναὸν των.

Καὶ ὡς πρὸς τὸ πρῶτον, τὸ προσκύνημα τῶν ἁγίων ἀπέχει (ἐπὶ χάρτου) ἀκριβῶς δέκα βυζαντινὰ μίλια ἀπὸ τῆς ἀρχαίας Ταμασσοῦ.⁷⁶ Τὸ δὲ θαυματουργὸν ἅγιασμα τῶν Ὁσίων, τὸ διὰ τῶν πολλῶν αὐτῶν θαυμάτων περιίπυστον γενόμενον, σφύζεται μέχρι σήμερον, διοχετευόμενον εἰς σύγχρονον κρήνην, ἀπέχουσαν περὶ τὰ 50 μέτρα ἀπὸ τοῦ ναοῦ αὐτῶν (Πίν. 8). Ὡς δὲ δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ, ὄντως τὸ θαυματουργὸν ὕδωρ ἀνέβλυσεν ἀρχικῶς «ἐξ ἀκροτόμου» πέτρας (βλ. κατωτ. Ἀκολουθίαν, στ. 193), ἐκ τοῦ βράχου δηλονότι παρὰ τὸ σπήλαιον αὐτῶν.

Τὸ τρίτον σημεῖον παρουσιάζει ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον. Εἰς ἀμφοτέρους τοὺς Κανόνας (δ' τροπάριον ἢ ὦδῆς τοῦ α' Κανόνος καὶ δ' τροπάριον τῆς ε' ὦδῆς τοῦ β' Κανόνος) γίνεται σαφῆς μνεία περὶ θαύματος τῶν Ἁγίων, ἐπιστάντων καθ' ὕπαρ εἰς ἀσεβεῖς τινας, μέλλοντας νὰ κλέψωσι τὰ θρέμματα (ζῶα) αὐτῶν, καὶ ἀποτρέψαντας τούτους τῆς προσπαθείας των. Ἡ ἀναφορὰ αὕτη μαρτυρεῖ τὴν ὑπαρξίν ζῶων, ἀφιερωμένων ὑπὸ τῶν πιστῶν εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ναοῦ καὶ τῶν πτωχῶν προσκυνητῶν. Τὸ γεγονός τοῦτο ἐπιβεβαιοῦσι, τόσον τὰ ἀρχαῖα λαξευτὰ ἐπὶ βράχων γαλευτήρια πλησίον τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἡλιοφώτων (Πίν. 9), ὡς καὶ ἡ ὀνομασία πλησίον χώρου ὡς «*Ἁγιομάνδραι*»,⁷⁷ ὅτι δηλ. ἐκεῖ εὗρίσκοντο αἱ μάνδραι τῶν ἀφιερωμένων εἰς αὐτοὺς ζῶων.

75. Gunnis, Rupert, *Historic Cyprus*, London, 1936, σ. 223.

76. Ἐν βυζαντινὸν μίλιον εἶχεν 7.5 στάδια (× 600 πόδας) = 1350 μέτρα περίπου (βλ. *Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη*, τόμ. 9, Ἀθήναι, 1930, σ. 462).

77. Βλ. τὸ τοπωνύμιον, ἐν *Cyprus Gazetteer*, ὄπ. ἀν., σ. 23.

Ἡ ἐκεῖ ὑπαρξίς τῶν γαλευτηρίων τούτων ἐγένετο ἀφορμὴ δημιουργίας λαϊκῶν δοξασιῶν καὶ παραδόσεων περὶ τοὺς Ἁγίους τούτους, ὅτι δηλ. ἦσαν ποιμένες (ὡς τοιοῦτοι, φέροντες ποιμενικὰς ῥάβδους, ἀπεικονίζονται εἰς τὰς ἀπὸ τοῦ 18ου αἰ. κ.έ. σφριζομένας εἰκόνας των), συνεσχετίσθησαν μάλιστα μετ' ἀναλόγων ποιμενικῶν θρύλων τοῦ λαοφιλεστάτου ἐν Κύπρῳ Μεγαλομάρτυρος Μάμαντος.⁷⁸ Εἰς τὰ πλάισια ταῦτα ἐθεωρήθησαν καὶ προστάται τῶν ποιμένων. Ἡ περίξι τοῦ προσκυνήματος αὐτῶν ἐπὶ τουρκοκρατίας ἀνάπτυξις κτηνοτροφικοῦ οἰκισμοῦ (χριστιανῶν, σὺν τῷ χρόνῳ ἐξισλαμισθέντων) ἀσφαλῶς συνδέεται ἀμέσως μετὰ τῆς τοιαύτης ἀντιλήψεως. Δυστυχῶς δὲν ἔχει εἰσέτι ἐνεργηθῆ ἀνασκαφὴ τοῦ χώρου τοῦ προσκυνήματος, ἦτις, πιστεύομεν, θὰ διαφωτίσῃ καὶ ἐπιβεβαιώσῃ κατὰ πολὺ τὰ τοῦ παλαιοῦ *Βίου* τῶν Ἁγίων Ἡλιοφώτων.

Τέλος, εἶναι σημαντικὸν νὰ τονίσωμεν ὅτι ἤδη ἐν τῷ *Βίῳ* τῶν Ἁγίων Ἡλιοφώτου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ εὐρίσκονται τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς βυζαντινῆς παραδόσεως περὶ τῶν ἔξωθεν (ἐκ Παλαιστίνης) ἐλθόντων εἰς Κύπρον καὶ ὁσιακῶς ἐν αὐτῇ τελειωθέντων (τριακοσίων) ἀσκητῶν.

Κατόπιν πάντων τῶν ὡς ἄνω θὰ ἠδυνάμεθα ἐνταῦθα νὰ ἀνασυγκροτήσωμεν, κατὰ τὰ σπουδαιότερα αὐτοῦ σημεῖα, τὸν ἀρχαῖον *Βίον* τῶν Ἁγίων Ἡλιοφώτων, ὡς ἐξῆς:

Οἱ Ὅσιοι καὶ Θεοφόροι Πατέρες ἡμῶν Ἡλιοφώτος, Αὐξουθένης, Ἐπαφρόδιτος καὶ Εὐθένης κατήγοντο ἐκ Φοινίκης τῆς Παλαιστίνης, ἠγμάσαν δὲ κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα. Ἰσχυροὶ καὶ ῥωμαεοὶ τυγχάνοντες κατὰ τὴν σωματικὴν δύναμιν, ἀλλὰ καὶ ἀνδρεῖοι ὑπάρχοντες τὸ φρόνημα, κατετάγησαν εἰς τὸ στράτευμα τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου Β' τοῦ Μικροῦ (408–450), ἐγγονοῦ τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου (379–395). Ἡ ῥωμαϊκὴ αὐτοκρατορία διεξῆγε τότε μέγαν πόλεμον κατὰ τῶν Οὐννων, Περσῶν καὶ Βανδάλων, εἰς ὃν καὶ διέπρηναν οἱ τέσσαρες οὗτοι ὁμόφρονες Ἅγιοι, ἐπιτυχόντες μεγάλας νίκας κατὰ τῶν πολεμίων. Διὰ τοῦτο καί, κληθέντες εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔτυχον παρὰ τοῦ βασιλέως μεγάλων τιμῶν, συνδιατιώμενοι μετ' αὐτοῦ εἰς τὰ ἀνάκτορα. Ἀλλὰ, τῶν προσκαίρων τὸ ἄστατον βλέποντες, ὡς εὐλαβεῖς καὶ θεοφιλεῖς, ἐπόθησαν τὰ αἰῶνια καὶ μένοντα ἀγαθὰ καὶ τὴν λατρείαν τοῦ ἐπουρανοῦ βασιλέως Χριστοῦ ὑπὲρ τὴν τοῦ ἐπιγείου ὑπηρεσίαν. Ὄθεν παρεκάλεσαν τὸν βασιλέα, ὅπως ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτοὺς νὰ ἀσπασθῶσι τὸν μονήρη βίον. Βλέπων ὁ Θεοδόσιος τὸν εἰλικρινῆ καὶ ἔνθεον πόθον αὐτῶν, ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἄδειαν, παρακαλέσας συνάμα νὰ τὸν μνημονεύσιν εἰς τὰς προσευχὰς των. Διένειμαν τότε οἱ Ἅγιοι τὴν περιουσίαν των εἰς πτωχοὺς καὶ πένητας καί, ἐλεύθεροι πάντων τῶν βιοτικῶν, ἔδραμον εἰς Ἐφεσον, ἐπὶ τὸ ὄρος Μοχλός, εἰς προσκύνησιν τῶν λειψάνων τῶν Ἁγίων Ἐπτὰ Παίδων, τῶν νεωστὶ τότε (446) ἀναστάντων εἰς πίστωσιν τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως καὶ πάλιν κοιμηθέντων. Κατανουγέτες ἐκ

78. Πλήρης Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Μάμαντος μετὰ τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας ἐδημοσιεύθη ἐν *Κύπρια Μηνναῖα*, Α' (Σεπτέμβριος), Λευκωσία, 1994, σσ. 9–30.

τῆς θεωρίας τῶν ἀφθάρτων λειψάνων αὐτῶν, ἰκέτευον τὸν Χριστόν, ὅπως καὶ αὐτοὶ τύχῃσι τῆς ἀφθάρτου καὶ αἰωνίου δόξης. Ἀποχαιρετίσαντες δὲ τοὺς Μάρτυρας, μετὰ τοῦ πόθου, ὅπως ἀκολουθήσωσι καὶ αὐτοὶ τὸν βίον τῆς παρθενίας καὶ τοῦ ἀναιμάκτου τῆς συνειδήσεως μαρτυρίου, ἦτοι τὸν μονήρη ἀσκητικὸν βίον, ἀπέπλευσαν εἰς Κύπρον, γινώσκοντες τὴν νῆσον κατάλληλον πρὸς ἐρημικὴν ζωὴν, καὶ ἔχοντες ἤδη πληροφορηθῆ περὶ τῆς ἐκεῖ ἀκμῆς τοῦ μοναχισμοῦ, μάλιστα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ μοναχικοῦ ἡγέτου καὶ συμπατριώτου αὐτῶν ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Ἐπιφανίου τοῦ Μεγάλου (367–403). Μικρὸν προσκυνήσαντες εἰς τοὺς ἱεροὺς ναοὺς τῆς φιλοχρίστου πόλεως τῶν Ταμασσέων, ἐβάδισαν περὶ τὰ δέκα μίλια ἐξ αὐτῆς, καὶ ἦλθον εἰς τὴν περιοχὴν, ἔνθα σήμερον ὁ ἱερὸς αὐτῶν ναός. Ἰδόντες δὲ τὸν τόπον ἀρμόδιον πρὸς ἡσυχίαν, παρέμειναν, σχολάζοντες ἐν νηστεία, ἀγρυπνία καὶ προσευχῇ, εἰς τὰ δύσβατα ἐκεῖσε ὄρη, Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ καὶ Ἡλιοῦ τοῦ Θεοβίτου τὸν βίον μιμούμενοι. Οὕτως ἐνθέως ἀσκούμενοι, ἔσβεσαν τῆς ἠδυπαθείας τὴν φλόγα καὶ ἀνήφθησαν τῷ πυρὶ τῆς θείας ἀγάπης. Στενοχωρούμενοι δὲ οἱ Ἅγιοι ἐκ τῆς ἐλλείψεως ποσίμου ὕδατος εἰς τὸν ἄνυδρον ἐκεῖνον τόπον καὶ τὸν Θεόπτην Μωυσῆν μιμούμενοι, παρεκάλεσαν τὸν Θεόν, καὶ ἀνέβλυσεν, ὦ τοῦ θαύματος, πηγὴν ὕδατος διειδεδάτου, τὸ μετέπειτα κατασταθὲν περίπτυστον καὶ θαυματουργὸν ἀγίασμα αὐτῶν, τὸ μέχρι τῆς σήμερον διατηρούμενον. Πρῶτος δὲ τῆς ἱεραῆς τῶν Ὁσίων τετραδὸς κατέστη ὁ μέγιστος Ἡλιόφωτος. Κατόπιν λοιπὸν τῶν μεγάλων αὐτῶν ἀσκητικῶν καμάτων, δι' ὧν καὶ πολλῶν ἐπλήσθησαν χαρισμάτων τοῦ Πνεύματος, ἐκοιμήθησαν ἐν εἰρήνῃ, καὶ ἐτάφησαν εἰς τὰ ἐκεῖ ἀσκητικά αὐτῶν σπήλαια, ἀνά δύο εἰς ἕκαστον σπήλαιον. Μετὰ δὲ τὴν ἐκταφὴν τῶν ἱερῶν αὐτῶν λειψάνων, εὐρέθησαν ταῦτα ἄφθορα, καὶ οὕτω διατηρήθησαν ἐπὶ μακρόν. Διὰ τὸ πλῆθος τῶν ὑπὸ Θεοῦ δι' αὐτῶν ἐνεργουμένων θαυμάτων ἀνηγέρθη παρὰ τὰ σπήλαιά των ναός, ὅπου καὶ τὸ ἀγίασμα των, ἔνθα προσέτρεχον πλήθη εὐσεβῶν καὶ ἀσθενῶν, λαμβάνοντες ἕκαστος τὴν ποθουμένην δωρεάν. Σὺν τῷ χρόνῳ δέ, ἢ εὐρύτερα περιοχὴ τοῦ προσκυνήματος τούτου κατέστη σπουδαῖον μοναστικὸν κέντρον. Ἐκ τῶν πολλῶν θαυμάτων τῶν Ἁγίων μνημονευτέα (ὡς διασωθέντα εἰς τὴν βυζαντινὴν αὐτῶν Ἀκολουθίαν) ἡ θεραπεία τυφλῆς γυναικὸς, τοῦ δηχθέντος ὑπὸ ἐχίδνης, ὅστις κατεῖδε τοὺς Ἁγίους ἰωμένους αὐτόν, ἢ ἴσας ἀλάλου γυναικὸς καὶ νέου πάθει δεινοτάτῳ κρατουμένου καὶ παιδὸς ἐκ τῆς κώμης Λαπήθου, πάσχοντος ἐκ λιθιάσεως, καὶ ἄλλης γυναικὸς αἰμόρροου, ὡς καὶ ἐτέρας συγκυπτούσης. Συχνάκις δὲ ἐφάνησαν ὀφθαλμοφανῶς οἱ Ἅγιοι, ὡς εἰς ἔμπορον κινδυνεύοντα ὑπὸ θαλασσίῳ κλύδωνος, διασώσαντες τοῦτον, εἰς τοὺς πειραθέντας νὰ συλήσωσι τὰ εἰς τὸν ναὸν αὐτῶν ἀφιερωθέντα θρέμματα, ἀποτρέψαντες τούτους, ὡς καὶ εἰς νέον τινά, τὸν ὁποῖον, προσελθόντα λούσασθαι εἰς τὸ ἀγίασμα αὐτῶν καὶ ὀλισθήσαντα εἰς τὴν πηγὴν τοῦ ὕδατος, ἀρπάσαντες, θαυμαστῶς διέσωσαν.

Ταῖς αὐτῶν ἀγίαις πρεσβείαις, Χριστέ ὁ Θεός, ἐλέησον καὶ σῶσον ἡμᾶς. Ἀμήν.

* * * * *

ΑΡΧΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΤΗΣ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΣ

Ἐν τῇ παρουσίᾳ ἐκδόσει τῆς Ἀκολουθίας τῶν Ἁγίων Ἡλιοφώτου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἐτηρήθησαν αἱ ἑξῆς ἀρχαί:

- α) Ὁ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς Ἀκολουθίας Ὕμνος ἀποδίδεται ποιητικῶς, ὡς καθιερώθη εἰς συγχρόνους σχετικὰ κριτικὰς ἐκδόσεις, μάλιστα εἰς τὴν σειρὰν *Sources Chrétiennes*, ἔνθα τὰ ποιητικὰ κῶλα διακρίνονται δι' ἀποστάσεως καὶ οἱ στίχοι δι' ἐναλλαγῆς γραμμῆς, ἐνῶ ἡ στίξις γίνεται κατὰ τοὺς γραμματικούς κανόνας.
- β) Εἰς τὴν λοιπὴν Ἀκολουθίαν (Προσόμοια στιχηρὰ καὶ Κανόνες) προετιμήθη ἡ διάκρισις τῶν ποιητικῶν κῶλων δι' ἀστερίσκου(*), τὸ δὲ κείμενον καταγράφεται συνεχῶς, στιζόμενον κατὰ τὴν γραμματικὴν.
- γ) Αἱ παλαιογραφικαὶ συντιμήσεις τοῦ χειρογράφου ἀποδίδονται ἀναλελυμένως, ἄνευ σημάνσεως τῶν διὰ παρενθέσεων ().
- δ) Ἐπουσιώδη ὀρθογραφικὰ λάθη διορθοῦνται σιωπηρῶς, πρὸς ἀποφυγὴν ὑπερφορτίσεως τοῦ κριτικοῦ ὑπομνήματος. Παρατίθενται ὁμως οὐσιαστικαὶ διαφοραὶ (φωνητικαί, συντακτικαί, παραλείψεις, προσθήκαι, διορθώσεις κλπ.), ὡς ἐκφραστικαὶ τῆς ἐποχῆς συγγραφῆς ἢ καὶ ἀντιγραφῆς τοῦ κειμένου.
- ε) Εἰς τὸ δεύτερον μέρος τοῦ ὑπομνήματος ἀνιχνεύονται χωρία τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἐνίων *Βίων Ἁγίων* (τοῦ Ἁγίου Ἐπιφανίου [*BHG*³ 596–597= *PG* 41, στ. 24–73 καὶ 73–112, ἀντιστοιχῶς] καὶ τῶν Ἑπτὰ Παίδων τῶν ἐν Ἐφέσῳ [*BHG*³ 1594= *PG* 115, στ. 428–448]), ὡς καὶ ὑμνολογικῶν τινῶν κειμένων, καὶ παρατίθενται σύντομα σχόλια, ὅπου δεῖ.

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ

ΤΩΝ ΟΣΙΩΝ ΚΑΙ ΘΕΟΦΟΡΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΗΜΩΝ

ΗΛΙΟΦΩΤΟΥ, ΑΥΞΟΥΘΕΝΙΟΥ, ΕΠΑΦΡΟΔΙΤΟΥ ΚΑΙ ΕΥΘΕΝΙΟΥ

ΣΥΜΒΟΛΑ ΚΑΙ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΑΙ*

- A: Κωδιξ *Sinaiticus Graecus* 627
- EE: *Είρημολόγιον*, (έκδ.) πρ. Λεοντοπόλεως Σωφρόνιος Εϋστρατιάδης και Μοναχός Σπυρίδων Λαυριώτης [= *Αγιορειτική Βιβλιοθήκη, Μνημεία Άγιολογικά*, No 9], Paris, 1932
- FI: Follieri, H., *Initia Hymnorum Ecclesiae Graecae*, I–V/1–2, Città del Vaticano, 1961–1966 [= *Studi e Testi* 211–215 bis]
- LS: Henry George Lidell and Robert Scott (edit.), *A Greek–English Lexicon*, Oxford, 1994
- LS(Σ): Μετάφρασις εις την Έλληνικήν και έμπλουτισμός του LS, έκδοσις Ίωάννης Σιδέρης, Τόμοι I–V, Άθήναι, άν.χρ.
- PG: J.–P. Migne, *Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca*, Τόμοι 1–161, Paris, 1857–1866
- PGL: G.W.H. Lampe (edit.), *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford, 1994¹¹
- Σ: Βασίλης Κατσαρός (έπιμ.), *Βυζαντινό Λεξικό Σουΐδα*, Έκδόσεις Θύραθεν, Θεσσαλονίκη, 2002
- TLG: *Thesaurus Linguae Graecae*
- +αβγ+ γραφή θεωρουμένη εφθαρομένη
- {αβγ} έσφαλμένη προσθήκη του γραφέως
- <αβγ> παραλείψις του γραφέως ή/και ήμετέρα προσθήκη
- [αβγ] προσθήκη γνωστού εκ των πηγών κειμένου, παραλειφθέντος υπό του γραφέως χάριν συντομίας
- [***] χάσμα μεταξύ του κειμένου εκ παραλείψεως του αντιγραφέως
- |α β γ| γράμματα υπέρ την γραμμήν του κειμένου

* Δέν περιλαμβάνονται ένταυθα έργα ήδη συντομογραφηθέντα έν ταίς άνωτέρω σημειώσεσιν, ούτε τά βιβλία της Άγίας Γραφής, άτινα συντομογραφοϋνται, ώς σύνηθεσ.

φ. 40^r |{Μηνί} Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἢ μνήμη{ν} τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν καὶ ἀσκητῶν
Ἡλιοφώτου, Αὐξουθενίου, Ἐπαφροδίτου καὶ Εὐθενίου.

Κάθισμα, ἤγουν τὸ κονδάκιον
ἦχος πλ. δ', πρὸς· Πρὸς ἀφθαρσίαν ἐκ φθορᾶς.

Προοίμιον

5 Τοὺς καθαιρέτας τοῦ δεινοῦ πολεμήτορος
 καὶ ὑπηρέτας τοῦ Χριστοῦ διὰ πάσης ἀρετῆς
 ὑμνοὶς στέψωμεν καὶ συμφώνως αὐτοὺς μακαρίσωμεν,
 ἀναβοῶντες Χριστῷ τό· Ἄλληλούια.

10 Ὁ οἶκος, πρὸς· Αὐτὸς μόνος.
 Ἀκροστιχίς· ΕΠΟC

α'

Εὐφραινέσθω ἢ σύμπασα σήμερον, εὐσεβῶς ἀνυμνοῦσα τὸν Ὑψιστον·
 θυμηδίας γὰρ πάσης πεπλήρωται ἢ φιλόχριστος αὕτη πανήγυρις,
σοφῶν πατέρων ἑορτάζουσα τὴν ἐτήσιον μνήμην τῆς ἐκδημίας
 καὶ τιμῶσα αὐτῶν τὴν μετάστασιν
15 καὶ συμφώνως βοῶσα τὴν θεῖαν ᾠδὴν, τό· Ἄλληλούια.

2 Ἐπαφροδίτου Α καὶ ἐφεξῆς πάντοτε 4 Εἰρμὸς Κονδακίου λανθάνει 9 Εἰρμὸς Οἴκων ἐν
FI, I, σ. 207 11 Εὐφραινέσθω Α ἂν ὑμνοῦσα Α 13 ἐτήσιον] αἰτήσιον Α

5 Πρβλ. τὸ τροπάριον «Τοὺς καθαιρέτας τῆς πλάνης» (FI, IV, σ. 284) 11 Εὐφραινέ-
σθω—σήμερον: Πρβλ. ἰκανὰ τροπάρια, ἔχοντα παρομοίαν ἀρχὴν, παρακινουῦντα τὴν σύμπασαν
κτίσιν πρὸς εὐφροσύνην, ἐν FI, I, σ. 561 (χαρακτηριστικὸν αὐτόθι τὸ «Εὐφραινέσθω ἢ σύμπασα
κτίσις»)

β'

Πατρικῆς κατοικίας ἀπάρασα ἡ τετραδέλφος αὐτῆ εὐγένεια,
 βασιλεῖ ἐπιγείῳ στρατεύεται, κατ' ἐχθρῶν δυσμενῶν ἀριστεύουσα·
 ἀγνὸν γὰρ βίον διανύσαντες, εὐτυχεῖς ἐχρημάτισαν κατὰ πάντα,
 προσφιλεῖς τῷ κρατοῦντι γενόμενοι,
 20 καὶ συμφώνως ἐβῶν τὴν θεῖαν ᾠδὴν, τό· Ἀλληλοῦα.

γ'

Ὅπηνίκα λοιπὸν τὸν θεόσοφον Ἐπιφάνιον εἶδον διδάσκοντα,
 εἰς οὐδὲν ἠγησάμενοι ἅπαντα τὰ τοῦ βίου τερπνά καὶ περιδοξα,
 θερμῶς ταῖς τούτου ἐπειθάρχησαν προτροπαῖς τε καὶ θεαῖς διδασκαλίαις,
 καί, φυγόντες τὸν κόσμον, κατόκησαν
 25 ἐν ἐρήμῳ ἀβάτω, βοῶντες Χριστῷ τό· Ἀλληλοῦα.

δ'

φ. 40^v |Σημειούμενος θεῖαν λαμπρότητα, τὸν φαιδρὸν ἀνυμῶ Ἡλιόφωτον
 καί, προκόπτων ταῖς θεαῖς αὐξήσεις, τὸν κλεινὸν ἀνυμῶ Αὐξουθένιον,
 σὺν τούτοις ἅμα Ἐπαφρόδιτον καὶ Εὐθένιον ἅμα μεγαλύνω,
 καὶ προσπύσσομαι τούτων τὰ λείψανα,
 30 ὑψιφώνως κραυγάζων τὴν θεῖαν ᾠδὴν, τό· Ἀλληλοῦα.

18 ἐχρημάτισαν] ἐχρημάτισαν A 21 λυ|οι|πὸν A ἶδον A 23 τε]ταί A 27 προκόπτο|ω|ν A
 ἄν υμῶ A πρὸς πύσσομαι A

16 Πατρικῆς – ἀπάρασα: Πρβλ. Γεν. 12,1 21/23 Προφανῶς ὑπονοεῖται ἐνταῦθα ὅτι ἡ
 συνάντησις τῶν Ἁγίων μετὰ τοῦ Ἁγίου Ἐπιφανίου ἐγένετο κατὰ τὴν ἐκ τοῦ Βίου αὐτοῦ (BHG³ 597)
 γνωστὴν μετάβασιν αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς θεραπείαν τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου τοῦ
 Μεγάλου (βλ. ἐν PG 41, στ. 93D – 97D) 24 Πρβλ. τὴν θεϊκὴν παρακείμεσιν πρὸς τὸν Μέγαν Ἀρσέ-
 νιον, ὅταν εἰσέτι εὐρίσκετο ὡσαύτως ἐν τῷ παλατίῳ (τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου): «Ἀρσένιε, φεῦγε
 τοὺς ἀνθρώπους, καὶ σῶζῃ» (Π. Β. Πάσχου [ἐπιμ.], *Τὸ Γεροντικόν*, ἐκδ. ΑΣΤΗΡ, Ἀθήνα, 1970, σ.
 5) 25 ἐν ἐρήμῳ ἀβάτω: πρβλ. Ψαλμ. 62,2 26/27 Ὁραώτατον λογοπαίγνιον μετὰ τῶν ὀνομάτων
 τῶν δύο Ἁγίων: θεῖα λαμπρότης – Ἡλιόφωτος καὶ θεαῖ αὐξήσεις – Αὐξουθένιος. Ἀνάλογον
 παράδειγμα τῷ δευτέρῳ ἐν τῇ Ἀκολουθίᾳ τοῦ Ἁγίου Εὐστρατίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ (15 Δεκεμβρίου)
 Πρβλ. λ.χ. τὸν ἐκεῖσε Οἶκον: «Τὸ ζοφερόν, Χριστέ, τῆς ψυχῆς μου... Αὐξέντιον, τὸν ἐν αὐξήσει
 θεϊκῆς πολιτείας ἀναστραφέντα...» (FI, IV, σ. 167)

Στιχηρά εἰς τὸ Κύριε ἐκέκραξα. ᾠχος β'.

Πρὸς· Ποίους εὐφημῶν.

Δεῦτε* τὴν τετρακτὸν φάλαγγα* τῶν τεσσάρων ἀνέμων τῆς Κύπρου* οἱ
θεοφιλεῖς καὶ φιλέορτοι,* συναθροισθέντες, τιμήσωμεν,* καὶ περιπτυξώμεθα
35 κοσμίως* τὸ ὕψος τῆς εὐποιίας Ἡλιόφωτον* καὶ πλάτος τῆς εὐσπλαγχνίας
Αὐξουθένιον,* ἢ ξυνωρίς ἢ ἀγία,* ὡς τὴν θεῖαν γνῶσιν* τοῖς αἰτοῦσι
πανευσεβῶς* δοῦναι τὴν συγχώρησιν* ἡμῖν καὶ τὸ μέγα ἔλεος.

ὅμοιον Πάντες* πνευματικῶς σήμερον* ἑορτάσωμεν σὺν ἀσωμάτοις,* μνήμην τὴν
φαιδρᾶν καὶ φιλέορτον* ἐπιτελοῦντες ἐν ἄσμασι* τῶν ἀγγελολογῶν
40 τετραμόρφων* πατέρων, <οἷ>, ἀναλαβόντες ἠκολούθησαν* τοῖς ἴχνεσι τοῦ
Σωτῆρος καὶ Θεοῦ ἡμῶν* καταλιπόντες πατρίδα,* γένος, γονεῖς, εὐκλειαν* καὶ
τιμὰς ἀνακτορικὰς,* τῷ Χριστῷ παρίστασθε* ἀεὶ τῷ παμβασιλεῖ καὶ Θεῷ.

ὅμοιον Κύπρου* τοῦ φαινοῦ κήρυκος* τοῖς διδάγμασι καταυγασθέντες,* πόλιν τὴν
εὐδαίμονα ἔλιπον* καὶ τὴν Κυπρίων κατέλαβον* οἱ θεοφιλεῖς τροπαιοφόροι,*
45 τὴν πόλιν τὴν Ταμασίων κατοικήσαντες* ἐν αὐτῇ τὸν βίον διετέλεσαν,* πηγὴν
θαυμάτων προθεῖσαν,* ἢ τετράδελφος συμπνοιάς,* τοῖς νοσοῦσι τε δυσχερῶν*
ἀφθῶνως παρέχουσιν* εἰρήνην καὶ τὸ μέγα ἔλεος.

32 Τὸ αὐτόμελον ἐν FI, III, σ. 337 (βλ. καὶ σημ. 48) 34 σὺν ἀθροισθέντες A 39 ἀγγελο τρόπων
A 41 γένος] γένους A 43 Κύπρου τοῦ φαινοῦ κήρυκος] Κύπρου τοῦ φαινοῦ κήρυκος A

33 τετρακτὸς: Ἡ γνωστὴ βάσις περὶ ἀριθμῶν τῶν Πυθαγορείων. Πρὸβλ. Σ, σ. 1099: «Τετρακτὸς
οἱ τέσσαρες ἤγουν ἢ τετράς...» 39/40 ἀγγελολογῶν τετραμόρφων: ὑπαινιγμὸς διὰ τὰ παρ' Ἰεζε-
κιήλ καὶ Ἀποκαλύψει τέσσαρα θεῖα ζῶα. Τοιοῦτοτρόπως ἀποκαλοῦνται καὶ τὰ Σεραφίμ (βλ. PGL,
σ. 1390) 40 μετὰ τὸ 'ἀναλαβόντες' ἔξωθεν νοητὸν 'τὸν Σταυρὸν' 40/41 ἠκολούθησαν-ἡμῶν: πρὸβλ.
Ματθ. 16,24· Μάρκ. 8,34· Λουκ. 9,23 καὶ Α' Πέτρο. 2,21 41/42 καταλιπόντες... ἀνακτορικὰς: πρὸβλ.
Ματθ. 19,27-29. Βλ. καὶ Δοξαστικὸν ἑσπερίων Ἁγίας Βαρβάρας: «Πατρίδα, γένος, ὑπαρξιν καταλι-
ποῦσα Βαρβάρα» (FI, III, σ. 303) 43 Διωρθώθη εἰς τὸν ἐνικόν, καθότι ἐνταῦθα νοεῖται ὁ Μέγας
Ἐπιφάνιος (βλ. καὶ ἀνωτ. 21/23) 45 πόλιν τὴν Ταμασίων: ἐννοεῖται ἡ εὐρύτερα περιοχή τῆς ἐκκλη-
σιαστικῆς περιφέρειας τῆς ἐπισκοπῆς Ταμασοῦ, εἰς ἣν ὑπήγετο τὸ προσκύνημα τῶν Ἀγίων. Περὶ τῆς
πόλεως Ταμασοῦ καὶ τῶν ἐπισκόπων αὐτῆς βλ. προχείρως ἐν Χάκκεττ, Ἱστορία, Β' (βλ. ἀν., σημ. 1),
σσ. 80-81 καὶ ΜΚΕ (βλ. ἀν., σημ. 28), σσ. 36-41 46 συμπνοιάς<σύμπνοια (λ. ἀθησαύριστος)

ὅμοιον φ. 41^r ῥῦσα* τῶν δυσχερῶν, Κύριε,* τὴν ποθοῦσάν σε νῆσον τῆς Κύπρου,* καὶ
 50 τῆς Ἐκκλησίας τὸν πρόεδρον* ἀπερικτύπητον φρούρησον* σὺν τοῖς εὐαγέσι
 πομενάρχαις* ὃν ἔστεψας βασιλέα νίκαις εὐφρανον,* εἰρήνην ταῖς Ἐκκλησίαις
 καταφύτευσον,* μονάδος τῆς τετραπλόκου* τῶν ἁγίων νεύσει,* τῆς Παρθένου
 τε καὶ μητρὸς* σοῦ τοῦ Πανοικτίμονος* δεήσει δυσωπούμενος.

Τοῦ στίχου. Ἦχος δ΄. Πρὸς ὦς γενναῖον ἐν μάρτυσιν.

Εὐφραινέσθω ἡ ἔρημος* καὶ νεφέλαι ῥανάτῳσαν* εὐφροσύνης δρόσον*
 55 Κύπρου τοῖς ὄρεσι* μνήμη γὰρ θεία ἐξέλαμψεν* ἡλίου φαιδρότερον,* κεκτη-
 μένη ἀρχηγόν* τὸν κλεινὸν Ἡλιόφωτον,* Αὐξουθένιον,* Ἐπαφρόδιτον ἄμα*
 Εὐθενίῳ,* οὓς ἐν πίστει κατὰ χρέος* ὕμνοις ἐνθέοις τιμήσωμεν.

ὅμοιον 60 Ἐκ Φοινίκης ὀρμήσασα* ἡ τετράδελφος σύμπνοια* καὶ τὴν πανευδαίμονα
 πόλιν φθάσασα,* βασιλικοῖς κατοικίζεται* ταμείοις, ἐμπρέπουσα* ἑναρέτω
 βιοτῆ* καὶ χρηστοῖς κατορθώμασι,* ὡς ἐκπλήττεσθαι* τὸν πιστὸν βασιλέα* πρὸς
 τὴν τούτων* ἀκλινη ὑπηρεσίαν* τῆς ἑαυτῶν παραστάσεως.

51 κατὰ φύτευσον Α 53 Τὸ αὐτόμελον ἐν FI, V/1, σσ. 158-160 (βλ. καὶ σημ. 49) 55 θεία] θεία Α 57 κατὰ χρέος]καταχρέως Α 59 ταμείοις] τὰμίοις Α ἐμπρέπουσα] ἐκ πρέπουσα Α 61 ἐ αὐ-
 τῶν Α

48/49 καὶ τῆς... φρούρησον: Ἡ θέσις τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου, διὰ τὸ ὑψηλὸν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τὸν ὃν ἔφερε ἔθναρχικὸν χαρακτήρα, ἦτο νευραλγικωτάτη καὶ λίαν διὰ τὴν νῆσον σημαίνουσα κατὰ τὴν βυζαντινὴν περίοδον, μάλιστα κατὰ τὴν τῶν ἀραβικῶν ἐναντίον ταύτης ἐπιδρομῶν. Πιθανώτατα ὅμως ἐνταῦθα ὁ ὕμνογράφος νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν τὴν οὐχὶ χρονικῶς μακρὰν αὐτοῦ ἀπέχουσαν περίπτωσιν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου (ἴσως τοῦ Ἰωάννου Β'), ὅστις κατὰ τὸ ἔτος 805 περίπου ἠχμαλωτίσθη ὑπὸ Ἀράβων ἐπιδρομέων, διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ὁποῦο καταβλήθησαν ὡς λύτρα 2000 χρυσᾶ δηνάγια (M. Tahar Mansouri, *Chypre dans les Sources Arabes Médiévales*, Centre de Recherche Scientifique [=Sources et Études de l'Histoire de Chypre, XXXVIII], σ. 45· βλ. καὶ Ἐγγλεζάκης, *Εἴκοσι Μελέται*, σ. 87) 49 ἀπερικτύπητον: ἀτάραχον, ἀνενόχλητον (βλ. PGL, σ. 183 καὶ Σ, σ. 135· πρβλ. Νεῖλου Ἀσκητοῦ, *Ἐπιστολαί*, PG 79, στ. 93D) 54 Πρβλ. Ἦσ. 45, 8: «*Εὐφραν-θῆτω ὁ σὺρανὸς ἄνωθεν, καὶ αἱ νεφέλαι ῥανάτῳσαν δικαιοσύνην*» 55 μνήμη-φαιδρότερον: πρβλ. τροπάρια ἀρχόμενα παρομοίως ἐν FI, II, σσ. 39-40 58 Εἰς τὴν ἐκ Φοινίκης καταγωγὴν τῶν Ὀσίων, καὶ ἀλλαγῆς τῆς Ἀκολουθίας τονιζομένην, ἀναζητητέα τὰ σπέρματα τῆς βυζαντινῆς παραδόσεως περὶ τῶν ἐκ Παλαιστίνης εἰς Κύπρον ἐλθόντων (300) Ἀγίων ἀσκητῶν. Περὶ Φοινίκης βλ. σχετικῶς ἐν ΘHE, 11, στ. 1191-1193 σύμπνοια: βλ. ἀνωτ., στ. 46

ὅμοιον Τῶν γηίνων προέκριναν* τὴν οὐράνιον εὐκλειαν* οἱ περὶ τὸν μέγιστον Ἡλιόφωτον* Ἐπιφανίου γὰρ βλέψαντες* τὴν θείαν περίοδον* καὶ πεισθέντες δι' αὐτοῦ* θεηγόροις διδάγμασι,* παρωσάμενοι* τὴν πολυόλβον κτίσιν,* πρὸς 65 τὸν τότε* αὐτοκράτορα τοιούτοις* λόγοις πανσόφοις ἐχρήσαντο.

ὅμοιον Βασιλεῦ Θεοδόσιε,* τῆς ἡμῶν παρακλήσεως* εὐμενῶς ἐπάκουσον ὡς φιλάγαθος* σοὶ γὰρ καλῶς λειτουργήσαντες,* πολλῶν ἀπηλαύσαμεν* ἐπιγείων δωρεῶν,* ἀλλ' ὁ χρόνος συντέμνεται* τῆς ζωῆς ἡμῶν,* καί, σκοποῦντες τὸ μέλλον,* ἀξιοῦμεν* παρὰ σοῦ ἀπολυθέντας* βίον μονήρη ἀσπάσασθαι.

φ. 41^v 70 ὅμοιον Ἡλιόφωτε μέγιστε,* Αὐξουθένιε τίμιε,* καὶ σὺν Εὐθενίῳ* ὃ Ἐπαφρόδιτε,* οἶδεν Θεὸς ὁ παντέφορος,* ὡς λίαν ἀλγύνομαι,* τῆς ὑμῶν θεοφιλοῦς* διαστάσεως ἔνεκεν* ὅμως βαινείητε* τὴν ἀρίστην πορείαν* ἀκωλύτως,* τῆς ἐμῆς ἀγνωμοσύνης* μνεῖαν ποιοῦντες πρὸς Κύριον.

ὅμοιον Βασιλεῖ συνταξάμενοι* καὶ καλῶς ἐπευξάμενοι,* ἐπὶ τὴν Κυπρίων* νῆσον 75 διέπλευσαν,* τῆς Ταμασίων δὲ πόλεως* μικροῦ προσκυνήσαντες,* τὴν ἰσάγγελον ἐν γῆ* πολιτείαν μετήρχοντο,* ἀλλοιούμενοι* τὴν ἀλλοίωσιν, ἥνπερ* ἠλλοιώθη* Ἡλιοῦ ὁ διφρηλάτης* καὶ Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος.

62 Τῶν γηίνων προέκριναν] Τοῖς γηίνοις προκρίναντες A 65 ἐχρήσαντο] ἐχρίσαντο A 69 ἀπολυθέντας] ἀπολυθί(;)ναι A 72 βένειητε A 73 ἀγνωμοσύνης] ἀγνω|ω|μοσύνης A ποιοῦντες] ποιεῖτε A 74 νήσον A 77 διφρελάτης A

62/63 μέγιστον Ἡλιόφωτον: ἐκ τῆς φράσεως ταύτης (τῆς καὶ κατωτ., στ. 70 καὶ 195, ἀπαντωμένης, προερχομένης δὲ πιθανώτατα ἐκ τοῦ *Βίου* τῶν Ἁγίων) ἴσως προήλθε τὸ ὑφ' ὀρισμένων χρονογράφων φερόμενον πρόσωπον τοῦ Ἁγίου Παμμεγίστου, θεωρουμένου ὡς ἐνὸς τῶν Ἁγίων Ἡλιοφώτων. Ὑπάρχουσι καὶ παρόμοιαι περιπτώσεις (λ.χ. ἐν τῷ γ' τροπαίῳ τῆς ἠ' φῆδης τοῦ Κανόνος τῶν Ἁγίων Ἐρμούλου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ [26 Ἰουλίου], ὁ Ἐρμπίπος ἀποκαλεῖται ἀκριβῶς 'παμμέγιστος' [Μηναῖον Ἰουλίου, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, 1993, σ. 339]) 63/64 Ἐπιφανίου-διδάγμασι: βλ. καὶ ἄνωτ., στ. 21/23 καὶ 43 65 λόγοις-ἐχρήσαντο: πρβλ. Τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἐπιφανίου... *Λόγος εἰς τὴν θεόσωμον ταφὴν τοῦ Κυρίου*... (BHGⁿ 808e): «... καὶ εἰσελθὼν (ὁ Ἰωσήφ) πανσόφως ἐχρήσατο» (PG 43, στ. 445B) 76/77 ἀλλοιούμενοι-ἠλλοιώθη: πρβλ. Ψαλμ. 76,11. Ἐνταῦθα ὑποσημαίνεται ἡ ἐκ τῆς θείας Χάριτος ἐπὶ τὰ κρείττω ἀλλοίωσις, ἡ ἀγιάσασα καὶ ἀνυψώσασα τοὺς Προφήτας Ἡλίαν καὶ Ἰωάννην τὸν Πρόδρομον, τοὺς τύπους καὶ ὄρους τῶν ἀσκητῶν

Ἄλλα εἰς τοὺς αἶνους.

Ἦχος δ'. Πρὸς Ὁ ἐξ Ὑψίστου.

80 Ἡ τετρακτὺς τῶν σεπτῶν Εὐαγγελίων* τετράδελφον σύμπνοιαν καταλαμπρύνουσαν* τῇ σταυροτύπῳ ἀκρότητι,* ἡλίου δίκην* τῆς γῆς τοῖς πέρασιν καθυπέδειξεν* ἐν οἷς Ἡλιόφωτος* πάντων προτέτακται* καὶ μετ' αὐτὸν Ἀυξουθέσιος,* Εὐθέσιός τε* καὶ ὁ θεσπέσιος Ἐπαφροδίτος,* τὸν ἐκ Ματθαίου τε καὶ Μάρκου,* Λουκᾶ, Ἰωάννου λαλήσαντα Κύριον* δυσωποῦντες ἀπαύστως*

85 ἐλεῆσαι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

ὅμοιον Ἡ τετραπέρατος κτίσις εὐφραίνεσθω* χορὸς γὰρ τετράριθμος πάντας ὁμοῦ συγκαλεῖ* πνευματικὴν πρὸς ἐστίασιν* τοὺς φιλεόρτους* τῆς εὐκλεοῦς αὐτῶν πανηγύρεως* συνέλθατε, ἦκατε* ἀπὸ δυσμῶν καὶ βορρᾶ* καὶ μεσημβρίας, ἐφάστε* ἐπὶ τῆς Κύπρου* πρὸς τὸ περιβλεπτον ὄρος σήμερον* τῆς Ταμασιῶν* καὶ

90 δοξάσατε τὸν ἐνδόξως δοξάσαντα Κύριον* τὴν σκηνὴν ὑμῶν ταυτηνὴ* εἰς μνημόσυνον αἰώνιον.

φ. 42^ε ὅμοιον

Ἡ τετραπλῆ συμφυὰς τῶν θεοφόρων,* τετράδῶτον | οἶάπερ* ἐκ παραδείσου πηγῆς* τῆς τῶν λειψάνων βλυστάνουσα* ἀγιαστείας,* ἐποχευτεῦει πᾶσιν τὰ πρόσφορα* τὰς νίκας τῷ μέδοντι* καὶ τῷ στρατῷ τὴν ἰσχύν,* τοῖς αἰχμάλωτοις τὴν λύτρωσιν,* ἁμαρτωλοῖς δὲ* τὴν τῶν πταισμάτων πάντων συγχώρησιν,* καὶ τῶν ποικίλων νοσημάτων τὴν ἰατρειάν,* καὶ βίου διόρθωσιν,* καὶ ὀρθόδοξον πίστιν,* καὶ ζωὴν τὴν ἀτελεύτητον.

79 Τὸ αὐτόμελον ἐν FI, III, σ. 29 (βλ. καὶ σημ. 50) 83/84 Ματθαίου-Ἰωάννου] Ματθαῖον τε καὶ Μάρκον, Λουκᾶν Ἰωάννην A 84 δυσωποῦντας A 87 πρὸς ἐστίασιν] προ+ο+ ἐστίασιν A 88 βορρᾶν A 89 Ταμασιῶν] τάμασιων A 92 τετραπλῆ] τετραπλῦς A συμ|φροιάς A 93 βλυστάνουσα A ἐποχετεύει A

80/85 Παραλληλισμὸς τῶν 4 Ὁσίων πρὸς τοὺς 4 Εὐαγγελιστὰς 81 σταυροτύπος: ἡ λ. ἐκ τῶν ποιημάτων Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου (βλ. PGL, σ. 1255) 86/91 Παραλληλισμὸς τῶν αὐτῶν πρὸς τὰ 4 πέρατα τῆς γῆς 88/89 συνέλθατε-ἐφάστε τε: πρβλ. Ἦσ. 49,12 καὶ β' τροπᾶριον ἢ ὠδῆς Κανόνος Κυριακῆς τοῦ Πάσχα (FI, I, σ. 176): «Ἄρον κύκλω τοὺς ὀφθαλμοὺς σου, Σιών, καὶ ἴδε... ἐκ δυσμῶν καὶ βορρᾶ καὶ θαλάσσης καὶ ἐφάσ...» 90 δοξάσατε-Κύριον πρβλ. Α' Βασιλ. 2,30 90/91 εἰς-αἰώνιον: πρβλ. Ψαλμ. 111,6 92/93 Παραλληλισμὸς τῶν Ἁγίων πρὸς τοὺς 4 ποταμοὺς τοῦ παραδείσου (Γεν. 2,10-14) 93 ἀγιαστεία: ἀγιότης (PGL, σ.17)

ὄμοιον Ἡ τετραχῆ τοῦ παντός διηρημένη* σεπτὴ τετρακόρυφος* πατριαρχῶν κορωνίς,* ὁ τῆς Ῥωμαίων πρωτόθρονος* ἱεραρχίας,* καὶ τῆς λαμπρᾶς Κωνσταντινουπόλεως,* καὶ αὐθις ὁ πρόκριτος* Ἀλεξανδρείας ποιμὴν,* καὶ ὁ κλεινὸς Θεουπόλεως* Ἀντιοχείας* κορυφαιότατος πρωτεπίσκοπος,* συνεφελεκείσθω* τῆς Αἰλίας τὸν ποιμενάρχην,* καὶ Κύπρου τὸν πρόεδρον,* καὶ κροτεῖτωσαν ἅμα* τὴν τετράφωτον πανήγυριν.

ὄμοιον Ἡ ἐκ τεσσάρων στοιχείων ὑφειστώσα,* ἐκ γῆς, πυρός, ὕδατος,* ἀέρος, ἔμψυχος* σάξ πῶς μετὰ θάνατον ἀφθορος* νῦν καθοράται* ἐν τετραπλόκῳ θείῳ συστήματι,* Βαβαὶ τῆς ἐκπλήξεως!* τίς ἐξισχύσειεν* τὰ ὑπὲρ φύσιν μυστήρια* κατανοῆσαι,* ἔξαπορεῖ γὰρ νοῦς καὶ οὐράνιος,* ὅμως πιστοῦται* τῶν σωμάτων ἢ ἀφθαροῖα φησὶν τὴν ἀπόρρητον* τῶν ψυχῶν εὐζωίαν,* ὡς πατρόθεν διδασκόμεθα.

98 τετραχῆ] τετραχεὶ Α 99 κορονίς Α 101 Θεουπόλεως] θεοῦ πόλεως Α 101/102 συνεφελεκείσθω Α 102 Αἰλίας] ἀλίας Α 104 ὑφειστώσα Α

98/103 Πρόσκλησις τῶν 4 πατριαρχῶν τῶν 4 πρώτων τῆ τάξει προεσβυγενῶν πατριαρχείων (μετὰ καὶ τῶν ποιμεναρχῶν Ἱεροσολύμων καὶ Κύπρου) πρὸς ἐορτασμὸν τῶν 4 Ὁσίων 98/99 τετρακόρυφος-ἱεραρχίας: Ὁ τονισμὸς τοῦ τιμητικοῦ πρωτείου τοῦ τῆς Ῥώμης ἐπισκόπου ὑπονοεῖ πιθανώτατα τὴν πρὸ τοῦ ἀρχικοῦ ἐπὶ Φωτίου σχίσματος (867) περίοδον. Πρβλ. ἀνάλογον φράσιν ἐν Θεοδώρῳ τοῦ Στουδίτου, *Ἐπιστολαί*, II, 86 (PG 99, στ. 1332B): «*ἡ κορυφαιότατη τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ* (δηλ. ἡ Ῥώμη), *ἣς Πέτρος πρωτόθρονος*» (βλ. καὶ PGL, σσ. 1199-1200) 101 Θεοῦπολις: Ἀντιόχεια (βλ. PGL, σ. 641). Ἡ φράσις «Θεουπόλεως-κορυφαιότατη» προέρχεται ἐκ τῆς θείας Λειτουργίας Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου (αὐτόθι) 102 Αἰλίας: ὁ Ἱεροσολύμων. Τὰ Ἱεροσόλυμα μετωνομάσθησαν Αἰλία ὑπὸ τοῦ Αἰλίου Ἀδριανοῦ (Ἐλευθερουδάκη, *Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικόν*, 1, Ἀθῆναι, 1927, σ. 519) 104/109 Ἀναφορὰ ἐνταῦθα περὶ τῆς τότε (ἐποχῆς τῶν Ὑμνογράφων) ἀφθαροῖας τῶν λειψάνων τῶν Ὁσίων 104/106 Συσχετισμὸς τῶν Ἁγίων πρὸς τὰ 4 στοιχεῖα τῆς δημιουργίας. Τὰ ἀποτελοῦντα τὴν ὑλικὴν φύσιν στοιχειώδη μέρη ἐκαλοῦντο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις *στοιχεῖα*, ἅτινα ὁ Ἐμπεδοκλῆς ἠλάττωσεν εἰς τέσσαρα (γῆν, πῦρ, ὕδωρ καὶ ἀέρα), ὡς καὶ οἱ μετ' αὐτὸν φιλοσοφήσαντες. Τὴν διάφρασιν ταύτην υἰοθέτησαν καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ Πατέρες καὶ συγγραφεῖς (βλ. LS (Σ) IV, σ. 131) 107/109 ὅμως... διδασκόμεθα: *Περὶ φθορᾶς καὶ διαφθορᾶς* (τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, εἰδικώτερον τοῦ Κυρίου, ὡς καὶ περὶ τῆς ἀφθαροῖας αὐτοῦ) βλ. ἐν Ἁγίῳ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδόσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως*, PG 94, στ. 1097-1100. Πάντως δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐντοπίσωμεν ἐν TLG εἰδικὴν περὶ τοῦ θέματος πατερικὴν διδασκαλίαν. Πιθανὸν ὅμως διὰ τοῦ «φησὶν» νὰ ἐννοῆται καὶ ἐνταῦθα (ὡς καὶ κατωτ., στ. 224: *Ὁἴδαμεν, φησὶν ὁ γράφων*) ὁ ἄγνωστος (:) συγγραφεὺς τοῦ ἀγνωστομένου *Βίου* τῶν Ὁσίων. Προσέτι σημειωτέον ὅτι αἱ φράσεις «πιστοῦνται-ἀφθαροῖα» καὶ «τὴν ἀπόρρητον-εὐζωίαν» ἀποτελοῦσιν ἱαμβικούς δωδεκασυλλάβους ὁμοιοκαταλήκτους στίχους, προερχομένους ἴσως ἐκ τοῦ ἐν λόγῳ *Βίου*

110 ὅμοιον Ἡ τῶν ὥρων καὶ τροπῶν τετρακαιρία* τετράδα μονότροπον θεοφιλῶν
 ἀσκητῶν,* ἐν πολυτρόποις προσρήξει* τῶν ἀντιπάλων* συμπλεκομένην,*
 φ. 42ν ἀτρεπτον δέδειχεν,* καί, ἄρμα πρὸς τέθριππον* τῶν γενικῶν ἀρετῶν*
 ἐξιλεοῦσθαι* τὴν <τε>τρότροπον εὐταξίαν* τῶν χρόνων φυλάττεσθαι* ἀβλαβῆ
 115 ἐκ παντοίων,* ἐκ τροπῆς καὶ ἀλλοιώσεως.

Ἄλλα. Ἡχος πλ. α'. Πρὸς Χαίροις [ἀσκητικῶν].

Χαίροις* ἡ τῶν δόσιων τετράς,* ἡ στρατευθεῖσα τῷ Θεῷ διὰ πίστεως* καὶ
 πᾶσαν τροπωσαμένη* τὴν νοητὴν στρατιάν* τοῦ ἐγκαυχωμένου* πρὶν τὰ
 120 ἄμετρα,* τὴν γῆν* καὶ τὴν θάλασσαν* ἐξαλείφειν τῷ νεύματι,* τῶν νεφελῶν δέ*
 ὑπεράνω καθέζεσθαι,* ὡς ὁ Ὑψιστος,* καὶ κατέχειν τὴν σύμπασαν* τούτου τὴν
 ὑπερήφανον* ὄφρῦν κατεβάλεσθε* δι' ἐκουσίου πτωχείας* καὶ ὑψηλῆς
 ταπεινώσεως,* ἡμῖν ἐξαιτοῦντες* τὴν συγχώρησιν θεόθεν* καὶ μέγα ἔλεος.

ὅμοιον Πάσης* περιφανοῦς βιοτῆς,* βασιλικῆς τε καὶ τερπνῆς παραστάσεως,* καὶ
 δόξης περιθρόεουσης,* καὶ φθειρομένης τρυφῆς,* τὴν ἀκτημοσύνην
 125 προτιμήσαντες,* σοφοί, ἐκολλήθητε* τῷ σοφῷ ἀρχιποίμενι* Ἐπιφανίῳ,*
 πατρικῶς τὰ συμφέροντα* συμβουλευόντι* καὶ πρὸς ζῆλον ἐξάπτοντι* ὅθεν καὶ
 κατωκίσθητε* τῆς Κύπρου τοῖς ὄρεσι,* τὴν πολιτείαν ποθοῦντες* τοῦ Ἰωάννου
 ἀσπάσασθαι,* δι' ἧς, ὑψωθέντες,* ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν αἰτεῖσθε* τὸ μέγα ἔλεος.

110 ὥρων] ὄρων A τετρακαιρία] τετρακηρία A 112 τῷ] τὸ A 116 Τὸ αὐτόμελον ἐν FI, V/1,
 σ. 70 (βλ. καὶ σημ. 51) 120 ὑπὲρ ἄνω A 122 ἡμῖν] ὑμῖν A 124 περιέουσας A 126 συμβουλευόντι]
 συμβουλευόντες A 127 κατοικίσθητε A

110 Ἡ-τετρακαιρία: αἱ τέσσαρες ἐποχαὶ τοῦ ἔτους μονότροπος: μοναχὸς (Σ, σ. 775 καὶ PGL,
 σ. 884) 110/112 Καθ' ὄλον τὸν βίον αὐτῶν οἱ Ὅσοι ἐνίκησαν τοὺς αἰσθητοὺς καὶ νοητοὺς ἐχθροὺς
 112/115 Αἱ κατὰ τοὺς Πατέρας τέσσαρες γενικαὶ ἀρεταὶ (φρόνησις, σωφροσύνη, ἀνδρεία,
 δικαιοσύνη) παρομοιάζονται πρὸς ἄρμα τέθριππον (=συρόμενον ὑπὸ 4 ἵππων), ὄπερ, ὡς τὸν
 Προφήτην Ἠλίαν (Δ' Βασίλ. 2,11), ἀνήγαγε τοὺς 4 Ὅσιους, παραστήσαν τῷ ἐπὶ τῶν τετραμῶρφων
 Σεραφίμ καθημένῳ Θεῷ, πρεσβεύειν ὑπὲρ ἡμῶν, ὅπως διαφυλαττώμεθα ἀβλαβεῖς καὶ κατὰ τὰς 4
 ἐποχὰς τοῦ ἔτους. Ἐξαιρετος ἡ τοῦ ποιητοῦ εὐρηματικότης! 118/120 ἐγκαυχωμένου-σύμπασαν:
 ἐννοεῖται ὁ διάβολος καὶ ἡ ἔνεκα τῆς ὑπερηφανείας πτώσις αὐτοῦ (βλ. Ἦσ. 14,12-15) 125/127 Βλ.
 ἀνωτ., στ. 21/23. Ἐνταῦθα καὶ ὁ Ὑμνογράφος τὴν ἔλευσιν τῶν Ἁγίων εἰς Κύπρον αἰτιολογεῖ ('ὄθεν')
 ἐκ τῆς γνωριμίας αὐτῶν πρὸς τὸν Κύπρου Ἐπιφάνιον καὶ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ 127 τὴν
 πολιτείαν-Ἰωάννου: Ἡ ἐν ἐρήμοις ἀσκητικὴ πολιτεία Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου (πρβλ. λ.χ. Ματθ.
 3,1-4)

ὅμοιον
130 Ποῖος* φιλοσοφώτατος νοῦς,* ῥητορικός τε λογισμὸς ἱστορήσειεν* τὸν
τόνον τῆς ἐγκρατείας,* τῆς προσευχῆς τὸ στεῦρόν,* τὴν ὑπομονήν τε* τῆς
γυμνώσεως* ὑμῶν, θεογέραστοι,* χριστομίμητοι, ἔνδοξοι,* πῶς, διὰ πάσης*
φ. 43^r ἀρετῆς μετερχόμενοι,* πρὸς ἀκρότητα* θεωρίας ἐφθάσατε;* ὅθεν καὶ μετὰ
θάνατον* ἰάσεωννάματα* ἀναπηγάξετε πᾶσιν* τοῖς προσιούσιν ἐκ | πίστεως*
ὑμῖν· ἔξαιτεῖτε* τὴν συγχώρησιν δοθῆναι* καὶ μέγα ἔλεος.

135 Ἦχος πλ. δ'. Πρὸς ᾠδὴ τοῦ παραδόξου.

Νῦν οὐρανὸς ἀγαλλόμενος,* δροσοειδῆ μυρισμὸν* ἐπομβρίζει τοῖς πέρασι,*
καὶ κροτεῖ γηθομένη* ἑορτὴν κτίσις ἅπασα* μνήμη δικαίων μετ' ἐγκωμίων γάρ*
ἐν ἐκκλησίαις τελεῖται σήμερον* τῶν πεφευγόντων δὲ* πᾶσαν ἠδυσπάθειαν
βιοτικὴν* τίμιος ὁ θάνατος* Κυρίου ἕναντι.

0 ὅμοιον
Νῦν βασιλεῖς τε καὶ ἄρχοντες,* ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς,* ἀσκηταὶ καὶ μονάζοντες,*
καὶ λαὸς ὀρθόδοξος* τὸν Θεὸν μεγαλύνουσιν,* τὸν ἐν ἁγίοις ἀναπαυόμενον*
[***] ὧν καὶ τὰ τίμα* λείψανα προχέουσι* ποταμηδὸν* ἅπασιν ἰάματα* πρὸς
θειάν ἔνωσιν.

ὅμοιον
145 Νῦν σὺν ἀγγέλοις ἀγάλλεται* τῶν ἀποστόλων χορὸς,* προφητῶν ἢ
ὁμήγουρις,* δικαίων ὁ σύλλογος* καὶ μαρτύρων τὸ σύστημα* ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς
μεταστάσεως* τῆς τετραμόρφου ἁγίας φάλαγγος* οἷς οἱ γηθόμενοι* καὶ ἡμεῖς
χορευόμενοι* πνευματικῶς,* ὕμνον ἐπιτάφιον* αὐτοῖς ἐξάδοντες.

129 ρητορικός A 130 πρὸς εὐχὴσ A 133/134 πίστεως* ὑμῖν ἴσως: πίστεως* ἡμῖν 135 Τὸ
αὐτόμελον ἐν FI, V/1, σσ. 235-236 (βλ. καὶ σημ. 52) 137 γηθομένη] γηθόμενος A ἐ ἑορτὴν A 142
[***] ἔλλείπει ἐν ποιητικὸν ἑνδεκασύλλαβον κῶλον προχέουσι ποταμηδὸν] προχέουσα ποταμηδῶν
A 146 μετὰ στάσεως A 147 αὐτοῖς] αὐτοὶ A

131 θεογέραστος: ὑπὸ Θεοῦ δεδοξασμένος (βλ. ἐν E. Trapp et alia, *Lexicon zur byzantinischen
Gräzität*, σ. 671· κατὰ τὰς ἐκεῖ παραπομπὰς ἡ ἀσυνήθης αὕτη λέξις ἀπαντᾶται τὸ πρῶτον ἐν τῷ *Bίω*
[BHGⁿ 1614z] τοῦ Ὁσίου Σαμψὸν τοῦ Ξενοδόχου, γραφέντι περὶ τοὺς βον-7ον αἰῶνας) 132
θεωρίας ἀκρότης: ἢ ἐν τῇ Ὀρθόδοξῳ ἀσκήσει θεωρία τοῦ Θεοῦ, ἢ μετοχὴ εἰς τὸ ἄκτιστον Φῶς τῆς
Ἁγίας Τριάδος (πρβλ. PGL, σ. 649D) 137 μνήμη-γάρ: βλ. Παροιμ. 10,7 139 τίμιος-ἕναντι: πρβλ.
Ψαλμ. 115,6 141 Θεὸν... τὸν-ἀναπαυόμενον: πρβλ. ἀνάλογον φράσιν ἐν τῇ θείᾳ Λειτουργίᾳ
Ἱακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου (PGL, σ. 116) 142 Πρβλ. τροπάριον Μαρτυρικὸν «Δι' ἐγκρατείας τῶν
παθῶν... ὄντως θαῦμα παράδοξον, ὅτι ὁστέα γυμνὰ ἐκβλύζουσιν ἰάματα...» (FI, I, σ. 312) 145/147
Οἱ Ὁσιοὶ ἐκομήθησαν κατὰ τὴν γ' τοῦ Ἰουλίου μηνός

Ἦ Κανών, φέρων ἀκροστιχίδα τήνδε·

Ἐγκωμιαζέσθωσαν οἱ στεφηφόροι.

150

Ῥδὴ α΄. Ἦχος δ΄. Ἀνοίξω τὸ στόμα μου.

Ἐγκωμιαζέσθωσαν* οἱ στεφηφόροι ἐν ᾄσμασι* καὶ περιστεφέσθωσαν*
θεῖοις μελίσμασι* τὸν ἀγῶνα γὰρ* καλῶς ἠγωνισμένοι,* στεφθέντες,
παρίστανται* τῷ στεφοδότῃ Χριστῷ.

155 Γῆνῶν προκρίναντες* τῶν οὐρανίων τὴν εὐκλειαν,* εἰκότως ἐπέτυχον* τῶν
οὐρανίων γερωῶν* οἱ γὰρ κάλλιστα* τὸν δρόμον περαιοῦντες* στεφάνους
κομίζονται* ἐκ τοῦ δικαίου Κριτοῦ.

φ. 43^v

| Κροτεῖψαν σήμερον* οἱ ἐν σπηλαιοῖς καὶ ὄρεσι* σκηνοῦντες, γηθόμενοι*
ῦμνον ἑόρτιον* Ἡλιόφωτος* πρὸς θείαν γὰρ ἐστίαν* καὶ ὁ Αὐξουθένιος*
πάντας προτρέπεται.

160

Ῥδὴ γ΄. Οὐκ ἐν σοφίᾳ.

Ἦς ἐκ Φοινίκης* ὀρωμένη τῆς χώρας τυγγάνουσα* τῶν δικαίων ἢ τετράς,*
Θεοδοσίῳ τῷ ἀνακτι* στρατεύεται, οἷάπερ* ῥωμαλεώτατος.

Μεγαλυνθεῖσα,* ὡς καλῶς τρεψαμένη τὴν φάλαγγα* τῶν βαρβάρων ἐν
πολλαῖς* καὶ διαφοροῖς προσρήξεσι,* αὐτόπτως παρίσταται* τῷ αὐτοκράτορι.

165

Ἰσχὺν καὶ κράτος* βασιλέως θνητοῦ εὐμοιρήσασα* ἢ τετράδελφος πληθῆς,*
τῷ παντὸς βασιλεύοντι* λατρεῦειν ἐσκέπτετο* καθαρωτάτῳ νοῖ.

150 Εἰρμός α΄ ἐν ΕΕ, σ. 99, ἀρ. 141 (Ἰωάννου μοναχοῦ) **153** παρίστανται] παρίστασθε Α
158 ἐ ὄρτιον Α **160** Εἰρμός γ΄ ἐν ΕΕ, σ. 96, ἀρ. 136 (Ἰωάννου μοναχοῦ) **162** ρωμαλαιώτατος Α
165 εὐμοιρήσασα Α

151/153 Ἐγκωμιαστικὴ ἢ ἐπανάληψις τοῦ ἑστέφω **155/156** Πρβλ. Β΄ Τιμόθ. 4, 7-8 **157/159**
Ἐνταῦθα (ὡς καὶ πολλάκις ἐφεξῆς) καλοῦνται πρὸς συνορτασμὸν οἱ ἐν σπηλαιοῖς καὶ ὄρεσιν
ἀσκηταὶ **158** ἐστία = ἐστίασις (PGL, σ. 551) **161/203** Σκιαγράφῃς τοῦ Βίου τῶν Ὁσίων

Ῥδὴ δ'. Ὁ καθήμενος ἐν δόξῃ.

Ἀποστέλλεται θεόθεν* ὁ σοφὸς Ἐπιφάνιος* ἀπὸ τῆς Κυπρίων* πρὸς τὴν
 170 εὐκλεῆ ἀνακτόπολιν,* ᾧ πατρικῶς προσφοιτῶσι,* συμβουλευόντι* τὰ
 συντείνοντα* εἰς ψυχικὴν ἐπιμέλειαν.

Ζάλην ἅπασαν τοῦ βίου,* ὡς ψυχῶν παρεμπόδιον,* οἱ Θεὸν ποθοῦντες*
 πόρρῳ ἀποσεισασθε τάχιστα,* καὶ πολιτεῖαν μονήρη ἀναλάβεσθε,* οἰ-
 κειούμενοι* τὸν Ποιητὴν δι' ἀσκήσεως.

Ἐπινεῦσαι μὴ παρίδης,* βασιλεῦ Θεοδόσιε,* τῇ ἡμῶν αἰτήσῃ,* οἷάπερ
 175 φιλάγαθος κύριος* τῶν γὰρ προσκαίρων σκοποῦντες τὸ εὐόλισθον,* ἀξιοῦμέν
 σε* τοῦ μετελθεῖν βίον ἄγιον.

Συνιεῖς ὁ αὐτοκράτωρ* τῶν δικαίων τὸ πρόθυμον,* τὴν πεποθημένην*
 κέλευσιν αὐτοῖς ἐνεχείρισεν,* ἐν ταῖς ὑμῶν ἰκεσίαις,* προτρεψάμενος,*
 μνημονεύσατε* καὶ τῆς ἐμῆς ἀνακτότητας.

φ. 44r 180

| Ῥδὴ ε'. Τὸν φωτισμὸν σου, Κύριε.

Θορυβουμένην ὑπαρξιν διένειμαν πτωχοῖς* καὶ τὴν τοῦ βίου παρέβλεψαν
 δόξαν,* πάντων δὲ γυμνοὶ τῆς προσπαθείας,* πρὸς τὴν Ἐφεσον ἔδραμον.

Ῥς ζωτικαῖς προσψάυσεσιν ἐν ὄρει τῷ Μοχλῷ,* τῶν ἑπτὰ παιδῶν* τοῖς
 185 θείοις λειψάνοις,* τούτων δὲ Χριστὸν τῆς ἀφθαρσίας* ἀξιοῦσθαι προ<σ>ηγύ-
 χοντο.

167 Εἰρμός δ' ἐν ΕΕ, σ. 95, ἀρ. 135 (Ἰωάννου μοναχοῦ) 169 συμ|β|ουλεύοντι Α 180 Εἰρμός ε' ἐν ΕΕ, σ. 101, ἀρ. 143 (Κοσμᾶ μοναχοῦ) 181 διένειμον Α 183 ζωτικοῖς Α τῷ Μοχλῷ] τῶν ὀχλῶ Α 184 τοῦτον Α

168/170 Βλ. ἀνωτ., στ. 21/23 κ.ά. 171/173 ἴσως ἔκφρασις νοουθεσίας τοῦ Ἁγίου Ἐπιφανίου πρὸς τοὺς Ὀσίους 171 παρεμπόδιον < ὁ παρεμποδίζω (λ. ἀθησαύριστος) 178 κέλευσις: βλ. PGL, σ. 741 178/179 Πρβλ. Α' Τιμῶθ. 2,1-2 179 ἀνακτότης (< ἀναξ) = βασιλεία (λ. ἀθησαύριστος) 181 Θορυβουμένην-πτωχοῖς: πρβλ. Ματθ. 19,21 183/184 Μοχλὸς ἐκαλεῖτο τὸ παρὰ τὴν Ἐφεσον ὄρος, ἐνθα τὸ σπήλαιον μετὰ τῶν λειψάνων τῶν Ἁγίων Ἐπτὰ Παίδων (βλ. ἐν τῷ ἀρχαίῳ *Μαρτυρίῳ* αὐτῶν [BHG³ 1594] ἐν PG 115, στ. 432). Περαιτέρω περὶ τοῦ ὄρους τούτου, ἐνθα καὶ ἕτερα λείψανα Ἁγίων κατέκειντο, καὶ ὅπερ ἐκαλεῖτο καὶ Χειρῶν κλπ., βλ. ἐν Λαμπάκης Γεώργιος, *Οἱ Ἐπτὰ Ἀστέρες τῆς Ἀποκαλύψεως*, Ἀθήναι, 1909, σσ. 99-107

Συντακτικὴν τοῖς μάρτυσι φθεγξάμενοι φωνήν,* πρὸς τὴν Κυπρίων* ἀπέπλευσαν νῆσον,* κράζοντες· ἰδοῦ,* ἐν τῇ ἐρήμῳ* μακ<ρ>υνθέντες ἠύλισθημεν.

Ῥδὴ ς'. Ἐβόησε προτυπῶν.

190 Ἀπάραντες* ἀπὸ δέκα μυλίων τῆς πόλεως* Ταμασίων, ἐν δυσβάτοις ἐσχόλαζον ὄρεσι,* Ἡλιοῦ ποθοῦντες,* Ἰωάννου τὸν βίον ἀσπάσασθαι.

Νεμόμενοι* ἐν ἀνύδροις σπηλαίοις καὶ φάρα<γ>ξι,* τὸν θεόπτῃν* Μωυσὴν ἐκμιμοῦνται τοῖς θαύμασι* καὶ ἐξ ἀκροτόμου* τὴν παροῦσαν πηγὴν ἀναβλύζουσιν.

195 Ὁ μέγιστος* Ἡλιόφωτος πρῶτος καθέστηκεν* τῆς <τε>τραδος,* μετ' αὐτόν τε φημι Αὐξουθένιος,* καὶ σὺν Εὐθενίῳ* ὁ κλεινὸς Ἐπαφρόδιτος τέτακται.

Ῥδὴ ζ'. Ὁ διασώσας ἐν πυρὶ.

Ἰκετηρίους οἰμωγαῖς* τῆς ἡδυπαθείας τὴν φλόγα* ἀποσβεννύντες, τῷ πυρὶ* τῆς ἐνθέου ἀγάπης ἀνήφθητε,* θεοφόροι, κραυγάζοντες* Ὁ Θεὸς ὁ ἐν Τριάδι
200 εὐλογητὸς εἶ.

Σημειωθέντες τῷ φωτὶ* τῆς τρισ<σ>οφαοῦς θεαρχίας* δι' ἀκροτάτης ἀρετῆς,* τοῖς ἀγγέλοις συνήφθητε, κράζοντες* ὑπερύμνητε Κύριε,* ὁ Θεὸς ὁ τ[ῶν πατέρων εὐλογητὸς εἶ].

φ. 44v 205 Τίς ἐξισχύσει γηγενῶν* φράσαι τῶν θαυμάτων τὰ πλήθη* τῆς διδομένης ἐκ Θεοῦ* παρῴρησίας ὑμῖν μετὰ θάνατον;* | οὐ γὰρ γῆ κατακρύπτεισθε,* ἀλλ' ὡς ζῶντες καθοράσθε τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ.

188 ἠύλισθησαν A 189 Εἰρμὸς ς' ἐν ΕΕ, σ. 125, ἀρ. 172 195 αὐτόν] αὐτῶν A 197 Εἰρμὸς ζ' ἐν ΕΕ, σ. 101, ἀρ. 142 (Κοσμᾶ μοναχοῦ) 202 ὑπὲρ ὑμνεῖτε A 203 ἢ συμπλήρωσις ἐκ τοῦ Εἰρμοῦ ζ' 205 κατὰ κρύπτεισθε A

187/188 ἰδοῦ... ἠύλισθημεν: πρβλ. Ψαλμ. 54,8 190/191 Ὡντως τὰ ἐκεῖσε ὄρη τυγχάνουσι δύσβατα, ἀπέχουσι δὲ ἐπὶ χάπτου δέκα βυζαντινὰ μίλια ἀπὸ τῆς ἀρχαίας Ταμασοῦ 191 Βλ. καὶ ἀνωτ., στ. 76/77 192/194 Πρβλ. Ἔξ. 17,1-7. Ἐνταῦθα ὁ λόγος περὶ τοῦ μετέπειτα θαυματουργοῦ ἀγιάσματος τῶν Ὁσίων, τοῦ καὶ σήμερον σφριζομένου 195/196 Γέρων καὶ προεστὸς τῶν Ὁσίων κατέστη ὁ Ἅγιος Ἡλιόφωτος 198/199 Πρβλ. Ὁσίου Ἰωάννου Σιναΐτου, Κλίμαξ, Ε, 6 204/237 Διήγησις τῶν μετὰ θάνατον θαυμάτων τῶν Ὁσίων 205 οὐ-κατακρύπτεισθε: πρβλ. τὸ Μαρτυρικὸν τροπάριον «Πανεύφημοι Μάρτυρες ὑμᾶς, οὐχ ἡ γῆ κατέκρυψεν...» (FI, III, σσ. 266-267)

Ἔδῃ ἡ. Παῖδας εὐαγεῖς ἐν τῇ κα[μίνῳ].

Εἴληφε τὸ γύναιον τὴν ῥῶσιν,* ἐν πίστει τοῖς λειψάνοις προσκυλι-
 210 δούμενον* κόρας γὰρ πηρούμενον,* αὐθωρὸν πεφώτισται,* καὶ ὁ δηχθεὶς
 ὑγίωται* ὑπὸ ἐχίδνης ἀνήρ,* αὐτόπτως κατιδὼν τοὺς ἄγιους* ἴασιν διδόντας*
 αὐτῷ τῆς ἀσθενείας.

Φθέγγεται τρανῶς ἡ κόρη ἤδη,* τὴν γλῶτταν πεπονθυῖα ἐξάπινα* πάθει
 δεινοτάτῳ δὲ* νέος τις κρατούμενος* ἀλλὰ καὶ παῖς Λαπήθιος,*
 215 κατοδυνώμενος,* μορῶν ἐν κρυπτῷ λίθον ἔχων,* πίστει προσκυνοῦντες,*
 πλουτοῦσι τὰς ἰάσεις.

Ἡῦρατο τῇ τούτων ἐπισκέψει* διόρθωσιν αὐχένος ὁ δολιόπληκτος* ὅλος δὲ
 ὑγίωται* ὁ βασανιζόμενος,* ἐν τῇ πηγῇ λουσάμενος,* ῥιγοπυρέτῳ σφοδρῶ,*
 τοῖς πᾶσιν ὑψιφῶνως βοῶντες* τὰς θαυματουργίας* ὑμῶν τῶν θεοφόρων.

Φαίνεται ἐν κλύδωνι θαλάσσης* ἐμπόρῳ ὁ κλεινὸς Ἡλιόφωτος,* καὶ
 220 διασωσάμενος,* αὐθις τοῖς τὰ θρέμματα* ἀποσυλῆσαι μέλλουσι,* σὺν τοῖς
 λοιποῖς ἐπιστάς* τί τοῦτο διεσκέψασθε πράττειν,* φήσας, ἀναστέλλει* ὄρμῃς
 τῆς ἀθεμίτου.

207 Εἰρμός ἡ ἐν ΕΕ, σ. 100, ἀρ. 141 (Ἰωάννου μοναχοῦ) 208/209 πρὸς κυλινδούμενον Α 209
 πειρούμενον Α αὐθωρὸν] ἄφθορον Α δειχθεὶς Α 210 καθιδὼν Α διδοῦντας Α 213 λαποῖθιος
 Α 218 ὑψιφῶνως Α 219 Φαίνεται] φάννσται 221 ἀναστέλλειν Α

209 αὐθωρὸν = αὐτῇ τῇ ὥρᾳ (Σ, σ. 224), αὐθωρεὶ (LS (Σ), I, σ. 436) 213 Λαπήθιος ὑπῆρχε καὶ
 ὁ ἱατρὸς Θεόδωρος, ὁ παρὰ τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων Κύρου καὶ Ἰωάννου ἱαθεὶς (βλ. Σωφρονίου
 Ἱεροσολύμων, *Διήγησις θαυμάτων τῶν Ἁγίων Κύρου καὶ Ἰωάννου* [BHG³ 479], PG 87, στ. 3625A-D)
 216 δολιόπληκτος = ὁ ὑπὸ τοῦ δολίου (διαβόλου) πληγεὶς (λ. ἀθησαύριστος) 217 ῥιγοπύρετος =
 πυρετὸς μετὰ ῥίγους (50 ἐμφανίσεις τῆς λέξεως ἐν TLG). Ἀξιοσημείωτον ὅτι ἀπαντᾶται καὶ παρὰ τῷ
 Ἁγίῳ Λεοντίῳ Νεαπόλεως ἐν τῷ *Βίῳ* τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος (BHG³ 886) 220/222
 Ἀναφορὰ εἰς τὰ ἀφιερωμένα τῷ ναῷ τῶν Ὁσίων θρέμματα (ζῶα)

Ἰρδὴ θ. Ἐπας γηγενής.

225 Οἶδαμεν, φησὶν* ὁ γράφων, παράλυτον* καὶ νεανίσκον τινὰ* ἴασιν
δεξιόμενον,* καὶ συμβαδίζειν ἕτερον ἔγνωμεν* Ἡλιοφώτῳ,* οἷάπερ τῷ ἐπισκόπῳ
αὐτοῦ,* τοὺς ἁγίους καθιερωμένου<ς> δέ* τοῦ ναοῦ, ὁ λαὸς ὡς ἐθέταται.

φ. 45^r Ρῶσιν παρ+ευθ+ὺ* τῆς νόσου κομίζεται* ὁ τὴν προσκύνησιν* νέμων τῷ
σκηνώματι* Ἡλιοφώτου, | βλέψας παλλόμενον* ἢ δὲ αἰμόρροους παύεται* τῆς
ἀσθενείας αὐτῆς,* σὺν αὐτῇ δέ* αὔθις ἢ συγκύπτουσα,* ὀρθωθεῖσα, τοῦ πάθους
230 ἀπήλλακται.

Ὅλως ξηρανθεὶς* τὴν χεῖρα, ἀπείργεται* τῆς τῶν λειψάνων κλοπῆς,* ὡς
ἀγνωτοκάρδιος,* μετεγνωκῶς δέ,* αὔθις ὑγίωται* ὁ ἀνθρακώδει μάστιγι
συνεχόμενος* παραυτία* ἴαται, λουσάμενος* τῇ πηγῇ τῶν ἁγίων ἐκ πίστεως.

Ἴσμεν σὺν αὐτοῖς* καὶ νέον τῷ ὕδατι* τῆς τῶν ἁγίων πηγῆς* πάλιν
235 ὀλισθήσαντα,* ἀνασπασθέντα λέγειν σαφέστατα* ὡς μοναχὸν θεάσασθαι,*
περισωσάμενον τὴν δὲ στεῖραν* γόνιμον καὶ εὐτακτον* τῇ αὐτῶν δωρεᾷ
χρηματίσασαν.

Ἐτερος Κανὼν τῶν αὐτῶν ἁγίων.

Ἰρδὴ α'. Ἦχος πλ. δ'. Ἔσμα ἀναπέ[μψομεν, λαοί].

240 Πλήθει* συσχεθεὶς ἁμαρτιῶν,* ἀσώτως πεπολίτευμαι* καὶ οὐ τολμῶ
εὐφημεῖν* τοὺς φαινοὺς ἀστέρας* ἀλλ' ἄνοιξον, Κύριε,* χεῖλη, νοῦν καὶ
καρδίαν,* ἵνα τούτοις* ἐφύμνιον πλέξω.

223 Εἰρμός θ' ἐν ΕΕ, ὅπ. ἀν. 225 συνβαδίζειν Α 227 νόσου Α 229 ἠ]εἰ Α 231/232 ὡς ἀγνω-
τοκάρδιος] ὁ σεγνωτοκάρδιος Α 232 ἀνθρακώδει] ἀρθρακώδη Α 234 νέον Α 235 θεάσασθε[αι]
Α 239 β' Κανὼν, Εἰρμός α' ἐν ΕΕ, σ. 225, ἀρ. 323 (Γερμανοῦ πατριάρχου)

224 Οἶδαμεν – γράφων: ἀναφορὰ εἰς τὸν ἀνώνυμον συγγραφέα τοῦ *Βίου* τῶν Ὁσίων, ὅθεν ἀρύ-
εται ὁ Ὑμνογράφος 225/226 Θυμαστὴ ἐμφάνεια τοῦ Ἁγίου Ἡλιοφώτου ὡς ἐπισκόπου, τῶν δ' ἐτέ-
ρων Ὁσίων ὡς ἱερέων. Ἐντεῦθεν ἀράγε ἢ παράδοσις νὰ ἀπεικονίζηται ὁ Ἡλιόφωτος εἰς τὰς (γνω-
στάς) εἰκόνας τῶν Ὁσίων ὡς ἱερέυς; 227 παρευθὺ = παρευθὺς (PGL, σ. 1033) 228/230 ἢ δὲ αἰμόρ-
ρους-ἀπήλλακται: δύο θαυματουργικαὶ θεραπείαι, ἀνάλογοι τῶν ὑπὸ τοῦ Κυρίου (πρβλ. Ματθ. 9,20-
22 καὶ Λουκ. 13,11-13, ἀντιστοίχως) 232 ἀγνωτοκάρδιος < ἀγνώς (βλ. Σ, σ. 40) + καρδία: ὁ ἔχων
ἀγνωσίαν καρδίας, ἦτοι περὶ τὰ ψυχικὰ (λ. ἀθησαύριστος) ἀνθρακώδης μάστιξ = ἀνθρακώσις
(πρβλ. LS, σ. 141 καὶ LS (Σ), I, σ. 225): κακότηες ἔλκος εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἢ καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ σώ-
ματος, διαβρωτικὸν καὶ κακότηες ἀπόστημα 234 Ἴσμεν: πιθανώτατα ἢ αὐτὴ ἔννοια πρὸς τὸ 'οἶδα-
μεν' τοῦ ἀνωτ. στ. 224 240 Πρβλ. Λουκ. 15,13 (Παραβολὴ τοῦ ἀσώτου) 241/242 ἀλλ' –πλέξω: πρβλ.
Ψαλμ. 50,17

Κόσμον* βδελυξάμενοι φθαρόν,* ποθήσαντες τὸν ἄφθαρον* καὶ ἀδαπάνητον,* τὰ ἄνω ἐκζητοῦντες,* ἐπ' ὧμων ἀράμενοι* Σταυρόν τὸν τοῦ
245 Κυρίου,* μετὰ πόθου* κατακολουθοῦντες.

Ἦθεν* ἡ τετράδελφος ὁμοῦ* τὴν Ἔφεσον κατέλαβον* καί, θεασάμενοι* τὰ λείψανα τῶν Παίδων* καὶ τὸ ἀδιάλυτον,* δυσωποῦντες τὸν Κτίστην* τῆς τοιαύτης χαρᾶς ἀξιοῦσθαι.

Πάλιν* τὴν Κυπρίων εὐσεβῶς* φιλόχριστον κατέλαβον* νῆσον οἱ ἅγιοι,* ἐν
250 τραχυτάτῳ τόπῳ,* ἐν ᾧ, μιμησάμενοι* Μωυσῆν τὸν Θεόπτην,* ὡς ἐκ πέτρας* ἐξήγαγον ὕδωρ.

φ. 45ν | Πᾶσαι* τῶν ἀγγέλων στρατιαί,* καὶ ἀποστόλων τάγματα,* καὶ τῶν μαρτύρων χοροί,* ἱεραρχῶν, ὁσίων* ἡμῖν συγχορεύσατε* ἐπὶ τῇ θείᾳ μνήμῃ* τῶν ἐνθάδε ἁγίων πατέρων.

255
Θεοτοκίον Ποίαν* σοὶ ἐπάξιον ᾠδὴν* προσάξω, Κόρη Πάναγνε,* ἐκ διανοίας πτωχῆς* καὶ χειλέων ἀπόρων,* τολμήσας δὲ πρώτιστον* φωνὴν τὴν τοῦ ἀγγέλου* σοὶ προσάγω* χαῖρε, Θεοτόκε.

Ἦδὴ γ'. Οὐκ ἔστιν ἅγιος.

Ἦς ἔσοπτρα τίμα* καὶ ἀστέρες παμφαεῖς,* οὕτως ἡμῖν διαλάμπετε,* τοῖς
260 πίστει προστρέχουσι* καὶ πιστῶς προσκυνοῦσι* τὸ πάνσεπτον, καὶ ἔνδοξον,* καὶ θεῖον ὑμῶν τέμενος.

Φθέγγασθαι ὅλως γὰρ* οὐκ ἰσχύουσα γυνή,* πεπονθυῖα τὴν γλῶτταν* ταύτης λυθείσης δέ,* τῇ σορῶ τῶν ἁγίων* δραμοῦσα, ἐκραυγάζεν* ἅγιος εἶ, Κύριε.

243 βδελυξάμενοι Α 255 πρὸς ἄξω Α 258 Εἰρμός γ' ἐν ΕΕ, σ. 226, ὅπ. ἀν. 260 πρὸς τρέχουσι Α πρὸς κυνοῦσι Α 262 πεπονθυῖα Α

243/251 Περιληπτικωτάτη ἀναφορὰ εἰς τὸν *Βίον* τῶν Ὁσίων 244/245 ἐπ' ὧμων-κατακολουθοῦντες: πρβλ. Ματθ. 16,24· Μάρκ. 8,34 καὶ Λουκ. 9,23 249 τὴν Κυπρίων... φιλόχριστον... νῆσον: Χαρακτηρισμὸς τῆς νήσου ὑπὸ τῆς Σ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (βλ. Πρακτικὰ αὐτῆς, Πρᾶξις ιδ': «...φιλόχριστον τῶν Κυπρίων νήσου», *Acta Conciliorum Oecumenicorum*, (edid.) R. Riedinger, Berlin, 1984–1995, Serie II, Vol. II/2, σ. 656) 250/251 Ἔξ. 17,4–6 255 Πρβλ. α' τροπάριον α' ᾠδῆς Κανόνος Θεοτόκου, Κυριακῆς τοῦ α' ἡγου, ποίημα Ἀγ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ: «Ποίαν σοὶ ἐπάξιον ᾠδὴν ἡ ἡμετέρα προσοίσει ἀσθένεια...» (FI, III, σ. 334) 256/257 Πρβλ. Λουκ. 1,28 259 Ἦς ἔσοπτρα τίμα: πρβλ. τροπάρια τινα, ἔχοντα παρομοίαν ἀρχὴν, ἐν FI, V/1, σ. 170 262 κ.έ.: Τὰ μετὰ θάνατον θαύματα τῶν Ὁσίων, ὡς καὶ ἐγκώμια πρὸς αὐτοὺς

265 Ἄνῆρ τις νοσφιπόλος,* ἀγραυλῶν ἐν νυκτί,* ὑπὸ ἐχίδνης ἀνήλωται* τῇ ἐπισκέψει δὲ* τῶν ἁγίων Κυρίου,* ἰάσεως ἔτυχεν,* καὶ θαῦμα ὑφηγήσατο.

Γυνὴ μὲν ἐστέρηται* τοῦ φωτὸς τῶν ὀφθαλμῶν* κρουνοὺς δακρῶν ἐκχέουσα,* ἔλθοῦσα, προσέπεσεν* τῇ σορῶ τῶν ἁγίων* καὶ τοῦ φωτὸς ἠξίωται,* δοξάζουσα Χριστὸν τὸν Θεόν.

270 Ἄγγέλων τὰ τάγματα,* καὶ ἁγίων ὁ στρατός,* τῶν ἀποστόλων ὁ δῆμος,* μαρτύρων ὁ σύλλογος,* ἱεραρχῶν, ὁσίων,* ἡμῖν συγχορεύσατε* πανήγυρις γὰρ φίλων Χριστοῦ.

Θεοτοκίον
275 Πρὸς σὲ καταφεύξομαι,* τὴν μητέρα τοῦ Θεοῦ,* τὴν δὲ {καὶ} πᾶσαν ἐλπίδα μου* εἰς σὲ ἀνατίθηνι,* ὅπως καταπραΰνης* ζάλην τὴν τῶν παισμάτων μου,* ἀνάγουσα γαλήνη τῇ σῇ.

Ῥοδὴ δ'. Ἐξ ὄρους κατασκίου.

φ. 46r |Φώτισον ἡμῶν τὸν νοῦν καὶ τὰς καρδίας* ἀνοιξον ἡμῶν τὰ χεῖλη τοῦ αἰνεῖν σε* τὴν φωτοφόρον ἡμέραν τῶν θεοφόρων* ἐν ὑμνωδίαις τε καὶ ᾠμασι.

280 Ἄλλος εὐσεβῶς τὸ θαῦμα διαλάμπει* λίθον ἐν κρυπτῷ ἐσχηκῶς γὰρ μορίῳ,* καὶ τῶν ἁγίων προσψάσας τοῖς λειψάνοις,* τῆς ἀλγηδόνης ἀπαλλάττεται.

Προσέδραμεν ὑμῖν, πατέρες θεοφόροι,* τῇ ἁγία σορῶ ποτε ὁ νεανίας,* ὑπὸ νοσήματος ὄντως χαλεπωτάτου,* καὶ τῆς ἰάσεως τετύχηκεν.

Τὰ λείψανα ὑμῶν, πατέρες θεοφόροι,* ὡς φῶτα τοῦ φωτὸς ἐκλάμπουσιν ἐν κόσμῳ,* καὶ τῶν δαιμόνων ἐδείχθησαν ἐλατήρες,* καὶ ἀναβλύζουσι τὰ ἰάματα.

265 νοσφιπόλος] νευσέπολος A 270 ἁγίων] ἀγγέλων A 276 Εἰρμός δ' ἐν ΕΕ, σ. 224, ἀρ. 321 (Ἰωάννου μοναχοῦ) 279 ἐσχηκῶς γὰρ] ἐσχηκότα A μωρίῳ A 280 προσψάσας] πρὸς ψάσαντα A 281 Πρὸς ἔδραμεν A 282 νοσήματος A 284 ἀναβλύζουσι] ἀναβλύζουν A

265 Πρβλ. Λουκ. 2,8 νοσφιπόλος (οὕτως ἀπεδόθη τὸ 'νευσαίπολος' τοῦ Κώδικος): ὁ κεχωρισμένως τῶν ἀνθρώπων διάγων, ὁ 'ξωμάχος', κατὰ τὴν καθομιλουμένην, ὡς ποιμὴν θρεμμάτων. Ἡ λ. ἀθησαύριστος 273/274 τὴν δὲ-ἀνατίθηνι: πρβλ. τὸ γνωστὸν Θεοτοκίον, «Τὴν πᾶσαν ἐλπίδα μου εἰς σὲ ἀνατίθηνι, Μητέρα τοῦ Θεοῦ...» (FI, IV, σ. 83, ἔνθα καὶ ἕτεροι παρόμοιοι ὕμνοι) 277/278 ἀνοιξον-αἰνεῖν σε: πρβλ. Ψαλμ. 50,17 279/280 Τὸ εἰς τὸν Λαπήθιον παῖδα θαῦμα, κατὰ τὸν α' Κανόνα (βλ. ἀνωτ., στ. 213). Ἔραγε τὸ ῥῆμα 'διαλάμπει' ὑπαινιγμὸς διὰ τὴν καταγωγὴν τοῦ ἱαθέντος ἐκ τῆς Λαπήθου = Λαμπούσης, κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς; ἴσως πάλιν διὰ τοῦ Λαπήθου ἀποδίδεται ὁ ἐκ τῆς πλησιοχώρου Λαμπαδοῦς 283/284 Τὰ-κόσμῳ: ἀντανακλοῦσι δηλαδὴ, ὡς ἕτερόφωτα, τὰς ἐκλάμπεις τῆς Χάριτος ἐκ τοῦ πρώτου καὶ ἀκτίστου Φωτὸς, τοῦ Κυρίου, κατ' ἀναλογίαν τῶν ἀγγέλων (βλ. PGL, σ. 1505D)

285 Οὐκ ἴσχυσεν ὑμᾶς ὁ ἄδης κατακλείσαι* οὐκ ἔσωσεν ὑμᾶς ἡ γῆ κατακαλύψαι* ἀλλ' ὡς φωστῆρες ἐκλάμποντες, τὰς ἰάσεις* πᾶσιν ἀνθρώποις διανέμετε.

Θεοτοκίον Ὅν <ὁ> οὐρανὸς οὐκ ἴσχυσεν χωρῆσαι,* ἐχώρησεν ἡ σὴ γαστήρ, θεογεννήτορ* ὃν καὶ διαίρεις δυσώπει νῦν ἀπαλεῖψαι* ἁμαρτιῶν μου τὸ 290 χειρόγραφο.

Ῥδὴ ε'. Ἵνα τί με ἀπόσω.

Τὴν τοῦ Πνεύματος λύραν* θεοπάτωρ ὁ μέγας ἀνακρουόμενος,* ἐκβοᾷ, διδάσκων* ὁ Θεὸς ἐν ἀγίοις δοξάζεται* ἐν βουλῇ ἁγίων ὡς φοβερός* μεθ' ὧν καὶ τούτους,* ὡς Θεοῦ θεράποντας,* πάντες τιμήσωμεν.

295 Προσελθὼν τῇ ἀγία* τῇ πηγῇ τῶν ἁγίων, ἀπολουσάμενος,* νεανίας τότε,* πυρετῶ τε δεινῶ συνεχόμενος,* ἐκ τῆς θείας θήκης τῶν φαινῶν* καὶ θεοφόρων* ὑγιῆς γεγονῶς ἐχημάτισεν.

φ. 46^v | Κλύδωνος θαλαττίου* ἐπιστάντος, ἔμπορός τις ἐθεάσατο* ἔναργῶς τὸν μέγαν* Ἡλιόφωτον τούτους ὀρθώσαντα* οἱ δὲ ἐν τοῖς ὤμοις οἱ εὐσεβεῖς* 300 ἀναλαβόντες,* τῇ σορῶ τῶν ἁγίων προσέδραμον.

Ἄσεβῶν προσελθόντων* τοῦ συλῆσαι βοσκήματα τῶν ἁγίων ποτέ,* καὶ ἐπιφανέντων* τί τοῦτο πεπραχέναι ποιήσατε,* οἱ δὲ παραχρῆμα* ἐπὶ τὴν γῆν* πεσόντες ἅμα,* τῇ αὐτῶν εὐσπλαγχνία ὑγίωσαν.

285 κατὰ κλείσαι Α ἔσωσεν] σέωσεν Α 291 Εἰρμός ε' ἐν ΕΕ, σ. 219, ἀρ. 314 (Ἰωάννου μοναχοῦ) 293 μεθ' ὧν] μεθῶν Α 295 Πρὸς ἐλθῶν Α 301 πρὸς ἐλθόντων Α

285 ἔσωσεν: οὕτως ἀπεδόθη τὸ τοῦ χγφ. 'σέωσεν', ἐν τῇ (καὶ σήμερον ἰσχυροῦση) ἐννοίᾳ τοῦ ἴσχυσεν, ἠδυνήθη 289 ὄν-δυσώπει: τὸ 'διαίρεις' ἐνταῦθα ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ 'ἀνοίξασα τὸ στόμα, ὁμιλοῦσα, ἀποτεينوμένη πρὸς' (LS (Σ), I, σ. 587) 292 Τὴν-λύραν: πρβλ. καὶ Δοξαστικὸν Αἶνον τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου (FI, IV, σ. 76) 292/293 Τὴν-διδάσκων: ἐννοεῖ τὸν ἱερὸν Ψαλτῆρα τοῦ Προφητάννακτος Δαβὶδ, τὸν Χάριτι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος συντεθέντα καὶ τοὺς θείους λόγους ἀπηχοῦμενον 293 ὁ Θεὸς-δοξάζεται: Ψαλμ. 67, 36 ἐν-φοβερός: Ψαλμ. 88,8 297 ὑγιῆς γεγονῶς: πρβλ. Ἰω. 5,14 298 Κλύδωνος-ἐπιστάντος: πρβλ. Λουκ. 8,24 301/303 Τὸ θαῦμα τοῦτο, τῆς παρεμποδίσεως ὑπὸ τῶν Ἁγίων τῆς κλοπῆς τῶν θρεμμάτων, ἀποδεικνύει τὴν ὑπαρξίν ζῶων, ἀφιερωμένων εἰς τὸ προσκύνημά των, πρᾶγμα σύνθετος εἰς τὴν βυζαντινὴν Κύπρον. Ἐκ τούτου ἀφορμωμένη ἡ λαϊκὴ παράδοσις, ἐθεώρησε τοὺς Ἁγίους Ἡλιοφώτους ὡς ποιμένας (βλ. καὶ ἀνωτ., στ. 220/222)

Οἱ χοροὶ τῶν δικαίων* καὶ ὁσίων τὰ πλήθη σὺν τοῖς μονάζουσιν,* οἱ ἐν τοῖς
305 σπηλαιοῖς* καὶ ἐν ὄρει μετ' ἄλλοις οἰκήμασιν,* ἀθροίσθητε πάντες* ἐν τῷ ναῷ*
τῶν θεοφόρων* ἑορτῆς γὰρ καιρὸς νῦν ἐφέστηκεν.

Θεοτοκίον Ἐξ ἀμέτρων παισιμάτων* τῷ πελάγει τοῦ βίου κλυδωνιζόμενος,* πρὸς τὴν
σὴν γαλήνην* καταφεύγω, Πανάμωμε Δέσποινα* χειραγωγήσόν με* καὶ πρὸς
τὸν σὸν* θεῖον λιμένα* καθοδήγησον, μόνη θεοχαρίτωτε.

310 Ῥδὴ ζ'. Χιτῶνά μοι παράσχου.

Ἀκούσαντες φωνῆς τῆς ἀληθοῦς,* ἦν εἶπεν ὁ Κύριος,* ὁ κόσμον
ἀρνούμενος,* ἐν οὐρανοῖς μετὰ ἀγγέλων ἀύλισθήσεται.

Ποτὲ ὁ νεανίας, ἐν τῇ γῆ* στήκειν μὴ δυνάμενος,* ἐλθὼν ἐν τῷ μνήματι* τῶν
ἀγίων, τὴν ὑγίαν ἐκομίσατο.

315 Τὸ θαῦμα ὑφηγήσατό ποτε* ἀνὴρ τις φιλόχριστος* ἰδὼν τὸν μακάριον,*
ἀπεκρύβη τὸ λοιπὸν τῶν ὀφθαλμῶν ἑαυτοῦ.

Ἀγάλλονται τὰ ὄρη καὶ βουνοί* χαιρέσθω ἡ ἔρημος,* τὰ ξύλα σκιρτάτω-
σαν* τοῦ δρυμοῦ ἐπὶ τῇ μνήμῃ τῶν ὁσίων Χριστοῦ.

320 Οὐ γῆ ὑμᾶς κατέκρυψεν ποτε,* οὐ τάφος ἐδέξατο,* οὐ χοῦς κατεκάλυψεν,*
ἀλλ', ὡς φωστῆρες παιμαεῖς, τῷ κόσμῳ λάμπετε.

φ. 47^r Θεοτοκίον

| Τῷ κέντρῳ με κεντήσας ὁ ἐχθρός,* τὸν ἰὸν ἐξέχεεν* τῷ θείῳ δὲ αἵματι* τῆς
πλευρᾶς τοῦ σοῦ υἱοῦ ἐμοὶ ἐπέχεεν.

305 ἀθροισθεῖτε A 308 κατὰ φεύγω A 309 καθ' ὁδήγησον A 310 Εἰρμός ζ' ἐν ΕΕ, σ. 224,
ἀρ. 321 (Ἰωάννου μοναχοῦ) 311 ἦν| εἶ|η|ν A 314 ὑγίαν A

304/306 Ἡ κλῆσις ἀναφέρεται κατ' ἐξοχὴν πρὸς τοὺς ἐν Κύπρῳ ἀφθόνους τότε ἀσκητάς,
μάλιστα τοὺς ἐν τοῖς περιχώροις τοῦ προσκηνήματος τῶν Ὁσίων 307/309 Πρβλ. τὸ Θεοτοκίον «Ἐν
πελάγει τοῦ βίου κλυδωνιζόμενος...» (FI, I, σ. 453) 311/312 Ὑπονοεῖται τὸ χωρίον Ματθ. 19,29 317
Ἀγάλλονται-βουνοί: πρβλ. Ψαλμ. 64,13 καὶ 148,9 317/318 χαιρέσθω-δρυμοῦ: πρβλ. Ψαλμ. 95,12
319 Πρβλ. τὸ γνωστὸν Μαρτυρικὸν τροπάριον τοῦ α' ἤχου: «Πανεύφημοι Μάρτυρες ὑμᾶς, οὐχ ἡ γῆ
κατέκρυψεν...» (FI, III, σσ. 266-267) 321 Τῷ-ἐξέχεεν: πρβλ. τὸ τροπάριον: «Ἰὸν ἐξέχεε ταῖς τῆς
προμήτορος... ὁ ὄφις...» (FI, II, σ. 220, ἐνθα κ.ἄ. παρεμφερῆ τροπάρια). Ἐνταῦθα νοεῖται ἡ πτώσις
τοῦ ἀνθρωπίνου γένους διὰ τοῦ ὄφους διαβόλου 321/322 τῷ θείῳ-ἐπέχεεν: ἔξωθεν νοεῖται ὡς
ὑποκείμενον τὸ «οὔτος», δηλ. ὁ υἱὸς τῆς Θεοτόκου, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς

Ῥδὴ ζ'. Παῖδες θεοσεβεῖς ἐν Βαβυλῶνι.

325 Δεῦτε τῶν φιλεόρτων ἢ οὐσία* ἐν πίστει καὶ πόθῳ καὶ ἀγάπῃ ψυχῆς* τῶν ἁγίων τὴν μνήμην* φαιδρῶς ἐορτάσωμεν* καὶ πιστῶς βοήσωμεν, λέγοντες· εὐλο[γητὸς ὁ Θεὸς* ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν].

Ἄνῆρ τις φιλόχριστος, ἐν πόθῳ* ἐλθὼν, διηγῆσατο ἐν τρόμῳ πολλῶ* προσκυνήσας τὰ λείψανα τῶν ἁγίων,* εἶδεν ἀλλόμενα* ὁ δὲ πόθῳ θείῳ ἐκράυαζεν· εὐλο[γητὸς ὁ Θεὸς* ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν].

330 Γυνὴ μὲν τοῦ αἵματος ἀλγοῦσα,* ὀξέως δραμοῦσα ἐν τῷ μνήματι* τῶν ἁγίων, ἐν τάχει* ἰάσεως ἔτυχεν* ἢ δὲ πόθῳ θείῳ ἐκράυαζεν· εὐλο[γητὸς ὁ Θεὸς* ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν].

335 Σκύβαλα ἠγησάμενοι τὰ κάτω,* τὰ ἄνω ποθήσαντες, ἀυλίξεσθε* ἐν σκηναῖς τῶν δικαίων,* αἰεὶ ἀγαλλόμενοι,* καὶ Θεῷ παρίστασθε, μέλλοντες· εὐλο[γητὸς ὁ Θεὸς* ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν].

Ἐξένισεν πᾶσαν φύσιν τὴν βροτεῖαν ἢ θήκη ὑμῶν, πατέρες ὅσοι,* ὅτι ὄντες νεκροί,* ὥσπερ ζῶντες, ἐκλάμπετε* διὰ τοῦτο πίστει προσψαύομεν,* ἵνα πιστῶς ἐξ αὐτῆς* χάριν ἀντλήσωμεν.

Θεοτοκίον
340 Ἔχων σε βοηθὸν καὶ προστασίαν* καὶ τεῖχος ὁμοῦ, θεομακάριστε,* ὑπερβήσομαι τεῖχος* ἐχθρῶν μου καὶ κραξομαι* ἢ προστάτις πάντων ἐπάκουσον* φωνῆς ἐμοῦ τοῦ ἀσώτως ἐκβοήσαντος.

323 Εἰρμός ζ' ἐν ΕΕ, σ. 227, ἀρ. 325 (Ἰωάννου μοναχοῦ) 325 ἐορτάσωμεν Α 326, 329, 331/332, 334/335: συμπλήρωσις τέλους τροπαρίων ἐκ τοῦ Εἰρμοῦ ζ' 328 ἴδεν Α 336 φύσιν γῆ βροτία Α

324 τῶν φιλεόρτων ἢ οὐσία: οἱ ὄντες φιλέορτοι, τὸ ἄθροισμα αὐτῶν 327 Ἡ φράσις (ἢ τοῦλάχιστον τὸ νόημα) προέρχεται προφανῶς ἐκ τοῦ Βίον, ἀφοῦ πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸ ἐν στ. 227/228 θαύματος. Ἐπομένως ὁ βιογράφος τῶν Ὀσίων κατῴζει εἰς ἄλλην τῆς νήσου περιοχὴν 333 Σκύβαλα-ποθήσαντες: πρβλ. Φίλιπ. 3,8 καὶ τροπάριον: «Κύριε, σὲ εἰλικρινῶς ἐπὶ τῆς γῆς οἱ Ἀπόστολοι ποθήσαντες, σκύβαλα ἠγήσαντο πάντα...» (FI, II, σ. 308) 333/334 ἐν-ἀγαλλόμενοι: πρβλ. Ψαλμ. 117,15 336/338 Καὶ ζώντων καὶ μετὰ κοίμησιν τῶν ἁγίων ἀγιάζονται, οὐχὶ μόνον τὰ σώματα (καὶ λείψανα) αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ προσωπικά αὐτῶν ἀντικείμενα, εἰσέτι καὶ αἱ λάρνακες αὐτῶν, παρέχοντα ἁγιασμόν καὶ ἰάσεις (πρβλ. Πράξ. 19,11-12) 339/340 ὑπερβήσομαι τεῖχος: Ψαλμ. 17,30 341 Πρβλ. Λουκ. 15,18-19

Ἦδη ἡ'. Τὸν ἐν ὄρει.

Ἰατῆρες* ἐκλάμπετε ἀνθρώπων,* ἐλατῆρες* ἐδείχθητε δαιμόνων,* και
ἀσθενούντας πάντας θεραπεύετε,* τοὺς τῆ θεοβρύτῳ* και ἀγία κρήνη* ὑμῶν
345 ἐκπλυνομένους.

Και ἑτέρα* γυνή μὴ ἀνανεῦσαι,* καθευδήσα* ἐν τόπῳ τῷ ἀγίῳ,* και
ὀρθωθεῖσα, τοῦ πάθους ἀπήλλακται,* Κύριον ὑμνοῦσα* και δοξολογοῦσα εἰς
πάντ[ας τοὺς αἰῶνας].

φ. 47^v | Ἀφελέσθαι* τινὸς δὲ τῶν ἀγίων* τῶν λειψάνων* τολμήσας, ἐξηράνθη*
350 προσκαρτερήσας δὲ αὐτῶ<v> τῷ ἀγίῳ* και παντίμῳ οἴκῳ,* ἰάσεως ἔτυχεν,*
δόξης ἀποδότητου.

Ποῖον στόμα* τολμήσει εὐφημῆσαι,* ποία γλῶττα* ῥητόρων ἐρμηνεύσει,* ἢ
ποῖος νοῦς τὰ ὑμῶν κατορθώματα,* ὅτι, ὡσπερ ζῶντες,* λάμπετε τῷ κόσμῳ,*
τελοῦντες τὰς ἰάσεις.

355 Οἱ ἐν πίστει* και πόθῳ προσελθόντες* τῷ ἀγίῳ* και σεβασμίῳ οἴκῳ* τῶν
θεοφόρων δεῦτε, και κατίδωμεν* πῶς διεφυλάχθη* τούτων τὰ ὀστᾶ* ἕως νῦν
και μέχρι τέλους.

Θεοτοκίον Σοὶ προσπίπτω* και σὲ καθικετεύω* σὺ γενοῦ μοι* ἀντίληψις, Παρθένε,* ἐν
τῇ φρικτῇ ἡμέρᾳ τῆς ἐτάσεως,* ὅταν ὁ Υἱός σου* μέλλει κρῖναι* πᾶσαν φύσιν
360 ἁμαρτημάτων.

342 Εἰρμός ἡ' ἐν ΕΕ, σ. 226, ἀρ. 323 (Γερμανοῦ πατριάρχου) 344 κρήνη] κρῖνει Α 348 συμ-
πλήρωσις τροπαρίου ἐκ τοῦ Εἰρμοῦ ἡ' 350 πρὸς καρτερήσας Α 352 τολμήσαι Α 355 πρὸς
ἐλθόντες Α 356 κατίδωμεν] καθιδόμεν Α 358 πρὸς πίπτω Α ἀντίλειψις Α 359 ὅτ' ἂν Α

344/345 Ὁ λόγος περὶ τοῦ θαυματουργοῦ ἀγιάσματος τῶν Ὁσίων 346/347 Ὡς και ἐκ διηγῆ-
σεων θαυμάτων ἄλλων Ἀγίων πληροφοροῦμεθα, πολλάκις οἱ ἀσθενεῖς παρέμενον εἰς τοὺς ναοὺς
τῶν θαυματουργῶν Ἀγίων, ἄλλοτε ὀλιγώτερον, ἐνίοτε ἐπὶ μακρότερον, μέχρι νὰ τύχῃσι τῆς θερα-
πειᾶς αὐτῶν 346 'ἐν τόπῳ τῷ ἀγίῳ': Ψαλμ. 67,6· Ματθ. 24,15· Πράξ. 6,13.14 και 21,28 355/357 Ὁ
λόγος ἐναυθῆα περὶ τῆς μετὰ θάνατον ἀφθαρσίας τῶν σωμάτων τῶν Ἀγίων (βλ. και ἀνωτ., σ.
104/109)

Ἔδῃ θ'. Τὸν προδηλωθέντα.

Ἐλαμψεν τὸ κῦδος ὑμῶν ὡς ἥλιος ἐν τῷ κόσμῳ* καὶ ὥσπερ ἀστὴρ παμφαῆς,* ἡμέραν ἀποστίλβων,* καὶ συνήθροισεν πάντας τοὺς φιλεόρτους* νάματα ἀντλεῖν τὰ θεοδώρητα.

365 Ἐτυχέν ποτε τοῦ πεσεῖν ὁ παῖς ἐν τῇ λίμνῃ* καὶ δειχθεὶς ἀλώβητος* ἔμεινεν ἐν ἀγκάλαις* ὃν ἀνεῖλαν οἱ θεοφόροι πατέρες* ὅθεν ἐξηγεῖτω τὰ τοῦ θαύματος.

Ἄλλὰ καὶ γυνὴν στεῖραν μὲν, οὐκ ἔχουσαν ὄντως* ὡς ἐντεῦθεν νῦν τὰς ὀρμὰς φυσικῶν κινήματων,* τῇ σορῶ τῶν ἁγίων ἐλθοῦσαν,* καὶ τὴν δωρεὰν ἀντεκομίσατο.

370 Θαύμασιν ὁ Κτίστης ὑμᾶς κατακοσμουμένους,* σηπεδόνας λύοντας* ἀνδρῶν κινδυνευόντων,* λουομένων ἐν τῇ πηγῇ τῇ ἁγίᾳ.* ὅθεν ἐπαξίως μακαρίζεσθε.

φ. 48^r | Τάγματα ἀγγέλων καὶ ἀποστόλων χορεύει,* τῶν μαρτύρων καὶ προφητῶν,*
375 ἱεραρχῶν καὶ ὁσίων,* μοναζόντων καὶ ἀσκητῶν καὶ δικαίων,* ἐπὶ τῇ θείᾳ μνήμῃ τῶν ὁσίων Χριστοῦ.

Στήριγμα πιστῶν καὶ ἀντίληψις μοναζόντων,* ῥῶσις καὶ ἰατρεῖον* πάντων τῶν ἀσθενούντων* ἀνεδείχθητε, θεοφόροι πατέρες.* ὅθεν ἐπαξίως μακαρίζεσθε.

380 Τῶν μνημονευόντων ὑμῶν, οὐρανοπολίται,* μὴ ἐπιλάθεσθε ποιεῖν* λιτὰς ἱκετηρίους,* ὅπως εὖρωμεν ἔλεος ἐν ἡμέρᾳ,* ὅταν μέλλῃ Κύριος ἐτάξειν βροτούς.

Θεοτοκίον

Μήτηρ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ καὶ ἄνασσα πάντων,* ἐκλιπαρῶ σε, Δέσποινα* τὸν εὐσπλαγχνον Υἱόν σου* λυτρωθῆναί με τῆς ἐσχάτης ἀνάγκης,* ὅταν κριτηρίῳ τῷ σοφῷ παραστῶ.

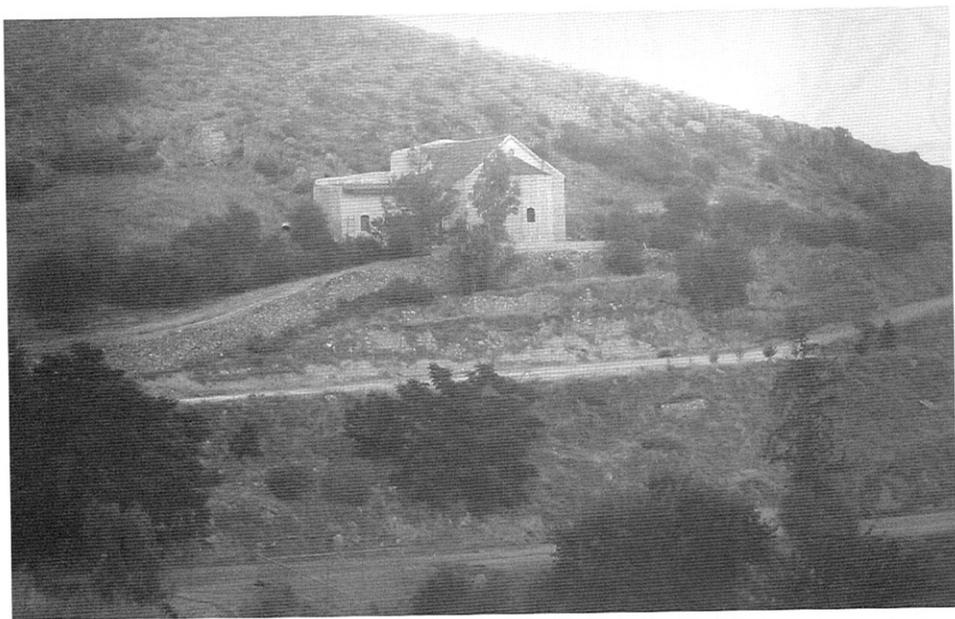
361 Εἰρήμὸς θ' ἐν ΕΕ, σ. 226, ἀρ. 324 (Γερμανοῦ πατριάρχου) 365 πεσεῖν] πεοῖν Α 371 λουο-
μένους Α 380 ὅτ' ἂν Α 382 ἐκλιπάρω Α 384 ὅτ' ἂν Α

370 κατακοσμουμένους = κατεκόσμησε (παρὰ βυζαντινοῖς ἡ μετοχὴ ἐχρησιμοποιοεῖτο καὶ ὡς ὀη-
μα) 373/374 Τάγματα-δικαίων: πρβλ. τὸ Μαρτυρικὸν τροπάριον τοῦ β' ἡχου: «*Ἀπόστολοι, Μάρτυ-
ρες καὶ Προφῆται, Ἱεράρχαι, Ὅσιοι καὶ Δίκαιοι...*» (FI, I, σ. 164) 379 οὐρανοπολίται: ὄρος, ἀναφε-
ρόμενος συνήθως πρὸς Ὁσίους μοναχοὺς (PGL, σ. 978)

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίν. 1: Η ευρύτερα ασχητική περιοχή της αγχάσις Ταμασσού, ένθα και τό προσκύνημα τών Αγίων Ηλιοφώτου (δεικνύμενον διά βέλος).

Πίν. 2: Ανατολική γενική όψη τῶν Ἁγίων Ἡλιοφώτων εἰς τὴν περιοχὴν Κορώνην, ὅπου τὰ ἀσκητικὰ σπήλαια καὶ οἱ τάφοι των.

Πίν. 3: Νοτιὰ ὄψη τῶν ναοῦ μετὰ τῆς εἰσόδου εἰς αὐτόν.

Πίν. 4: Ἡ προσφάτως συντηρηθεῖσα καὶ εἰς τὸν ναὸν ἐν Κορῶνῃ ἀποκειμένη προσκυνηματικὴ εἰκὼν τῶν Ἁγίων Ἡλιοφώτων, ἢ καὶ παλαιότερα γνωστὴ τοιαύτη (18ος αἰὼν).

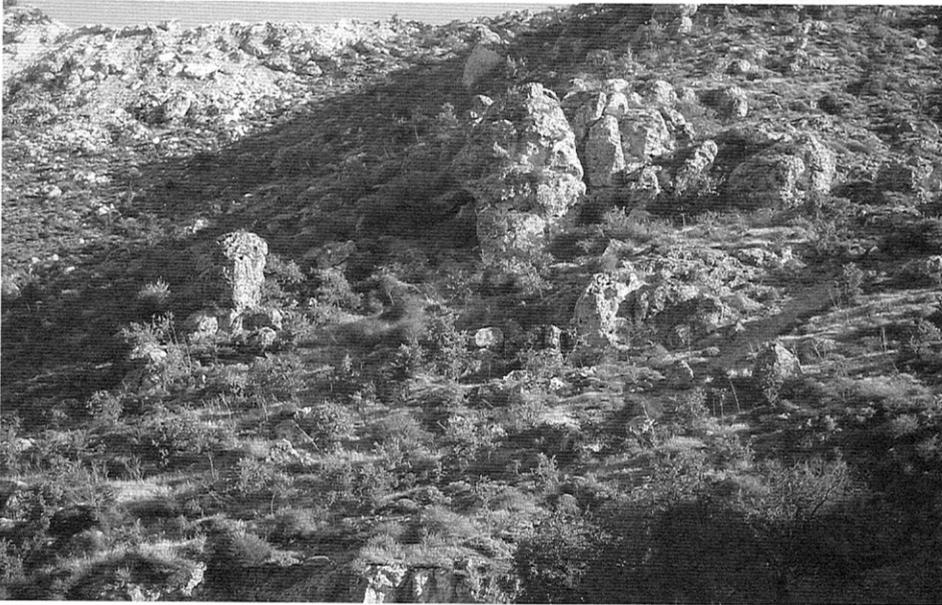
Πίν. 5: Ἡ διὰ τοῦ βορειοδυτικοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ εἴσοδος εἰς τὸ σφρῶζόμενον σήμερον ἐν σπήλαιον τῶν Ἁγίων Ἡλιοφώτων.

Πίν. 6-7: Ἐποψις τῶν ἐν τῷ σπηλαίῳ τάφων τῶν Ἁγίων.

Πίν. 8: Ἡ πλησίον τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἡλιοφώτων σύγχρονος κρήνη, ὅπου διοχετεύεται τὸ ἅγίασμα αὐτῶν.

Πίν. 9: Ἐπιπέδωμα τῆς παρά τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἡλιοφώτων τοποθεσίας, ὅπου τὰ ἐπὶ βράχων λαξευτὰ γαλευτήρια.

πίστος. Ἐμὴν δὲ αἰτῆς τῆς πημσὺν γὰρ κτιστὸν δὲ θῆρας
ἐκ μὲν ἄλλοις: $\tilde{\omega} \tilde{\pi} \tilde{\alpha} \tilde{\eta} \tilde{\omega}$ τοῦ παρασίου:

Π ἰωὺ ἰωὺ σφαιρομέτροσ. δροσοφθίμενισμοῦ. ἔσω μ
κρίζῃ τοῖσ πύρασι. καὶ κροτῆ γινώσκμετροσ. δόρτην
ἐπίσισσάσασα. μεκμεδὶ καίωμ μετὰ κωμίου μ γὰρ.
ἐν τὴ κησῖα σ πῆ γται σήμερον. τωμ πῆ φάρο τω μ δτ.
πῶσασ κδ ὑπᾶσθαμ. ἐκω τι κελῶ. τί μιοσ ὀ θῆμα
ποσ. ἐκρίου ἐν ἄμτη: -

Π ἰωῦ ασι λῆ ἀβ κῆ ἀρχο κτῶ. ἀρχιερῶ σί ἐρῶ σ. ἀσκη
ταὶ καὶ μομαζον τῶ. καὶ μασ ὀρθόδοξοσ. τωμ β μ
μ γαμύ κω στη. τωμ ἐν ἄμοιο ἀμ δαυα νομτρομ. ὠμ κῆ
ταπῖ μω. λῆ τῆμα προ χῆ σωα. πο ταμ κδωμ. ἀπῶ
σικὶ ἀμ κτα. προσφῆ αμ ἐρω σμ: -

Π ἰωὺ σω γὰρ τοῖσ ἀγγέλαι. τωμ ἄσασ ἄσασ χροσ. προ
φκ τωμ κῶ μετῆ ρισ. δὴ καίωμ ὀ σὺ κω ροσ. καὶ μαρ τῆ
ροσ κτῶ σὺ ακμα. ἐν τῆ κ μ β ρα κτῶ μετᾶ σάσασοσ.
πκσ πῆ ρα μ ὀ ρ ὀ ν ἄσασ φάμαρ σ. οἷσσι γινώσκ
μοι. καὶ ἐμῆ σ χο ρ δάσασ μ β. πκτῖ κω σ. ἐμμορ ὠσι
ταφιομ. αἰ τοῖ δῆ δορ τῶ: $\tilde{\omega} \tilde{\kappa} \tilde{\upsilon} \tilde{\phi} \tilde{\epsilon} \tilde{\rho} \tilde{\alpha} \tilde{\tau} \tilde{\eta} \tilde{\eta}$: -
ἐκω μαζ ἔσ θῶ σ ἀ ποῖ ε τε φκ φοροῖ: -

$\tilde{\omega} \tilde{\alpha} \tilde{\eta} \tilde{\alpha}$ ἀκοῖ ζω τὸ σ πό μ μ μ οῦ: -
Ε μω μαζ ὀ θῶσασ. σὶ ἀβ φκ φοροῖ ἐν ἄσασ τῶ. καὶ πῆ
ρι ἀβ φκ ὀ θῶσασ. θῶσισ μ β ρισ μ ασι. τωμ ἄρ ὀ μαρ
καρῶ σ κῆ ρο μισ μ β ροι. ἀβ φ θ β τῶ παρ ἰ α σ θ β.
πῶ ἀβ φ ο δ ὀ π ἠ χ ῶ: -

Γ κῆ ἰ νοσ η προ κρί να μ τῶ. τωμ ὀ σῶ ἰ ω ἰ ω η τῆ κ δ κ λ ῶ σ η
ῆ ἰ ὀ ποσ βατῆ ὑ χ ο κ. τωμ κ ὀ ἰ ω ἰ ω μ γ β ρ ω μ. οἱ γὰρ κῆ
χ λ ῆ κ ω. τωμ κ δ ρ ὀ μ ο κ π β ρ ε ἰ ω τῶ. ἀβ φ ἄ μ ο σ
κο μ ἰ ζ ο κ ται. δ κ τῶ ὀ δ κ αἰ οῦ κ ρ ι τ ο ὀ: -

Πίν. 11: Κώδιξ Sin. Gr. 627 (11ου αἰῶνος), φ. 43r. Τὸ τέλος τῶν Προσομοίων τροπαζίων καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ α' Κανόνος τῶν Ἁγίων Ἡλιοφώτων.